

Univerzita Karlova v Praze

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historie

Jan Katzer

Filip II. August v pohledu dobových pramenů

Philip II. Augustus in the view of period sources

Praha 2014

Vedoucí práce: doc. PhDr. Václav Drška, Ph.D.

Prohlášení:

Čestně prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně, řádně jsem citoval veškerou použitou literaturu a prameny a že tato práce nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia k získání stejného nebo jiného titulu.

V Kamenickém Šenově dne 29. 7. 2014

Jan Katzer

Na tomto místě bych rád vyjádřil své poděkování doc. PhDr. Václavu Drškovi, Ph.D. za jeho obětavou pomoc a vytrvalý odborný dohled při psaní této práce a v neposlední řadě za pečlivou jazykovou a stylistickou korekturu textu.

Klíčová slova:

Filip II. August, Jindřich II. Plantagenet, Richard I. Lví srdce, Jan Bezzemek, Kapetovci, křížové výpravy, albigenští, Bouvines, Francie, Anglie

Keywords:

Philip II. Augustus, Henry II. Plantagenet, Richard I. the Lionheart, John Lackland, Capetians, Crusades, Albigensians, Bouvines, France, England

Abstrakt

Vláda Filipa II. Augusta představuje přelom ve vývoji francouzské monarchie směrem k mocnému království a silné panovnické vládě. Poté, co roku 1179 nastoupil patnáctiletý Filip II. August na francouzský trůn, byl nucen svést boj o moc se svými příbuznými, především s flanderským hrabětem Filipem Alsaským. Královo vítězství v bitvě u Boves roku 1185 znamenalo počátek jeho samostatné vlády. V následujících letech podporoval v zájmu posílení svého postavení spory v plantagenetském rodě a po smrti Jindřicha II. se s jeho nástupcem Richardem I. vydal na třetí křížovou výpravu. Z té se však předčasně navrátil a zahájil boj o plantagenetská kontinentální léna, který vyvrcholil za Richardova nástupce Jana Filipovým vítězstvím v bitvě u Bouvines. Práce sleduje pohled dochovaných narativních pramenů a přináší popis králova života a panování se zaměřením na klíčové okamžiky jeho vlády.

Abstract

The reign of Philip II. Augustus represents a turning point in the development of French monarchy and foundation of the powerful kingdom and the strong royal reign. After his succession in 1179 he was forced to fight for independent reign and royal power with his relatives, above all with the Count of Flanders Philip of Alsace. Royal victory at the battle of Boves meant the beginning of Philip's independent reign. In the following years he encouraged disputes between the members of Plantagenet dynasty. After the death of Henry II. Philip set out the Third Crusade with Henry's successor Richard I. the Lionheart. But Philip turned back earlier and started off the long fight for Plantagenet's French lands. The battle of Bouvines in the reign of Richard's brother John I. brought out the culmination of the war and Philip's victory. This bachelor's thesis is based upon the view of period sources and brings the description of king's life and rule with the special attention to key moments of Philip's reign.

Obsah

Úvod.....	7
1 Francouzské království od prvních Kapetovců do nástupu Filipa II.....	15
2 První léta vlády.....	25
2.1 Nástup na trůn	25
2.2 Boj s Filipem Alsaským a počátek samostatné vlády	36
3 Král a jeho vazal: Filip II. a Jindřich II. Plantagenet.....	45
4 Pod znamením kříže	63
4.1 Přípravy na cestu	63
4.2 Cesta do Svaté země.....	70
4.3 Pod hradbami Akkonu.....	76
5 Válka s Plantagenety	82
5.1 Richard Lví srdce a počátky konfliktu	82
5.2 Jan řečený Bezzemek a zánik anjouovského impéria	95
6 Závěrečná léta vlády.....	108
Závěr	122
Seznam použitých pramenů a literatury.....	129
Příloha	I

Úvod

Král Filip II. August je bezesporu jedním z nejvýznamnějších francouzských panovníků středověku. Bruno Galland o něm mluví jako o zakladateli království a Jean Flori hovoří o letech jeho vlády jako o období, kdy se zrodila francouzská monarchie¹. V obou výrocích je trocha nadsázky. Filip II. v mnoha ohledech pouze navázal na úspěchy svých předchůdců, právě za jeho vlády však francouzské království prošlo významnou proměnou. Zatímco jeho otec Ludvík VII. vládl pouze skromné královské doméně okolo Paříže a francouzské monarchii hrozilo, že navždy zůstane ve stínu svého anglického souseda, předával Filip svému synu Ludvíku VIII. mocné království.

Za vlády Filipa II. se nerozšiřovaly pouze hranice monarchie, ale sílila také samotná královská moc. Jestliže po svém nástupu na trůn nebyl mladý král o mnoho mocnější než řada jeho vlastních leníků, neexistoval na konci jeho vlády vazal, který by mohl úspěšně odporovat královské vůli. A s rostoucí královskou mocí rostla také prestiž monarchie. Po krátké vládě Ludvíka VIII. stanulo francouzské království za Filipova vnuka Ludvíka IX. v čele evropské politiky.

V posledních dvou desetiletích se postavě krále Filipa Augusta dostalo zvýšené pozornosti historiků², kteří v mnoha ohledech přehodnotili starší literaturu a poskytli nový pohled na tohoto významného panovníka³. Vyjma dvou autorů z angloamerického

---

1 Citováno dle podtitulů děl obou autorů: Galland, Bruno: *Philippe Auguste. Le Bâtisseur du royaume*. Paris 2014; Flori, Jean: *Philippe Auguste. Naissance de l'Etat monarchique: 1165 – 1223*. Paris 2002.

2 Až do osmdesátých let minulého století představovala hlavní dílo k vládě Filipa II. Augusta mohutná čtyřsvazková monografie německého historika Alexandra Cartellieriho *Philipp II. August, König von Frankreich*, která vznikla mezi léty 1899 – 1922 a která je založena na podrobném studiu a interpretaci dochovaných kronik. V roce 1983 věnoval Filipu Augustovi jedno ze svých děl francouzský historik a spisovatel Georges Bordonove, *Philippe Auguste: le Conquérant*, Paris 1983. Poté, co v roce 1986 vyšlo dílo amerického historika Johna W. Baldwina *The Government of Philip Augustus* (1991 přeloženo do francouzštiny), došlo k oživení zájmu o tohoto panovníka a ukázalo se, že ani velkolepé dílo A. Cartellieriho zdaleka nevyčerpalo všechny možnosti bádání. Cartellieri totiž nezohlednil prameny úřední povahy, které vrhají nové světlo na podobu, fungování a proměny vlády a královské administrativy za života Filipa II. a významně doplňují líčení kronikářů. Již v roce 1992 vydal Gérard Sivéry monografii věnovanou tomuto panovníkovi, v níž přislíbil zohlednit také tento druh pramenů, ale nakonec podobně jako Cartellieri vycházel i on převážně z dochovaných narativních pramenů, zejména z královských kronikářů Rigorda a Viléma Bretaňského. V posledních letech tak vznikly dvě nové francouzské monografie věnované Filipu II.: Flori, Jean: *Philippe Auguste*, Paris 2002; Galland, Bruno: *Philippe Auguste*, Paris 2014.

3 Mám na mysli zejména typický popis Filipa Augusta ze starší literatury, která jej líčila jako prohnaného, lstivého krále, který nejednal čestně, a jako zbabělého vojevůdce, který tolikrát utíkal z boje. Současné bádání ukazuje, že tento popis se lépe hodí k zápornému hrdinovi románové literatury, nežli k vystižení vlastností krále Filipa II. Augusta. Takovýto obraz krále Filipa II. podává například ještě John Gillingham ve své knize *The Life and Times of Richard I.*, London 1973. Nová vlna výzkumu přehodnocuje starší bádání, nově odhaluje povahové rysy panovníka, objasňuje jeho postoje a činy a celkově přináší pozitivní hodnocení dlouhých let jeho vlády, srov. Baldwin, John W.: *The Government of Philip Augustus*, Oxford 1986; týž: *Paris, 1200*, Stanford 2010; Bradbury, Jim: *Philip Augustus*, Harlow 1998.

prostředí však tento nový zájem zůstal omezen takřka pouze na francouzskou historiografii. V české odborné literatuře je obecným dějinám středověku stále věnována nedostatečná pozornost a česká historiografie postrádá nejen překlady mnoha významných monografií, ale také díla domácích historiků, kteří by se této tématice věnovali. Mimo populárního díla z per kolektivu německých autorů Francouzští králové v období středověku⁴ chybí v českém jazyce jakékoli odborné zpracování vlády Kapetovců či dějin středověké Francie vůbec. Doufat ve vydání překladu některé z nových monografií věnovaných Filipu Augustovi tak v nejbližších letech patrně nemá smysl.

Právě z tohoto důvodu vznikla tato bakalářská práce jako první krok k přiblížení tématu vlády Kapetovců, konkrétně Filipa Augusta, českému čtenáři. Protože jsem kvůli jazykové bariéře nemohl zatím plně využít děl francouzské historiografie, soustředil jsem svou pozornost na dochované narativní prameny a své bádání jsem založil na detailním studiu latinských kronik z tohoto období a dostupné odborné literatury převážně v anglickém jazyce. Vznikla tak práce, která teprve čeká na své dokončení a doplnění o poznatky francouzské historiografie, aby se mohla stát nejenom přehledem dosavadního bádání, ale zároveň mohla nabídnout do jisté míry autorův vlastní pohled na vytyčenou problematiku a přispět tak k současnému výzkumu. Přesto věřím, že i v této podobě se v českém prostředí stane užitečným příspěvkem k tomuto období francouzských dějin.

Vedle podrobného popisu králova života a vlády, který je základním cílem práce, se zároveň zamýšlím nad některými konkrétními problémy spojenými s výpověďmi narativních pramenů a možnostmi jejich interpretace, ale věnuji se v tomto ohledu také výsledkům dosavadního bádání převážně v angloamerickém prostředí. Základním a hlavním cílem práce nicméně zůstává přiblížit čtenáři toto dějinné období francouzské historie a postavu krále Filipa II. Augusta, jehož vláda představuje mezník ve francouzských dějinách, kdy došlo k položení základů silné královské moci a také současné podoby Francie.

Práce se soustředí zejména na analýzu klíčových momentů Filipovy vlády tak, jak je zprostředkovávají dobové narativní prameny. Okrajově je pozornost věnována proměnám královské vlády a administrativy a také osobnosti samotného krále,

---

⁴ Ehlers, Joachim a kol.: Francouzští králové v období středověku, Praha 2003

jak to charakter pramenů dovoluje. Protože kroniky této doby mají podobu oficiálních dokumentů, podléhali jejich autoři vlastní autocenzuře. Král byl pomazanou osobou, jež měla božské právo vládnout, a mezi kronikáři tak existovalo určité obecné vědomí toho, jak je možné o králi psát. Přestože angličtí kronikáři jsou v tomto ohledu sdílnější než jejich francouzské protějšky, zachovávají i oni v řadě ohledů mlčenlivost. Přesto právě v díle královského kronikáře Rigorda je možné alespoň částečně nahlédnout královu osobnost, zejména díky jeho problematickému vztahu k dánské princezně Ingeborg, ke kterému se Rigord vyjádřil s neskryvaným nesouhlasem.

Celkově se práce zabývá čtyřmi okruhy otázek spojených s Filipovým nástupem na trůn, se vztahy k anglickým panovníkům, účastí na křížové výpravě a nakonec s královým postojem vůči albigenským křížovým výpravám. Přesto jsem při psaní práce zvolil tradiční chronologický přístup, který sice neruší toto problémové vymezení, činí jej však méně zřetelným. Práce tak získala spíše podobu královského životopisu se zaměřením na klíčové okamžiky vlády Filipa II. Augusta.

Při studiu narativních pramenů jsem využíval edičně zpracovaných kronik v latinských originálech zpřístupněných v digitální knihovně Internet Archive. Svou pozornost jsem při výběru pramenů zaměřil zejména na dílo královského kronikáře Rigorda, mnicha ze Saint-Denis, jehož dílo *Gesta Philippi Augusti*⁵ zachycuje králův život od jeho narození až k roku 1208. Po Rigordově smrti pravděpodobně roku 1209 navázal na jeho práci královský kaplan Vilém Bretaňský, který pobýval v panovníkově těsné blízkosti a stal se přímým svědkem řady událostí včetně bitvy u Bouvines. Dílo obou kronikářů mělo především zaznamenat panovníkovy činy a uchovat paměť na tohoto krále. Díky tomu autoři nezaznamenali všechny události, ale pouze ty, které uznali za vhodné, a k textu je zapotřebí přistupovat s určitou opatrností, a pokud je to možné, konfrontovat jej s dalšími prameny. I přesto se však jedná o cenný zdroj informací o Filipově vládě i o králi samotném.

První léta vlády Filipa II. se odehrávala ve znamení boje o moc, který sváděl mladý král se svými mocnými příbuznými, zejména s flanderským hrabětem Filipem Alsaským. Pro léta 1179 – 1185 tak pro mne vedle díla kronikáře Rigorda představovala cenný pramen kronika Gilberta de Mons⁶, která byla sepsána na přání flanderského

---

5 Oeuvres de Rigord et de Guillaume le Breton, ed. François Delaborde, Paris 1882

6 La Chronique de Gislebert de Mons, ed. Léon Vanderkindere, Bruxelles 1904

hraběte Balduina až po roce 1200, Gilbert v ní ovšem jako současník předešlých událostí podrobně zachytil dobu hraběte Filipa Alsaského a mladého krále Filipa Augusta. Většina autorů tohoto pramene dosud příliš nevyužívala, a proto byl pro mne o to zajímavějším zdrojem informací k období, kterému zatím nebyla věnována taková pozornost jako pozdějším létům králova panování. Jako vedlejší pramen k některým událostem raných let Filipovy vlády mi poté posloužilo dílo Geralda z Walesu *De principis instructione*⁷. Geraldovým primárním cílem bylo na základě historického líčení poskytnout morální příklad a ponaučení a k jeho popisu je tak třeba přistupovat obezřetně vzhledem k záměru, s nímž bylo dílo napsáno. Na druhou stranu jsou Geraldovy vzpomínky a jeho líčení některých událostí zajímavým pramenem, se kterým je možné konfrontovat výklad jiných kronikářů, případně jej doplnit o Geraldovo živé vyprávění.

Z anglického prostředí je nejvýznamnějším dílo Rogera z Howdenu *Gesta regis Henrici Secundi* a *Gesta regis Ricardi*⁸, které autor později přepracoval v díle *Chronica Magistri Rogeri*⁹, jež zahrnuje i první léta vlády Jana Bezzemka a končí rokem 1201. Následujícího roku Roger patrně umírá. Jeho kroniky představují důležitý pramen ke vztahům a soupeření mezi anglickými králi a Filipem II. a autor byl s největší pravděpodobností také účastníkem třetí křížové výpravy, o které ve své kronice podal svědectví a ze které se nejspíš vrátil již roku 1191 s francouzským králem. Zároveň byl Roger z Howdenu dobře informován i o událostech u pařížského dvora a právě s jeho dílem je možné v mnoha ohledech konfrontovat a doplnit jím kroniku mnicha Rigorda. Vedle Rogera z Howdenu jsem přihlížel také ke kronice Gervase z Canterbury¹⁰.

Pro třetí křížové tažení je vedle líčení Rogera z Howdenu cenným pramenem také *Itinerarium peregrinorum et Gesta regis Ricardi*¹¹. Jedná se o kompilaci dvou

---

7 Giraldi Cambrensis Opera. VIII. De principis instructione liber, ed. George F. Warner, London 1891

8 *Gesta regis Henrici Secundi Benedicti abbatis* (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I.), ed. William Stubbs, 2 sv., London 1867. Druhý svazek začíná rokem 1187 a popisuje poslední léta vlády Jindřicha II., následně pod editorovým označením *Gesta Ricardi ducis Normanniae* a *Gesta regis Ricardi* pokračuje dílo plynule dál popisem vlády Richarda I. Toto označení jsem se pro přehlednost rozhodl převzít, a proto od nástupu Richarda I. užívám pojmenování *Gesta regis Ricardi*, stále se však jedná o druhý díl edice Williama Stubbsa *Gesta regis Henrici Secundi*, a proto za tímto pojmenováním uvádím označení druhého svazku.

9 *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, ed. William Stubbs, 4 sv., London 1868 – 1871

10 *The Historical Works of Gervase of Canterbury. I. The Chronicle of the Reigns of Stephen, Henry II., and Richard I.*, by Gervase the Monk of Canterbury, ed. William Stubbs, London 1879

11 *Itinerarium peregrinorum et Gesta regis Ricardi*, auctore, ut videtur, Ricardo, canonico Sanctae Trinitatis Londoniensis. In *Chronicles and Memorials of the Reign of Richard I.*, I., ed. William Stubbs, London 1864

starších nedochovaných textů, které vznikly nedlouho po křížové výpravě. V první knize jsou podrobně zachyceny události před příjezdem francouzského a anglického krále od bitvy u Hattínu až po obležení Akkonu. V knize druhé se autor vrací k nástupu Richarda I. na trůn a popisuje přípravy na cestu, výpravu obou panovníků, společné oblehání Akkonu a po odjezdu francouzského krále pokračuje popisem Richardova tažení. K doplnění soudobého pohledu kronikářů na Filipa Augusta jsem využil českého překladu málo známé kroniky takřečeného Ansberta¹², který pojednává o tažení císaře Fridricha Barbarossy, v závěru svého díla se však věnuje také výpravě anglického a francouzského krále a Richardovu zajetí. Ansbert přitom podává vlastní pohled na oba panovníky a hodnocení jejich činů a poskytuje tím zajímavé svědectví o tom, jaký názor na postavu Filipa Augusta mohl existovat v říši.

Pro období vlády Jana Bezzemka jsem jako hlavní pramen použil kroniku Rogera z Wendoveru *Flores historiarum*¹³. Do roku 1214 se jeho kronika zakládá na starším díle Jana de Cella, opata z kláštera St. Albans, na kterého poté Roger navazuje vlastním vyprávěním. Vedle líčení Rogera z Wendoveru jsem se opíral také o kroniku Gervase z Canterbury *Gesta regum*¹⁴, která představuje sice stručnější, přesto hodnotný popis Janovy vlády.

Vzhledem k vlastním znalostem cizích jazyků jsem se při výběru odborné literatury opíral převážně o monografie v anglickém jazyce, které byly věnovány buď přímo postavě krále Filipa II. anebo jeho soupeřům na anglickém trůně. Problém v tomto směru představovala nedostupnost řady děl angloamerické historiografie v České republice. Některá díla jsem si proto prostřednictvím služby Národní knihovny nechal poslat ke studiu ze zahraničních knihoven, u některých monografií, pokud jsem to uznal za dostatečné pro potřeby této práce, jsem zatím využil pouze bakalářských a diplomních prací studentů Univerzity Karlovy, které poskytují kvalitní shrnutí výsledků bádání autorů těchto monografií, jak ještě bude uvedeno níže. Tohoto nedostatku jsem si samozřejmě vědom, jeho důsledkem, ale i prvotním důvodem byl můj zvýšený zájem o původní narativní prameny francouzské i anglické provenience, ze kterých dosavadní bádání čerpá.

---

12 Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta, přeložil Pavel Soukup, Příbram 2003

13 Rogeri de Wendover *Chronica, sive Flores Historiarum*, ed. Henri O. Coxe, III., London 1841

14 *The Gesta Regum with its Continuation, the Actus Pontificum, and the Mappa Mundi* by Gervase the Monk of Canterbury. In *The Historical Works of Gervase of Canterbury*, II., ed. William Stubbs, London, 1880

Při studiu vlády Filipa Augusta jsem se nejvíce opíral o dílo britského historika Jima Bradburyho, *Philip Augustus*, Harlow 1998. Zároveň jsem přihlížel i ke staršímu dílu Williama Holdena Huttona, *Philip Augustus*, London 1896. I přes své stáří se jedná o kvalitní dílo založené na detailním studiu kronik, které představuje jednu z prvních monografií věnovanou Filipu II. Vládě Filipa Augusta se podrobně věnoval také americký historik John W. Baldwin ve své monografii *The Government of Philip Augustus*, Oxford 1986, která se soustřeďuje na Filipovu vládu, královskou administrativu, její fungování a proměny a opírá se do velké míry o prameny úřední povahy. Tím představuje důležité doplnění ostatních autorů, kteří čerpají takřka výhradně pouze z narativních pramenů. Výsledky svého výzkumu shrnul profesor Baldwin ve svém díle *Paris, 1200*, Stanford 2010, z něhož jsem převážně čerpal.

Pro období vlády Jindřicha II. je významnou prací rozsáhlé dílo Wilfreda Lewise Warrena, *Henry II.*, London 1973. Vládě Richarda I. se věnuje monografie Johna Gillinghama, *The Life and Times of Richard I.*, London 1973, která i přes své popularizační zaměření obsahuje řadu přesných informací o Richardově životě a vládě. Období vlády Jindřicha II., Richarda I. a prvním letům vlády Jana I. se věnuje také kniha Ralpa V. Turnera, *Eleanor of Aquitaine*, London 2009. V části práce věnované třetí křížové výpravě jsem čerpal také z díla Stevena Runcimana, *A History of the Crusades. Vol. III. The Kingdom of Acre and the Later Crusades*, Harmondsworth 1965. Otázce albigenských křížových výprav byla věnována monografie Waltera Leggetta Wakefielda, *Heresy, Crusade and Inquisition in Southern France 1100 – 1250*, London 1974 a práce Jonathana Sumptiona z roku 1978, *The Albigensian Crusade*, London 1999. I přes své stáří se stále jedná o kvalitní díla k tomuto tématu.

Z francouzské literatury jsem čerpal z monografie Gérarda Sivéryho, *Philippe Auguste*, Paris 1992. Gérard Sivéry založil své dílo na podrobném výzkumu narativních pramenů, zejména francouzských kronik této doby, a i přes svůj poněkud rozvláčný styl mi jeho kniha byla důležitou oporou při studiu prvních let Filipovy vlády. Zároveň jsem využíval anglického překladu knihy Georgese Dubyho, *France in the Middle Ages*, Oxford 1994, která se podrobněji věnuje také období vlády Filipa Augusta.

V českém jazyce dosud chybí monografie, která by pojednávala o vládě Filipa II. či o anglických panovnicích jeho doby. Výjimku v tomto ohledu tvoří pouze český překlad monografie Georgese Dubyho, *Neděle u Bouvines 27. července 1214*,

Praha 1997. Jen ve velmi omezené míře jsem mohl čerpat z knihy Marca Ferra, *Dějiny Francie*, Praha 2006 a Georgese Dubyho, *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003. K otázce křížových výprav zůstává dosud nepřekonanou již starší práce Miroslava a Věry Hrochových, *Křižáci ve Svaté zemi*, Praha 1996, v původním vydání pod názvem *Křižáci v Levantě*, Praha 1975. V českém překladu vyšla kniha Anthonyho Bridge, *Křížové výpravy*, Praha 1995, která je však popularizačně zaměřená a určená především laickému čtenáři. Podobný charakter má také kniha britského historika Davida Nicolla *Třetí křížová výprava 1191: Richard Lví srdce, Saladin a zápas o Jeruzalém*, Praha 2008. Zajímavý pohled na křížové výpravy do Svaté země nabízí jedinečné dílo Francesca Gabrielliho, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, Praha 2010. K problematice katarské hereze existuje v českém jazyce původní monografie Davida Zbírala, *Největší hereze*, Praha 2007. Autor však svou pozornost zaměřuje pouze na teologickou a společenskou stránku hereze a vojenskému zásahu proti katarům nevěnuje pozornost. Podobný charakter má také dílo Malcolma Lamberta, *Středověká hereze*, Praha 2000 a kniha francouzského novináře Jeanna Pierra Cartiera, *Válka proti albigenským*, Praha 1979 trpí vedle svého stáří také silně popularizačním charakterem. Jediné kvalitní dílo v českém jazyce, které se věnuje problematice katarské hereze a částečně také albigenských křížových výprav, tak představuje překlad monografie francouzské historičky Anne Brenon, *Kataři: život a smrt jedné křesťanské církve*, Brno 2001.

Z tohoto důvodu jsem čerpal také z bakalářských a diplomních prací studentů Univerzity Karlovy, kteří ve svých pracích zprostředkovávají výsledky bádání významných zahraničních autorů, jejichž díla nejsou v České republice dostupná anebo mi jazyková bariéra bránila, abych jich sám mohl využít. V tomto ohledu jsem čerpal zejména z velmi kvalitní diplomové práce Heleny Krischke¹⁵, která na základě podrobného studia pramenů a odborné literatury zpracovala období vlády Jindřicha II., Richarda I. a Jana I. Bezzemka do roku 1214. V otázce albigenských křížových výprav jsem využil diplomní práce Zuzany Žďárské¹⁶, která čerpá ponejvíce z prací francouzských historiků. Protože výprava prince Ludvíka do Anglie roku 1216 tvoří pouze drobnou kapitolu vlády Filipa II., nemohl jsem se tomuto tématu věnovat

---

15 Krischke, Helena: *Anglické království v evropské politice druhé poloviny dvanáctého a počátku třináctého století*. Diplomová práce ÚSD FF UK, Praha 2000

16 Žďárská, Zuzana: *Katarská hereze v jižní Francii*. Diplomová práce ÚSD FF UK, Praha 2013

podrobněji, a proto jsem do značné míry využil závěrů, které se své bakalářské práci přináší Jan Malý¹⁷.

Pokud k vlastním jménům uváděným v této práci existuje český ekvivalent, většinou jsem jej použil namísto původní francouzské podoby. V případě geografických názvů tento přístup až na některé výjimky možný nebyl, a tak jsou uváděna originální pojmenování v daném jazyce, eventuelně pouze pádovou koncovkou přizpůsobená konkrétnímu českému pádu ve větě.

Veškeré citace z pramenů a literatury jsou v textu uváděny kurzívou s příslušným odkazem na jejich zdroj v poznámkovém aparátu.

---

¹⁷ Malý, Jan: První válka baronů a Ludvík VIII. jako král Anglie (1215 – 1217). Bakalářská práce ÚSD FF UK, Praha 2013

1 Francouzské království od prvních Kapetovců do nástupu Filipa II.

V květnu roku 987 lovil francouzský král Ludvík V. v hustých lesích okolo Senlis, když v zápalu lovu spadl ze sedla a jeho život skončil pod kopyty koně. Ačkoli neměl přímého dědice, nástupnická otázka se toho roku vyřešila nezvykle rychle. Shromáždění velmožů, svolané ještě samotným Ludvíkem V. a konané v Senlis několik dní po jeho smrti, totiž zvolilo králem Ludvíkova rádce a nejmocnějšího muže království, Huga Kapeta, skutečného držitele moci v zemi. Zásahu na tom měl také remešský arcibiskup Adalberon, který si nepřál kandidaturu Ludvíkova strýce Karla, vévody dolnolotrinského a tím pádem vazala východofranckého krále, a doporučoval volbu Huga Kapeta¹⁸. Smrtí Ludvíka V. tak skončila vláda karlovských panovníků ve Francii a na trůn nastoupila nová dynastie kapetovských králů. Dynastická výměna však nebyla současníky vnímána jako velký přelom, neboť proběhla za souhlasu šlechty a sám Hugo Kapet po svém zvolení plně navazoval na tradice a vladařskou praxi svých karlovských předchůdců¹⁹.

Kontinuita s dobou Karlovců je patrná také v rozsahu kapetovské královské moci. Podobně jako za jeho karlovských předchůdců zůstávala vláda Huga Kapeta omezena pouze na skromnou korunní doménu na východ od Paříže. Zde panovník disponoval hrabstvími, statky a falcemi, uplatňoval vlastnická práva na četné kostely a kláštery, ovlivňoval volby biskupů, vybíral daně, cla a výnosy z trhů královských měst, měl zde soudní pravomoci a také své leníky²⁰. Nejednalo se o nijak kompaktní území, ale spíše o jednotlivé izolované celky, na které panovník vznášel svá práva,

---

18 „Dobře víme, že Karel má své stoupence, kteří tvrdí, že je hoden království, protože mu je předali jeho příbuzní (...). Pokud se však nad touto otázkou zamyslíme, dojdeme k závěru, že královskou moc nelze získat na základě dědičného práva. Ke královskému důstojenství lze povznést pouze toho, kdo vyniká nejen tělesnou ušlechtilostí, nýbrž též moudrostí duše, a koho chrání jeho vlastní čest a posiluje vlastní velkorysost.“ Roux, Jean-Paul: Král, Praha 2009, str. 279. Jedná se o kronikářem upravenou řeč arcibiskupa Adalbera, kterou měl pronést při volbě Huga Kapeta. Duby, Georges: France in the Middle Ages 987 – 1460. Oxford 1994, str. 19 – 20 zdůrazňuje, že volba Huga Kapeta byla přirozenější než hledání vzdáleného karolinského příbuzného a nešlo přitom ani tak o to, že Karel byl vazalem Otty III. Hugo byl nejen silný a politicky prozíravý, ale k tomu, aby stanul v čele franckého království, měl také vhodné předpoklady po svých předcích, kteří již drželi královskou korunu a byli s karlovským rodem spřízněni. Přes přirozenost této volby poukazuje Jim Bradbury na to, že Hugo Kapet měl také své odpůrce a příspěvi arcibiskupa Adalbera tak mělo při jeho volbě důležitou roli, srov. Bradbury, Jim: The Capetians: Kings of France, 987 – 1328. London 2007, str. 71 – 72. Podobně Marc Bloch zdůrazňuje před přirozeností volby Huga Kapeta politické zájmy říše a arcibiskupa Adalbera, srov. Bloch, Marc: Feudální společnost, Praha 2010, str. 394 – 395.

19 Ehlers, Joachim a kol.: Francouzští králové v období středověku. Praha 2003, str. 77

20 Ehlers: Francouzští králové, str. 79. K podobě a fungování královské domény srov. Duby: France in the Middle Ages, str. 120

ať už se jednalo o hrad, les, kostel nebo jen právo vybírat v daném místě mýto. Hugo Kapet tuto nevelkou královskou doménu pouze rozšířil o své vlastní robertovské panství, které se rozkládalo mezi Orléansem a Paříží, tím však byly stanoveny hranice jeho královské moci.

Naprostá většina království Franků se tak nacházela v moci vlivných šlechticů, na něž neměl král prakticky žádný vliv, a to i přesto, že jej nad ně povyšovalo královské pomazání udělené remešským arcibiskupem²¹. Tito šlechtici upevňovali svou vládu nad králem svěřeným územím a vládli zde zcela nezávisle a neomezeně. Prostřednictvím lenních přísah usilovali o získání vlivu nad menšími velmoži a o začlenění jejich panství do své mocenské sféry²². Takto se formovaly mocné celky hrabat z Anjou, Blois a Flander či značně nezávislé vévodství normanské. Dukáty akvitánský a burgundský se sice nevyznačovaly silnou centrální mocí vévody, jako tomu bylo v Normandii, přesto ani zde neměl král prostředky, kterými by na těchto panstvích uplatňoval svůj vliv²³.

Jižní část francouzského království byla daleko více rozdrobena v množství menších alodiálních panství, jejichž majitelé mezi sebou vedli vlastní soukromé války, ačkoliv i zde se prosazoval vliv mocnějších šlechticů, jako byla hrabata z Toulouse, která ovládala rozsáhlé panství a měla řadu vlastních leníků. Jihofrancouzská šlechta sice uznávala vládu francouzského panovníka jako krále všech Franků, žádná skutečná moc nad jižními pány však z tohoto titulu králi neplynula²⁴.

Nemůžeme říci, že by první kapetovští panovníci trávili svou vládu v nečinnosti, prostor pro vnitřní i zahraniční politiku byl však značně omezen. Okolo své domény byl král obklopen mocnými vazaly a vojenská tažení za její hranice nekončila většinou příliš úspěšně. Rostoucí moc normanského vévody Viléma donutila Jindřicha I. ke třem tažením do Normandie, která ve všech případech skončila porážkou královského vojska²⁵. Následně uskutečnil vévoda Vilém roku 1066 invazi do Anglie a se získáním anglické královské koruny se stal paradoxně daleko mocnějším, než byl

---

21 K podobě pomazání a korunovace a posvátnému postavení krále srov. Duby: France, str. 16 – 17; Roux: Král, str. 234 – 236

22 Ke vztahu krále a šlechty srov. Duby, Georges a kol.: Dějiny Francie od počátků po současnost. Praha 2003, str. 166

23 K otázce vévodské moci v Akvitánii a Burgundsku srov. Duby: France in the Middle Ages, str. 23 – 28

24 Duby: France in the Middle Ages, str. 26 – 27

25 Bradbury: The Capetians, str. 107 – 108

jeho lenní pán. Dosud nedospělý nástupce zesnulého Jindřicha, Filip I., nemohl proti Vilémovi nijak zakročit a poté, co se roku 1067 ujal samostatné vlády, soustředil se zejména na upevnění svého vlivu v samotné královské doméně, ve které se jeho otci podařilo ubránit královský vliv před mocnými vazaly²⁶. Filipu I. se podařilo královské državy rozšířit²⁷ a zejména zde zastavit dlouhodobý úpadek královské moci²⁸. Se znepokojením sledoval Filip rostoucí moc svého vazala. Po několika střetnutích se zdálo, že je nebezpečí částečně zažehnáno, když byla po Vilémově smrti roku 1087 Normandie opět oddělena od Anglie. Vilémův prvorozený syn Robert se stal otcovým nástupcem v normanském vévodství, zatímco druhý syn Vilém převzal vládu v ostrovním království²⁹.

Krátce před vyhlášením první křížové výpravy se Filip dostal do vleklého sporu s reformovaným papežstvím. Příčinou konfliktu však nebyl spor o světskou investituru biskupů, který proti sobě postavil papeže a císaře, ale královo bigamické manželství³⁰. Střet papežství s císařstvím nedovoľoval Římu, aby si znepřátelil francouzského panovníka, a tak i přes vznesenou exkomunikaci došlo k závěru Filipova života mezi králem a papežem ke smíru³¹. Otázka investitury byla vyřešena dohodou, v níž král uznal kanonickou volbu biskupů, upustil od předávání berly a prstenu a nadále uděloval zvolenému biskupovi pouze světské statky, za které žádal lenní přísahu věrnosti³². Ačkoli se od své milenky nikdy neodloučil, papež Paschal II. sňal z Filipa exkomunikaci a při své cestě do Francie se s králem a jeho následníkem Ludvíkem sešel ve starém královském opatství Saint-Denis, připomenul jim pomoc, kterou karlovští panovníci vždy poskytovali římským papežům, a zároveň je požádal o podporu proti císaři³³.

Když následujícího roku, v létě 1108, Filip I. zemřel, musel jeho syn Ludvík nejprve své nástupnictví uhájít před nevlastním bratrem Filipem, který vzešel z králova

---

26 Bradbury: *The Capetians*, str. 111

27 tamtéž, str. 123 – 124

28 tamtéž, str. 124 – 125, ke královské administrativě srov. tamtéž, str. 126 – 127; podobné hodnocení Filipa I. srov. Duby: *France in the Middle Ages*, str. 118

29 Bradbury: *The Capetians*, str. 115 – 117

30 tamtéž, str. 118 – 119

31 tamtéž, str. 120

32 tamtéž, str. 122; Duby: *France*, str. 115

33 Ehlers: *Francouzští králové*, str. 119; Ferro, Marc: *Dějiny Francie*, Praha 2006, str. 48

nelegálního sňatku³⁴. V době, kdy se řada velkých vazalů začala bouřit, dostalo se Ludvíkovi významné podpory právě ze strany francouzské církve³⁵. Byl narychlo korunován v Orléansu a nakonec pevně uchopil vládu do svých rukou.

Ludvík VI. musel ještě za života svého otce přihlížet tomu, jak se Anglie a Normandie opět sjednocují pod vládou jediného muže. Když Jindřich I. porazil roku 1106 svého staršího bratra Roberta, vévodu normandského a následníka trůnu, spojil tak ve svých rukou vládu v Anglii i v Normandii³⁶. Ludvík vedl po svém nástupu na trůn dlouhé boje s Jindřichem ve snaze obsadit normandské vévodství vlastním kandidátem, porážka u Brémule roku 1119 však znamenala konec všem snahám o rozdělení Anglie a Normandie³⁷. Vzájemné soupeření tím sice ještě neskončilo, ale ani v dalších střetech s Jindřichem nebyl Ludvík příliš úspěšný³⁸.

Větší úspěch měla Ludvíkova tažení proti vzpurným vazalům uvnitř královské domény. Jeho otec sice rozšířil svůj vliv a posunul tak hranice domény, skutečnou moc nad svými leníky zde ale nezískal³⁹. Série vojenských tažení, dobývání a boření hradů a podmaňování si jednotlivých rodů vyústila v nový pohled na osobu panovníka, jeho vládu a královskou autoritu⁴⁰. Ačkoli zásahy proti velkým vazalům nebyly většinou příliš úspěšné, podařilo se Ludvíkovi získat plnou kontrolu nad královskou doménou, kterou zároveň sjednotil v poměrně kompaktní celek. Scelení a skutečné ovládnutí královské domény za Ludvíka VI. se stalo důležitým základem panovnické autority a další expanze královské moci za jeho nástupců. V úplném závěru svého života se Ludvíkovi roku 1137 podařilo pro svého následníka získat za manželku dědičku akvitánského vévody Viléma X. Eleonoru. Krátce nato téhož roku Ludvík VI. zemřel a na trůn nastoupil jeho druhorozený syn Ludvík VII.

Ludvík nebyl původně určen za dědice koruny a jeho kroky směřovaly k církevní kariéře⁴¹. Když se však jeho starší bratr Filip zabil při pádu z koně

---

34 Bradbury: *The Capetians*, str. 131

35 Ehlers: *Francouzští králové*, str. 126

36 Bradbury: *The Capetians*, str. 117

37 Duby: *France in the Middle Ages*, str. 127 – 129; Bradbury: *The Capetians*, str. 141 – 142

38 Duby: *France in the Middle Ages*, str. 149 – 151, k boji o obsazení flanderského hrabství viz Bradbury: *The Capetians*, str. 140

39 Ehlers: *Francouzští králové*, str. 123

40 Bradbury: *The Capetians*, str. 135 – 138

41 Bradbury, Jim: *Philip Augustus*, Harlow 1998, str. 18; týž: *The Capetians*, str. 148

v pařížských ulicích, stal se náhle Ludvík následníkem svého otce. Výchova a vzdělání, kterých se mu v mládí dostalo, ovlivnily jeho budoucí povahu, která se vyznačovala zbožností a umírněností, ačkoli v raném období vlády se u něj projevovala i vzplanutí vášně a hněvu⁴².

Velkou vášní planul prý Ludvík ke své mladé a přitažlivé manželce Eleonoře. Její otec zemřel ještě roku 1137 a jako jeho jediná dědička se tak Eleonora stala vévodkyní akvitánskou. Přestože Ludvík neměl právo na samostatnou vládu v Akvitánii, byl tento sňatek vedle zkonsolidování královské domény důležitým dědictvím po jeho otci, neboť po Eleonořině smrti by rozsáhlé vévodství připadlo královskému rodu.

V prvních letech své vlády se Ludvík několikrát dostal do sporu s církví⁴³ a jeho malé pochopení pro církevní svobody bývá částečně připisováno také vlivu jeho manželky, která si od akvitánského dvora přinesla nevstřícný postoj vůči kléru⁴⁴. Ludvík však zároveň po vzoru otce chránil svá královská práva vůči církvi, zejména povolení a schválení biskupské volby a udělení světského léna, a neváhal tato práva důrazně vymáhat⁴⁵. Kvůli sňatku své nevlastní sestry s královským senešalem Rudolfem z Vermandois, který předtím zavrhl svou legitimní manželku, se nadto Ludvík dostal do střetu s jejím strýcem hrabětem ze Champagne⁴⁶ a s hrabětem flanderským⁴⁷ a postavil si tím proti sobě také mnohé reformované duchovní, zvláště cisterciácký řád, jehož byl Theobald z Blois velkým podporovatelem⁴⁸.

Neutěšená situace v zemi se nejspíš stala důvodem, proč se Ludvík rozhodl království opustit a vydat se na jaře roku 1146 na křížovou výpravu a tímto způsobem se také usmířit s církví⁴⁹. Na svatém tažení doprovázela Ludvíka VII. také jeho choť Eleonora. Ve Svaté zemi se setkala se svým strýcem, antiochijským knížetem

---

42 týž: Philip Augustus, str. 19

43 tamtéž, str. 20; Duby: France in the Middle Ages, str. 185 – 186

44 Ehlers, Francouzští králové, str. 135

45 Bradbury: The Capetians, str. 150

46 tamtéž, str. 152

47 Ehlers: Francouzští králové, str. 135 - 136

48 tamtéž, str. 135 - 136

49 Ehlers: Francouzští králové, str. 136; Bradbury: Philip Augustus, str. 20; týž: The Capetians, str. 153 – 154; Duby: France in the Middle Ages, str. 186

Raimundem z Poitiers, s nímž prý prožila milostný román⁵⁰. Pravdou zůstává, že v průběhu křížové výpravy se naplno odhalily rozpory mezi Ludvíkem a temperamentní Eleonorou a do Francie se Ludvík vracel roku 1149 s tím, že se s Eleonorou nechá okamžitě rozvést. Jeho úmysl načas oddálil královský rádce opat Suger, když ale roku 1151 zemřel, přistoupil Ludvík k rozvodu, který následoval v březnu 1152⁵¹.

Dva měsíce nato, v květnu 1152, pojala Eleonora za manžela Jindřicha Plantageneta, hraběte z Anjou a vévodu normanského, který právě bojoval o nástupnictví na anglickém trůně. Územní zisk Akvitánie ve prospěch již tak mocného vazala Ludvíka pobouřil, a když byl Jindřich před Vánocemi roku 1154 korunován anglickým králem, vyvstal Ludvíkovi mocný a nebezpečný nepřítel, u kterého hrozilo, že bude nadále upevňovat a posilovat svou moc na úkor vlivu francouzského panovníka⁵².

Situace byla o to horší, že manželství s Eleonorou nepřineslo králi mužského dědice. Ludvíkova druhá manželka, Konstancie Kastilská, byla v době sňatku ještě příliš mladá, a když roku 1158 konečně porodila dceru Markétu, musel Ludvík přistoupit na dynastické spojení s Plantagenety a ještě téhož roku zasnoubil Markétu s Jindřichovým dědicem Jindřichem Mladším, aby tak byl zajištěn dědic trůnu pro případ Ludvíkova úmrtí. Problém nástupnictví na francouzském trůně byl vyřešen až Ludvíkovým třetím sňatkem s Adélou ze Champagne roku 1160. Sblížení s hrabaty ze Champagne mělo sloužit jako protiváha plantagenetské moci na západě a právě z tohoto spojení se také roku 1165 narodil vytoužený dědic trůnu Filip.

Mezitím však došlo k obratu ve vztazích mezi anglickým a francouzským králem. Svým pokusem o vojenskou výpravu do Toulouse roku 1159 proti hraběti Raymondovi V., švagrovi Ludvíka VII., ztratil Jindřich II. Ludvíkovu důvěru, kterou se mu již nikdy nepodařilo získat⁵³.

Nadto došlo k vážnému střetu Jindřicha II. s anglickou církví. Roku 1162 se novým arcibiskupem v anglickém Canterbury stal dřívější královský kancléř Tomáš

---

50 Bradbury: The Capetians, str. 155 – 156

51 tamtéž, str. 157

52 Ehlers: Francouzští králové, str. 139; DUBY: France, str. 194; Bradbury: The Capetians, str. 159

53 Kruschke, Helena: Anglické království v evropské politice druhé poloviny dvanáctého a počátku třináctého století. Diplomová práce ÚSD FF UK, Praha 2000, str. 35; Bradbury: The Capetians, str. 159

Becket. Záhy po svém nástupu do úřadu ukázal Becket Jindřichovi, že i přes dřívější spolupráci a přátelství bude nyní razit vlastní politiku směřující k upevňování církevních svobod a emancipaci církve na světské moci. Clarendonské konstituce, které Jindřich II. roku 1164 vydal, neměly ambice omezovat dále církevní svobody, ale pouze uzákonit současný stav, respektive stav, který panoval za předchozího krále Štěpána, staly se však překážkou Becketovým požadavkům větší církevní svobody a nezávislosti⁵⁴. V nastalém střetu našel Becket podporu u papeže Alexandra III. Ten musel sám vyhledat ve Francii bezpečné útočiště před císařem Fridrichem Barbarossou, jenž prosazoval na papežský stolec vlastního kandidáta. Pod ochranu Ludvíka VII. se nakonec uchýlil i Becket a francouzský král využil celého sporu ve svůj prospěch, když se postavil do role arbitra a vystupoval jako ochránce církve a papežství.

Vratký kompromis sice umožnil Becketovi roku 1170 návrat do Anglie, celý spor však ukončila až arcibiskupova smrt na samém konci roku. Zosnování jeho vraždy nebo alespoň podnět k ní byl okamžitě přičítán Jindřichovi. Zabití Tomáše Becketa, který začal být velice rychle uctíván jako světec, silně poškodilo Jindřichovu pověst, zatímco prestiž francouzského krále v tomto okamžiku dalece překračovala jeho skutečnou moc.

Jednání v Montmirailu, které probíhalo 6. a 7. ledna 1169, bývá kronikáři spojováno výhradně s pokusem o usmíření mezi Tomášem Becketem a Jindřichem II., ovšem spor krále s jeho arcibiskupem byl pouze součástí širších jednání o obnovení míru mezi anglickým a francouzským králem a rebely, kteří využili Jindřichových potíží a vzbouřili se proti svému králi⁵⁵. Výsledkem dohod byl plán rozdělení anjouovské říše mezi Jindřichovy syny a zasnoubení Richarda s Ludvíkovou dcerou Alicí. Podle tohoto rozdělení, které Jindřich plně potvrdil při vážné nemoci roku 1170⁵⁶, měl Jindřich Mladší získat Anglii, Normandii a Anjou, zatímco Richard se měl stát pánem Akvitánie, za kterou složil Ludvíkovi lenní přísahu, a Geoffrey pak bretaňským vévodou⁵⁷. Nároky nejmladšího Jana nebyly zprvu zohledněny, neboť mu bylo jen pár let. Přestože synové získali tituly, konkrétní moc nad svými panstvími zatím neobdrželi.

---

54 Krishcke: Anglické království v evropské politice, str. 37 – 39

55 tamtéž, str. 51 – 52

56 „(...) *in gravem incidit infirmitatem, ita quod dicebatur per regnum Galliae quod mortuus esset. Et ibi divisit regnum suum et terras suas filiis suis.*“ *Gesta regis Henrici Secundi Benedicti abbatis* (The Chronicle of the reigns of Henry II. and Richard I.), I., ed. William Stubbs, London 1867, str. 6 – 7

57 tamtéž, str. 7

Zvláště Jindřichu Mladšímu, který byl roku 1170 korunován anglickým králem, nepostoupil otec dosud žádnou reálnou moc. 28. srpna 1172 proběhla ve Winchesteru druhá korunovace Jindřicha Mladšího a první korunovace jeho choti Markéty, Ludvíkovy dcery. Roger z Howdenu píše, že Ludvík již dříve vyjádřil přání, aby směl Markétu opět vidět, a krátce po korunovaci získal Jindřich Mladší od svého otce povolení vydat se s novou královnou na cestu do Paříže⁵⁸. Ludvík se z jejich návštěvy velice těšil, zároveň ale podle Rogera z Howdenu poukázal také na to, že by měl Jindřich jako korunovaný král obdržet se svou manželkou vlastní panství, a nabádal jej, aby od otce požadoval předání Anglie či Normandie. V případě, že by mu Jindřich II. odmítl vyhovět, měl se pak i se svou chotí vrátit k francouzskému králi⁵⁹.

Jindřich měl důvodné podezření vůči Ludvíkově upřímné snaze opět uvidět svou dceru a brzy povolal Jindřicha Mladšího zpět. Ten však krátce po svém návratu vyslovil svou žádost o předání Anglie či Normandie a prohlásil přitom, že si to zároveň přeje i jeho tchán, francouzský král⁶⁰. Skutečnost, že Ludvík VII. podněcuje svého zetě ke vzpouře proti otci, potvrdil Jindřichovi i toulouský hrabě Raymond V.⁶¹ Jindřich II. proto povolal svého nejstaršího syna k sobě, aby ho měl pod kontrolou, ten však otci v březnu 1173 uprchl a vyhledal útočiště u francouzského dvora⁶². Tam jej záhy následovali také Richard a Geoffrey. Pouze královna Eleonora byla při pokusu o útěk zajata a až do manželovy smrti byla poté držena pod jeho dohledem.

Eleonora měla zájem na tom, aby se vláda v Akvitánii dostala do Richardových rukou a vévodství se tak vymanilo z Jindřichova područí a nedošlo k jeho těsnějšímu připojení k anjouovskému panství⁶³. Jeho rozdělení by uvítal také Ludvík, který neustále čelil potenciální hrozbě ze strany svého vazala, jehož léna obklopovala

---

58 tamtéž, str. 34

59 „*Nam Lodowicus rex Franciae, qui semper regem Angliae odio habebat, consuluit novo regi Angliae, quod statim cum veniret in Normanniam exigeret a rege patre suo, sibi donari, vel totam Angliam, vel totam Normanniam, ubi ipse cum filia sua morari posset. Et consuluit quod si pater suus neutram illarum terrarum ei concedere vellet, ipse cum regina sua rediret in Francia ad eum.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 34

60 tamtéž, str. 41; Warren, Wilfred Lewis: Henry II., London 1973, str. 118

61 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 69; Warren: Henry II., str. 118; Ralph W. Turner: Eleanor of Aquitaine, London 2009, str. 211

62 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 42. Je otázkou, zda jej do Paříže následovala při nočním útěku z Chinonu také Markéta, Roger z Howdenu pouze uvádí, že „(...) *juvenis rex cum privata familia sua ad regem Franciae perrexit.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 42. Výraz *familia* můžeme přeložit jako rodina, v tomto případě měl však Roger na mysli spíše vlastní družinu. Jindřichův útěk totiž nebyl snadnou záležitostí a otec se dal vzápětí do jeho pronásledování, srov. Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 42.

63 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 211. Roger z Howdenu píše, že podle některých to byla Eleonora, která nabádala Richarda a Geoffreya, aby se přidali k Jindřichově vzpouře, srov. Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 42.

francouzskou královskou doménu ze severu i ze západu a který v posledních letech nebezpečně rozšiřoval svůj vliv i v oblasti mezi Garonnou a Rhônou⁶⁴. Přestože přímé vojenské nebezpečí z Jindřichovy strany nehrozilo, upevňování jeho vlády znemožňovalo expanzi kapetovského vlivu, zejména pak do oblastí Berri, Auvergne a Toulouse⁶⁵. Hrozilo, že francouzské království zůstane navždy ve stínu svého souseda⁶⁶. Je proto pravděpodobné, že jak Ludvík, tak Eleonora měli na podněcování rebelie nemalý podíl.

Na jaře roku 1173 vypuklo největší povstání, jakému Jindřich II. ve svém životě čelil⁶⁷. V březnu utekl Jindřich Mladší před otcem do Paříže, kam jej následovali Richard a Geoffrey. Ludvíku VII. zde složili lenní přísahy a slíbili, že s otcem neuzavřou mír bez králova souhlasu. Nespokojenost s autoritativní Jindřichovou vládou, určité oslabení jeho postavení po Becketově vraždě a zapojení francouzského krále vynesly mladým rebelům řadu spojenců a Jindřich II. stál v tomto okamžiku před vážnou hrozbou. K prvnímu jednání mezi Ludvíkem a Jindřichem došlo již na konci září 1173, Jindřich II. však vznesené požadavky odmítl a Ludvík s královskými rebely tak pokračoval v boji⁶⁸. Sled válečných tažení se však do několika měsíců obrátil v Jindřichův prospěch a počátkem září 1174 souhlasil Ludvík VII. s uzavřením míru. Ačkoliv 8. září se pod hradbami Gisors panovníci na podmínkách míru ještě neshodli⁶⁹, 30. září uzavřeli v Montlouis společný mír⁷⁰. Jediným, kdo bez ohledu na probíhající mírová jednání stále ještě vzdoroval, byl Richard v Poitou, ale i on musel na konci září přistoupit ke smíru s otcem⁷¹.

Ludvík si po návratu z křížové výpravy vybuřoval image nejkřesťanštějšího krále a dobře si uvědomoval politické výhody plynoucí z dobrých vztahů s církví⁷². Projevil se jako obratný politik, který dokázal využít těžkostí svého protivníka k dosažení vlastních cílů. Značně posílil svou prestiž za Jindřichova sporu s Tomášem

---

64 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 223

65 Warren: Henry II., str. 117

66 tamtéž, str. 230

67 Turner: Eleonore of Aquitaine, str. 205. K průběhu povstání viz Warren: Henry II., str. 125 – 136

68 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 59

69 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 76

70 Warren: Henry II., str. 136

71 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 76

72 Duby: France in the Middle Ages, str. 185

Becketem a využitím rozporů přímo uvnitř plantagenetského rodu postavil anjouovské impérium na pokraj zhroutení. Přestože při mírovém jednání sehrál Ludvík VII. pouze roli prostředníka, na vzniku války měl rozhodující podíl a její výsledek tak pro něj znamenal nemalé ponížení⁷³. Povstání bylo nakonec potlačeno, nenávist synů k otci však nadále přetrvávala stejně jako odstředivé tendence v Jindřichově říši. Za svého života se již Ludvíkovi nenaskytla příležitost znovu přilít olej do ohně sváru, jeho následník Filip se však mohl dobře učit od svého otce, který mu odkázal panství sice nevelké, zato však administrativně dobře zorganizované⁷⁴ a získavší na autoritě.

---

73 Krischke, Helena: Anglické království v evropské politice, str. 75

74 Bradbury: The Capetians, str. 163 – 164

2 První léta vlády

2.1 Nástup na trůn

V noci ze soboty 21. na neděli 22. srpna⁷⁵ roku 1165 porodila třetí manželka Ludvíka VII. Adéla z Champagne dlouho očekávaného dědice trůnu, jehož narozením byla konečně zajištěna kontinuita kapetovského královského rodu. Ludvík VII. čekal na mužského potomka dlouhých 28 let, a když se nyní konečně narodil syn, poznamenal kronikář Rigord, že je to dar Boží⁷⁶. Gerald z Walesu s odstupem času vzpomíná, jak byl té noci coby student v Paříži probuzen povykem a světly v ulicích, když se roznesla zpráva, že monarchie dostala svého dědice⁷⁷. Jak uvádí Jacques Le Goff, narození dědice bylo o to významnější, že ve svých čtyřiceti pěti letech byl Ludvík považován za poměrně starého a pro současníky se naděje na narození potomka i přes mladý věk královny snižovala⁷⁸.

Ačkoli Paříž podle Geralda z Walesu slavila, nepanovala ve starším bádání úplná jistota ohledně Filipova narození přímo v královském paláci v Paříži. Shodně s W. H. Huttonem Gérard Sivéry uvádí, že místem Filipova narození podle ní také mohl být hrad Gonesse přibližně dvacet kilometrů severozápadně od Paříže za opatstvím Saint-Denis. V prvních letech svého života byl totiž Filip pozdějšími kronikáři 13. a 14. století zván jako Filip de Gonesse. Zatímco starší literatura umisťovala Filipovo narození do tohoto místa, počínaje W. H. Huttonem se autoři přiklánějí k tomu, že své přízvisko nezískal Filip proto, že by se zde přímo narodil, ale protože na tomto panství strávil první roky svého života⁷⁹.

---

75 „Anno Dominice incarnationis MCLXV, natus fuit Philippus, rex Francorum, mense augusto, XI kalendas septembris, in festo Timothei et Simphoriani.“ Oeuvres de Rigord et de Guillaume le Breton, ed. François Delaborde, Paris 1882, str. 7. Toto datum uvádí též Gérard Sivéry, srov. Sivéry, Gérard: Philippe Auguste, Paris 1993, str. 24; Joachim Ehlers, srov. Francouzští králové, str. 147; či Jacques Le Goff, srov. Goff, Jacques Le: Svatý Ludvík, Praha 2012, str. 36. W. H. Hutton oproti tomu uvádí 19. srpen, srov. Hutton, William Holden: Philip Augustus, London 1896, str. 15.

76 „A Deo datus.“ Oeuvres de Rigord, str. 7. V této souvislosti bývá uváděn francouzský překlad „un don de Dieu“ (Dieudonné), srov. např. Ehlers: Francouzští králové, str. 147.

77 „Quo rumore per urbem audito et cum gaudio suscepto, quale vel quantum lingua explicari non posset, statim campanarium omnium per urbis amplitudinem totam tantus undique sonus et clangor erupit, tantaque luminaria cerea fuerant per plateas omnes accensa, quod sonitus tanti tantique tumultus insoliti, necnon et nocturni luminis tam immensi, causam ignorantes urbis incendium tunc imminere putabant.“ Giraldi Cambrensis Opera. VIII. De principis instructione liber, ed. George F. Warner, London 1891, str. 292

78 Goff: Svatý Ludvík, str. 36

79 Hutton: Philip Augustus, str. 15; Sivéry: Philippe Auguste, str. 25. O místě Filipova narození nejsme explicitně informováni, Rigord v tomto případě mlčí a Gerald pouze hovoří o tom, že Paříž slavila dědicovo narození. Z Rigordovy kroniky se však dozvídáme o křtu novorozence dalšího dne v Paříži a je vysoce nepravděpodobné, že by

Následujícího dne, v neděli 22. srpna, byl novorozený syn pokřtěn v kapli Saint-Michel de la Place při královském paláci na ostrově Cité, a získal jméno Filip, pravděpodobně po svém dědu Filipu I⁸⁰. Křtu se ujal pařížský biskup Maurice de Sully a mezi přítomnými byli opatové významných pařížských klášterů, králova sestra Konstancie a také flanderský hrabě Filip Alsaský⁸¹.

Následující léta Filipova mládí zůstala mimo pozornost kronikářů, s velkou pravděpodobností však byla vyplněna následníkovou výchovou a vzděláváním. Filip se měl naučit básni před Bohem a jednotliví preceptoři mu dávali lekce čtení, psaní a počtů a prostřednictvím literárního trivia a vědeckého quadrivia mu také zprostředkovali klíčové prvky obecné kultury, od antických textů po astronomii⁸². V jiném oboru vyučoval malého prince válečník Robert Clément a ve čtrnácti letech již Filip dokázal jet na koni v plném trysku a obratně zacházet s kopím. V opačném případě by se totiž nemohl na podzim roku 1179 účastnit lovu v lesích okolo Compiègne⁸³.

Přestože král stárl, odmítal podle dosavadní kapetovské tradice povýšit svého syna na spolukrále, aby tak bylo zajištěno plynulé dědictví trůnu. Již v roce 1172 navrhovali králi jeho bratr Robert z Dreux a švagr Vilém z Blois, zvaný Běloruký, arcibiskup ze Sens a budoucí arcibiskup remešský, aby dal Filipa korunovat a nechal mu složit lenní přísahy⁸⁴. Odvolávali se přitom i na příklad Jindřicha II., který korunoval svého nejstaršího syna Jindřicha Mladšího spolukrálem v létě 1170. Ludvík však myšlenku na Filipovu korunovaci odmítl.

---

převozem z Gonesse do Paříže riskoval Ludvík smrt vytouženého následníka. Pokud byl Filip 22. srpna v Paříži pokřtěn, je téměř jisté, že se zde také zmíněné srpnové noci narodil.

80 Podle historika Andrewa Lewise převládal ve 12. století u Kapetovců zvyk dávat prvorozenému synovi jméno po svém dědovi, druhému pak po otci. Tímto způsobem se na Filipa přeneslo jméno Ludvíkova děda Filipa I., který toto ve Francii exotické jméno získal pravděpodobně od své matky Anny Kyjevské. V kulturním okruhu Byzance, s níž Annu pojil příbuzenský vztah, bylo toto jméno s oblibou užíváno, srov. Goff: Svatý Ludvík, str. 36. Jim Bradbury naopak uvádí dědictví jména po starším bratru Ludvíka VII., který se nedlouho po své korunovaci spolukrálem zabil ve svých patnácti letech pádem z koně. Tato možnost se mi ovšem jeví jako méně pravděpodobná. Dědictví jména mělo za cíl uchovat paměť na významného předka v rodě a jím předčasně zemřelý následník Ludvíka VI. nebyl. Srov. Bradbury: Philip Augustus, str. 2 – 3

81 Sivéry: Philippe Auguste, str. 26

82 tamtéž, str. 27

83 tamtéž, str. 29

84 tamtéž, str. 31. Jim Bradbury naopak uvádí, že se jednalo o králova bratra Jindřicha, tehdejšího arcibiskupa remešského do roku 1175, srov. Bradbury: Philip Augustus, str. 38

Prostým vysvětlením může být, jak poukazuje Jim Bradbury, že sedmiletý princ se Ludvíkovi zdál ještě příliš mladý⁸⁵. Filip byl zároveň jeho jediným dědicem a tato skutečnost byla sama o sobě dostatečnou zárukou plynulého předání trůnu v případě královy smrti. Podíváme-li se ovšem na Ludvíkovu politiku v roce 1172, ihned zjistíme, proč se Ludvíkovi myšlenka vlastního spoluvládce nemusela zamlouvat. Na podzim 1172 totiž jiného spoluvládce právě nabádal ke vzpouře proti jeho královskému otci⁸⁶, aby tak vyvolal téměř dvouletou válku, která představovala největší povstání proti vládě Jindřicha II.⁸⁷. Přihlédneme-li k faktu, že Robert z Dreux se před dvaceti lety pokusil po Ludvíkově neúspěchu na křížovém tažení svrhnout svého bratra z trůnu a arcibiskup Vilém byl členem champagneské frakce na královském dvoře, mohl se Ludvík skutečně obávat, aby se korunovaný Filip nedostal do špatných rukou a nebyla tím ohrožena i Ludvíkova vlastní pozice. V tomto případě se však již pohybujeme na křehkém ledě pouhých hypotéz, které nám dostupné prameny nemohou potvrdit.

Teprve když Ludvík pociťoval přicházející nemoc, rozhodl se roku 1179 přikročit k synově korunovaci. Na jaře svolal sněm do biskupského paláce v Paříži, kde přítomným uvedl svůj záměr korunovat Filipa králem. Zajímavý je pohled na účastníky tohoto sněmu. Přítomen byl biskup Maurice de Sully, pařížští opatové a někteří vysoce postavení duchovní. Z laiků se dostavili baroni královské domény, bezpochyby zejména ti působící u dvora, s výjimkou králova bratra Roberta z Dreux nám ale zcela chybí zprávy o velkých vazalech⁸⁸. Otázkou královské volby se zabýval již W. H. Hutton, který odmítá, že by roku 1179 byla královská volba opomenuta, neboť přítomní preláti a baroni zvolili svou aklamací Filipa králem. Absence předních vazalů království přitom nijak nesnižovala platnost této volby. Jejich nepřítomnost lze vysvětlit tím, že Filip byl jediným dědicem kapetovské dynastie, která měla jako dědic Karlovců

---

85 Bradbury, Philip Augustus, str. 38

86 Ludvík hostil na podzim roku 1172 na svém dvoře Jindřicha Mladšího a nabádal jej k povstání proti otci, srov. *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 34.

87 K průběhu povstání viz Warren: Henry II., str. 125 – 136.

88 Sivéry: Philippe Auguste, str. 18. Rigord sám mluví o přítomnosti všech prelátů a vazalů z celého království, zřejmě se však jednalo zejména o osoby z královské domény a přilehlých biskupství a hrabství: „*Ludovicus christianissimus Francorum rex (...) convocavit Parisius generale concilium omnium archiepiscopum, episcopum, abbatum nec-non et baronum totius regni Francorum in palatium venerabilis patris nostri Mauricii Parisiensis episcopi, ubi (...) communicavit eis consilium, quod (...) filium suum Philippum (...) cum consilio eorum et voluntate in regem Francorum sublimare volebat. Audiens autem prelati et principes voluntatem regis, omnes unanimiter clamaverunt dicentes: „Fiat, fiat.“*“ Oeuvres de Rigord, str. 9 – 10

božské právo vládnout, a byl tedy jediným kandidátem na trůn. Daleká cesta do Paříže nebyla tak pro vzdálené vazaly potřebná. Ačkoli byl akt volby spíše formální, měl plnou právní platnost a byl stále vnímán jako nutný předpoklad následníkovy korunovace.

Její datum bylo stanoveno na svátek Nanebevzetí Panny Marie 15. srpna 1179⁸⁹. Cesta do Remeše vedla přes Senlis, Compiègne a Soissons, tedy přes důležitá královská města, kde bylo možné učinit zastávku. Právě v Compiègne bylo Filipovi dovoleno zúčastnit se lovu v okolních hvozdech, které dodnes zaujímají značnou rozlohu a ve středověku byly oblíbeným a největším lovištěm francouzských králů⁹⁰. Jenomže v zápalu pronásledování kance se chlapec oddělil od zbytku družiny a ocitl se náhle sám v hustém lese, aniž by dovedl najít cestu zpět. Po dva dny a jednu noc mu byl společníkem jen jeho kůň, než prochladlého, hladového a vyčerpáného chlapce našli tamní uhlíři⁹¹. Ti pomohli Filipovi dostat se zpět do Compiègne a přesně v den své korunovace se tak mladý princ šťastně našel. Korunovace však musela být odložena, protože v důsledku utrpeného šoku a vyčerpání Filip vážně onemocněl⁹².

Nemocný král Ludvík povstal tehdy ze smrtelného lože a rozhodl se vydat na pouť do Canterbury, aby se u hrobu svého dřívějšího chráněnce a svatého mučedníka Becketa pomodlil za synovo uzdravení. 19. srpna vyrazil Ludvík i přes odpor mnoha svých rádců v doprovodu kancléře Huguese de Puiset, flanderského hraběte Filipa Alsaského, hrabat z Guines a z Louvain a také anglického vyslance Viléma Mandeville, earla z Essexu⁹³, na cestu do Anglie, kam příplul 22. srpna. Zde jej přivítal Jindřich II. a nehledě na jisté podezření vůči pobytu francouzského krále na svém ostrově jednal

---

89 Oeuvres de Rigord, str. 10

90 Hutton: Philip Augustus, str. 19

91 Oeuvres de Rigord, str. 10 – 11

92 Sivéry: Philippe Auguste, str. 20.

93 „*Mane itaque facto rex ille Francorum fiduciam habens in Domino, contra multorum consilium, iter arripuit versus Angliam; et sumptis secum Philippo comite Flandriae, et Baldwino comite de Chinnis, et Henrico duce de Luven, Willelmo comite de Mandeville, et advocato Betuniae, et aliis baronibus regni Francorum (...) applicuit apud Douvere.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 241. Gérard Sivéry zmiňuje navíc v Ludvíkově doprovodu také králova kancléře, jméno Viléma z Mandeville naopak neuvádí. Ten býval Jindřichem II. pověřován, aby zprostředkoval jednání mezi ním a francouzským králem a zřejmě se měl také účastnit Filipovy korunovace. Srov. Sivéry: Philippe Auguste, str. 20. Jméno Huguese de Puiset, syna durhamského biskupa, zmiňuje Roger o něco dále v souvislosti s vydáním Ludvíkových listin pro katedrálu v Canterbury, jejichž vyhotovení měl jako královský kancléř Hugues de Puiset na starosti, viz Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 241. Účast Roberta z Béthune, kterého Roger z Howdenu uvádí na konci svého výčtu, poté nezmiňuje ani G. Sivéry, ani W. H. Hutton, který se složení králova doprovodu také podrobněji věnuje, viz Hutton: Philip Augustus, str. 20.

s Ludvíkem jako se vzácným hostem a doprovodil jej až do Canterbury⁹⁴. Světcova přímiluva se projevila záhy po králově návratu a mladý princ se začal zotavovat. Ludvíkův zdravotní stav se oproti tomu značně zhoršil a cestou byl zřejmě stížen mrtvicí, neboť částečně ochrnul na pravou stranu těla a ztratil schopnost řeči⁹⁵.

To byl také důvod, proč se Ludvík nezúčastnil synovy korunovace přeložené na první listopadový den roku 1179⁹⁶. Přítomna nebyla ani královna Adéla s omluvou, že musí zůstat u manželova lože⁹⁷. Vedle královského páru zde však chyběl také hrabě ze Champagne Jindřich a jeho bratr Štěpán, hrabě ze Sancerre, kteří tak vyjadřovali svůj odpor vůči triumfu flanderského hraběte⁹⁸. Vyjma těchto osob zde však byli všichni velcí preláti a nejvýznamnější laičtí vazalové krále, aby se zúčastnili posvátného aktu princova pomazání a korunovace. Pomazáním, uděleným remešským arcibiskupem Vilémem z Blois, stal se Filip Bohem vyvoleným a nedotknutelným pánem celé Francie a jejích dalších osudů. Korunu mu poté vložil na hlavu opat ze Saint-Denis spolu s nejmocnějšími vazaly⁹⁹. Tím bylo naznačeno, že panovníkova moc je sice od Boha, není však absolutní a král nevládne tedy sám, ale spolu se svými leníky.

Samotný pohled na přítomné královské vazaly již mohl napovídat, jakým směrem se bude ubírat osud mladého krále v prvních letech jeho vládnutí. Výraznou postavou celé korunovace byl bezesporu flanderský hrabě Filip Alsaský. Nedávno se vrátil ze Svaté země, kde mu jeho bratranec, bezdětný a leprou stížený jeruzalémský král Balduin IV., nabídl pozici regenta království. Jakmile se roku 1179 navrátil do Francie, pověřil jej nemocný král Ludvík VII., aby ochraňoval jeho mladého nástupce. Filip Alsaský byl jedním z nejmocnějších králových vazalů, jeho území sahalo na dohled k Paříži a obratně vystupoval i v zahraniční politice jako zprostředkovatel mezi Ludvíkem VII. a Jindřichem II., měl tedy k úloze Filipova

---

94 Rigord se ve své kronice o Filipově onemocnění, ani o Ludvíkově cestě do Canterbury nezmiňuje, podrobné svědectví o ní nám tak zanechal pouze Roger z Howdenu, viz *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 192 – 193.

95 Bradbury: *Philip Augustus*, str. 39. W. H. Hutton přímo uvádí, že se jednalo o pravou část těla, srov. Hutton: *Philip Augustus*, str. 21. Vychází přitom nejspíš z kroniky Rogera z Howdenu: „*Nam cum ab Anglia rediret (...) incidit in paralytim, et usum dexterae partis corporis sui amisit.*“ *Chronica Magistri Rogeri*, II., ed. William Stubbs, London 1869, str. 194. Rigord pouze píše, že král byl stížen mrtvicí a nemohl se hýbat, viz *Oeuvres de Rigord*, str. 13. Zároveň to však podle Rigorda nebyla první Ludvíkova mrtvice, neboť již při popisu Filipovy volby na jaře roku 1179 Rigord zmiňuje, že Ludvík byl postižen mrtvicí, nezmiňuje ovšem její následky: „*(...) sentiensque se adversa valetudine paralyti aliquantulum pregravari (...).*“ *Oeuvres de Rigord*, str. 9 – 10

96 *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 243

97 Sivéry: *Philippe Auguste*, str. 39

98 tamtéž, str. 39

99 tamtéž, str. 39

ochránce a rádce všechny předpoklady. Na sklonku Ludvíkovy vlády si vybudoval pevné pozice u královského dvora a byl nejvýznamnějším členem družiny doprovázející krále do Canterbury. Jeho významné postavení potvrzovala skutečnost, že na Filipově korunovaci mu bylo umožněno nést královský meč¹⁰⁰. Tato čestná služba měla totiž náležet královskému senešalu Theobaldovi, hraběti ze Chartres a Blois a jednomu z královniných bratrů¹⁰¹. Právě champagneská frakce Ludvíkova dvora dávala při korunovaci najevo svou nelibost vůči výjimečnému postavení Filipa Alsaského. Bratři královny Adély přirozeně očekávali, že jako příbuzní mladého panovníka získají patriční vliv na vládní záležitosti, a triumf flanderského hraběte se jim nijak nezamlouval.

Pozornost kronikářů vzbudila také přítomnost Jindřicha Mladšího, kterého možná doprovázeli také bratři Richard a Geoffrey, kteří spolu s Jindřichem sledovali korunovaci svého nového lenního pána za kontinentální panství¹⁰². O to překvapivější byla účast henegavského hraběte Balduina V., který byl vazalem císaře, a s francouzským králem jej tedy nic nepojilo¹⁰³. Balduin měl ovšem silnou vazbu k flanderskému hraběti. Bezdětný Filip totiž před deseti lety provdal svou sestru Markétu za henegavského hraběte a tím jej učinil svým dědicem. Když se ani v následujících letech nedočkal potomka, potvrdil Filip Balduinovo dědické právo roku 1177 na setkání v Lille a nechal své leníky složit Balduinovi přísahy věrnosti¹⁰⁴. Přítomnost henegavského hraběte na královské korunovaci dle mého názoru

---

100 La Chronique de Gislebert de Mons, ed. Léon Vanderkindere, Bruxelles 1904, str. 127. Této pocty se flanderskému hraběti opět dostalo při nové korunovaci královského páru v Saint-Denis, viz La Chronique de Gislebert de Mons, str. 130.

101 Sivéry: Philippe Auguste, str. 40

102 tamtéž, str. 39. Rigord se zmiňuje pouze o přítomnosti anglického krále Jindřicha: „*Henrico rege Anglie*.“ Oeuvres de Rigord, str. 13. Měl však zřejmě na mysli Jindřicha Mladšího, který byl roku 1170 korunován spolukrálem. Roger z Howdenu již jasně hovoří o Jindřichu Mladším, ani jeden z kronikářů však nezmiňuje jeho bratry.

103 „*Comes Hanoniensis, qui in nullo regi Francorum obligatus erat, quia nec hominio quocunque nec confederatione aliqua vel familiaritate eidem regi tenebatur, cum 80 militibus et armis ad illud coronamentum in propriis expensis venit*.“ La Chronique de Gislebert de Mons, str. 127

104 Sivéry: Philippe Auguste, str. 52. K předání dědického práva a složení přísah věrnosti došlo v souvislosti s odjezdem flanderského hraběte do Svaté země na konci roku 1177. „*Anno Domini 1177. Philippus comes Flandrie et Viromandie, cruce Domini signatus, congregatis apud Insulam baronibus suis, Balduino comiti Hanoniensi et ejus uxori Margharete comitisse, quia ipse proprii corporis herede carebat, fratresque sui Matheus et Petrus decesserant, super hereditate Flandrie fidelitates et securitates fecit exhiberi (...). Terra sua ordinata et custodie fidelium suorum tradita, Jheresolimam cum multis probis viris adiit*.“ La Chronique de Gislebert de Mons, str. 121. Ačkoliv zde není zmiňována volba nového hraběte, na kterou měla flanderské šlechta právo, skutečnost, že Filip Alsaský svolal shromáždění všech svých leníků, napovídá, že zde před složením přísah Balduinovi došlo k jeho volbě šlechtou.

napovídá, že již v této době mohl Filip Alsaský pomýšlet na možnost králova sňatku s Balduinovou dcerou.

První povinností mladého krále bylo samozřejmě zplození dědice a k tomu bylo třeba Filipa II. vhodně oženit. Vliv Filipa Alsaského na výběr královny manželky je evidentní. Volba padla na teprve desetiletou dceru Balduina V. Isabelu Henegavskou¹⁰⁵. Původně byla Isabela určena za manželku Jindřicha II., budoucího hraběte ze Champagne¹⁰⁶, a Balduin neměl zprvu zájem na rozbití plánu této aliance. Ačkoliv si byl vědom toho, že sňatek jeho dcery s francouzským králem představuje nejvyšší poctu, nepřinášel mu žádné politické výhody. Balduin naopak želel toho, že s Isabelou případně francouzskému panovníkovi jako její věno také část flanderského hrabství, o kterou tak bude umenšeno jeho budoucí dědictví¹⁰⁷.

Ani Jindřich se nehodlal své snoubenky vzdát, nakonec však před mocným hrabětem ustoupil¹⁰⁸. Flanderský hrabě totiž postrádal dědice a neteř Isabela byla jeho nejbližší příbuznou¹⁰⁹. Její sňatek s Filipem II. měl potvrzovat spojení flanderského hraběte s francouzským panovníkem a jeho výjimečné postavení na královském dvoře. Sňatek uvítal také Robert z Dreux a další kapetovští příbuzní a členové dvora, kteří měli obavy, že by je vliv champagneského rodu na krále mohl odstavit od vlády. Sám Ludvík předpokládal rostoucí vliv champagneských příbuzných u dvora, když postavil Filipa Alsaského do role ochránce svého syna, a Ludvíkovi také flanderský hrabě možná již před Vánocemi 1179 přednesl plán Filipova sňatku s Isabelou¹¹⁰.

---

105 Sám Roger z Howdenu zdůrazňuje vliv flanderského hraběte, když píše: „(...) *novus rex Franciae per consilium Philippi comitis de Flandriae venit in Flandriam; et contra consilium omnium amicorum suorum de regno Franciae, cepit in conjugem filiam comitis de Eainou, filiam sororis praedicti Philippi comitis Flandriae.*“ *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 245.

106 *La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 126. Sňatková aliance zahrnovala sňatek Isabely s budoucím champagneským hrabětem Jindřichem a sňatek jeho sestry Marie s nejmenovaným Balduinovým synem. Dohoda byla uzavřena 13. března 1179 na setkání v Troyes.

107 *La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 129 – 130

108 Hutton: *Philip Augustus*, str. 24 – 25

109 Původně uvažoval Filip Alsaský o sňatku Filipa II. s Idou, dědičkou hrabství Boulogne. Ida byla dcerou jeho bratra Matyáše, čímž měla k Filipově krvi blíže než Isabela, která byla jeho neteří v ženské linii. Problematický sňatek jejich rodičů, kterému předcházela únos Idiny matky z kláštera, byl však příčinou, proč od této myšlenky flanderský hrabě nakonec upustil.

110 Sivéry: *Philippe Auguste*, str. 52. O Vánocích totiž henegavský hrabě Balduin pobýval u pařížského dvora a setkal se zde s Ludvíkem a Adélou. Ačkoli přijel v záležitosti obvinění laonského biskupa z vraždy, není vyloučeno, že právě tehdy došlo k vzájemnému ujednání sňatku mezi Filipem a Balduinovou dcerou Isabelou. Ačkoli Gilbert de Mons uvádí, že sňatek vyjednával zejména Filip Alsaský, je pravděpodobné, že konečného ujednání se účastnil také Balduin, a o jiném setkání henegavského hraběte s francouzským dvorem nemáme zpráv. *Srov. La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 128 – 129.

Svatba se uskutečnila 28. dubna¹¹¹ roku 1180 v Bapaume a věnem přinesla Filipova nevěsta území, z něhož se později zrodilo hrabství Artois¹¹². Až do své smrti si však držbu těchto panství mohl flanderský hrabě ponechat. Jediný Isabelin popis z pera současníka Gilberta de Mons říká, že to byla dívka dosti mladá a nadmíru krásná a cudná¹¹³. Její sňatek s Filipem II. představoval skutečné vítězství Filipa Alsaského¹¹⁴. 29. května následovala nová korunovace královského páru v Saint-Denis¹¹⁵. Do atmosféry Filipovy druhé korunovace nás alespoň částečně přenáší její popis z pera královského historiografa Rigorda, který nás vedle účasti řady urozených velmožů a významných kleriků informuje také o přítomnosti lidu z okolí, v tomto případě zejména z Paříže, který se seběhl, aby spatřil svého krále a královnu v plném lesku této významné události, kterou většina lidí spatřila jen jednou za život.

Ani při Filipově svatbě a Isabelině korunovaci nebyl král Ludvík přítomen. Mrtvice jej upoutala na lůžko a zbavila schopnosti komunikovat, stal se tak jen tichým divákem synova nástupu na trůn. Přes svůj zdravotní stav nadále zůstával francouzským králem, skutečná královská moc se však již nacházela v rukou jeho syna. Po svém sňatku s Isabelou odebral Filip otci i královskou pečeť, neboť ten již nebyl schopen reálné vlády¹¹⁶. Vedle krále Ludvíka a jeho choti však oběma zmíněným aktům nebyli přítomni ani královi champagneští příbuzní, kteří se sice zúčastnili Filipovy první korunovace v listopadu předchozího roku, zásadně však nesouhlasili s tímto sňatkem a odmítli se k němu dostavit stejně jako k následující korunovaci nové královny. Díky tomu chyběl při korunovaci také remešský arcibiskup Vilém a pomazání nové královny

---

111 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 130. Oproti pracím W. H. Huttona, Jima Bradburyho či Joachima Ehlerse uvádí Gérard Sivéry datum 29. dubna. Srov. Sivéry: Philippe Auguste, str. 55.

112 Gislebert de Mons vymezuje Isabelino věno městy Arras, Saint-Omer, Aire-sur-la-Lys a Hesdin: „*Compositum enim fuit, ut Atrebatum civitas et Sanctus Audomarus Ariaque et Hesdinum, videlicet terra extra Fossatum ad regem Francorum deveniret (...)*.“ La Chronique de Gislebert de Mons, str. 130. *Terra extra Fossatum* poté Jim Bradbury identifikuje jako část hrabství Vermandois, na které byl zaměřen zájem francouzské koruny, srov. Bradbury: Philip Augustus, str. 41. Roger z Howdenu hovoří v souvislosti s Isabeliným věnem o „*totam terram Vermundeis usque ad aquam de Lis.*“ Chronica Magistri Rogeri, I., str. 197

113 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 129

114 Sivéry: Philippe Auguste, str. 55

115 Oeuvres de Rigord, str. 21 – 22; Chronica Magistri Rogeri, II., str. 197. Původně měla podle Rogera z Howdenu proběhnout nová korunovace královského páru až na Letnice v Sens, flanderský hrabě měl však zájem na tom, aby celý akt proběhl co nejdříve, proto došlo k jeho přeložení do Saint-Denis již na svátek Nanebevstoupení Páně, tedy o deset dní dříve. Jindřich II. se totiž po Velikonocích chystal zasáhnout do probíhajícího sporu Filipa II. s matkou Adélou a možný konflikt mohl nebezpečně ohrozit postavení flanderského hraběte u pařížského dvora, bylo tedy třeba jej co nejdříve zajistit. „*Quod cum Philippus comes Flandriae audisset, timens quod casu aliquo neptis suae unctio et coronatio posset impediri, consuluit regi ut anticiparet praefixum terminum suae coronationis; quod ita factum est.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 245 – 246

116 Bradbury: Philip Augustus, str. 42

se tak po souhlasu papeže Alexandra ujal arcibiskup ze Sens. Vilém si vzápětí poté u papeže stěžoval na tento postup¹¹⁷.

Je otázkou, do jaké míry byl Filip II. rozhodnut vládnout samostatně bez vlivu své matky a strýců a do jaké míry jej spíše ovládal Filip Alsaský, který se v takovém případě mohl cítit právem ohrožen. Adéla byla korunovanou francouzskou královnou, Filipův strýc Vilém byl nejvlivnějším představitelem církve ve Francii, arcibiskupem remešským, kardinálem a papežským legátem, jeho tři bratři ovládali hrabství Champagne, Blois, Chartres, Châteaudun a Sancerre, Theobald byl navíc královským senešalem. Královnina mladší sestra Marie byla manželkou burgundského vévody a území pod vlivem champagneského rodu tak doslova obklopovala královskou doménu a francouzský panovník mohl snadno upadnout do jeho vlivu. Jim Bradbury sice poznamenává, že vliv hrabat ze Champagne nebyl v počátcích Filipovy vlády tak značný, jak se někdy předpokládá¹¹⁸, královi příbuzní nicméně představovali sílu, kterou nebylo možné ignorovat, a konec vlivu flanderského hraběte by jistě uvítali.

Královna Adéla udržovala se svými bratry dobré vztahy a představovala tak hrozbu stojící v nejbližším okolí mladého panovníka. Ještě před Velikonocemi se Filipu Alsaskému podařilo postavit Filipa II. proti jeho matce¹¹⁹. Měl přitom podporu některých předních členů dvora, kteří sami usilovali o moc, jako například králův strýc Robert z Dreux, Filipův vychovatel Robert Clément, kancléř Hugues de Puiset či konetábl Raoul de Clermont¹²⁰. Filip II. se rozhodl zabavit matčiny věnné hrady a samotnou matku zajmout, Adéla se však uchýlila pod ochranu svého bratra Theobalda¹²¹. Když jí bylo přikázáno přerušit jakékoli kontakty se svou rodinou, rozhodla se vzdorovat vyčlenění své vlastní osoby i svých příbuzných z francouzské politiky a naopak se s nimi spojila v zápase proti flanderskému hraběti a jeho podporovatelům¹²². Theobald z Blois požádal o podporu i Jindřicha II., ten se nicméně rozhodl vyřešit celý konflikt dohodou¹²³. Ačkoliv byl připraven k vojenskému zásahu,

---

117 *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 197

118 Bradbury: *Philip Augustus*, str. 46

119 *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 244 – 245

120 *Sivéry: Philippe Auguste*, str. 63

121 *tamtéž*, str. 61

122 *Sivéry: Philippe Auguste*, str. 61

123 *tamtéž*, str. 61, *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 245

jeho hlavním cílem bylo zachování přátelských vztahů mezi oběma zeměmi a to se mu také podařilo.

Přes vzájemné nepřátelství mezi panovníky obou zemí, které v dobách míru střídala při nejmenším oboustranná nedůvěra, se od konce 70. let Jindřichův postoj vůči Francii proměnil. Po nástupu Filipa II. se nespojil s opozicí, ale naopak se postavil za zájmy Ludvíkova mladého nástupce. Nepokusil se francouzskou monarchii rozvrátit, ale jeho cílem naopak bylo zajistit její stabilitu a mír na kontinentě. Tuto změnu lze vysvětlit při bližším pohledu na podobu Jindřichovy říše, kterou se mu podařilo za svůj život vybudovat.

Od konce sedmdesátých let si Jindřich zřejmě začínal uvědomovat nejednotu své říše, jejíž jednotlivé země nespojovalo takřka nic víc než osoba panovníka¹²⁴. Jejich úspěšná integrita, nebyla-li nemožná, byla při nejmenším obtížně dosažitelná. Nehomogenní celek vyžadoval královu nepřetržitou pozornost a vynakládání značného množství energie a financí k prosazování panovnické autority v jednotlivých zemích. Zejména v Akvitánii a Bretani byla skutečná kontrola poměrů často pouze fiktivní¹²⁵.

Jindřichovou hlavní starostí tak bylo, jak předat tento nestejnorodý celek svým dědicům, a uvažoval proto o rozdělení jednotlivých zemí mezi své syny, kteří by byli částečně podřízeni nejstaršímu Jindřichovi, králi Anglie¹²⁶. Po velké rebelii z let 1173-1174 přistoupil Jindřich II. k realizaci tohoto plánu, který vznikl již na počátku ledna 1169 v rámci mírových jednání v Montmirail¹²⁷. Potřeba věnovat se zejména vnitřním záležitostem království jej odváděla od zahraniční politiky. Roku 1177 se Jindřichovi po sporu o Vexin a důležité hrabství Berry podařilo dosáhnout na Ludvíkovi VII. uzavření smlouvy z Ivry o vzájemném neútočení a řešení všech sporů krze zvolené arbitry¹²⁸. Na základě tohoto ujednání se Jindřich mohl nadále věnovat konsolidaci svého panství a problémům se zajištěním dědictví. Po nástupu Filipa II. vystupoval v rámci anglo-francouzských vztahů jen jako prostředník ve sporech o vliv nad mladým panovníkem a za účelem zachování rovnováhy mezi francouzským králem

---

124 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 82

125 tamtéž str. 82

126 Warren: Henri II., str. 561 – 562

127 tamtéž, str. 562; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 51 – 52

128 Warren: Henri II., str. 145

a jeho šlechtici se postavil do role garanta Filipovy královské moci. Dokud vzájemné hádky nepřerostly v ozbrojené střetnutí, byl to stav, který Jindřichovi vyhovoval.

Vedle nedůvěry k francouzskému králi tu byla ještě jedna záležitost, která odváděla Jindřichovu pozornost od domácí politiky. Na jaře roku 1180 zakročil císař Fridrich Barbarossa proti svému vazalovi, vévodovi saskému a bavorskému, Jindřichu Lvovi a do konce června mu obě vévodství odebral. Právě probíhající spor ve Francii se tak snažil Jindřich II. co nejdříve urovnat, aby se mohl věnovat neblahým záležitostem svého zetě v říši.

Setkání obou panovníků 28. června 1180 proběhlo na obvyklém místě pod mohutným jilmem na břehu řeky Epte mezi Gisors a Trie-Château na hranici Francie a Normandie¹²⁹. Jindřich zde dosáhl usmíření Filipa II. s matkou Adélou¹³⁰ a podle líčení Rogera z Howdenu, který píše, že se tak stalo přes odpor Filipa Alsaského a dalších králových rádců¹³¹, je možné soudit, že Filip do sporu se svou matkou nevstoupil o své vlastní vůli, ale byl k němu spíše donucen svým okolím¹³². Setkání byl přítomen také Filip Alsaský, který stál v posledním vrcholu tohoto mocenského trojúhelníku. V rámci mírových jednání složil před Filipem anglickému králi lenní přísahu věrnosti a Jindřich se proti této přísaze zavázal k ročnímu platu tisíce stříbrných marek flanderskému hraběti za jeho povinnost čtyřicetidenní vojenské služby s pěti sty muži ročně, pokud jej o to požádá¹³³. Výsledkem celého jednání tak nemělo být pouze řešení stávajícího konfliktu, ale zároveň také zajištění budoucí rovnováhy ve vztazích těchto tří mužů. Následně na Filipovu žádost Jindřich II. nabádal flanderského hraběte, aby svůj vliv neprosazoval násilím¹³⁴.

---

129 Hutton: Philip Augustus, str. 28

130 Chronica Magistri Rogeri, II., str. 198. Filip měl napravit všechny křivdy, které se staly jeho matce a strýcům na základě špatných rad Filipa Alsaského a Roberta Clémenta. Ohledně Adélinina věna bylo ustanoveno, že si jej Filip smí za denní plat sedmi pařížských liber ponechat až do smrti svého otce, poté jej musí v úplnosti odevzdat své matce, smí si ovšem ponechat hrady a pevnosti, které se na matčiny věnných panstvích nacházejí.

131 „(...) *contra consilium comitis Flandriae et Roberti de Clement, et multorum aliorum, qui inter ipsum et matrem suam et avunculos suos volebant dissidium* (...)“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 246

132 Královský historiograf Rigord se královu sporu s champagneskými příbuznými příliš nevěnuje, Gilbert de Mons a zejména Roger z Howdenu poté píše, že Filip byl zpočátku zcela pod vlivem flanderského hraběte, následující vývoj jejich vzájemného vztahu nicméně ukazuje, že Filip byl poměrně ambiciózní a velice brzy se vlivu flanderského hraběte zbavil. Nemůžeme tak s jistotou říci, že Filipův obrat proti své matce a strýcům byl čistě dílem Filipa Alsaského. Stejně tak mohl totiž být, alespoň do jisté míry, odrazem Filipových politických ambicí. Ačkoliv se jednalo o jeho rodinu a příbuzné, je třeba nahlížet na toto příbuzenství v kontextu vysoké středověké společnosti, kde příbuzenské vztahy ještě vzájemně citově vazby a to nutně ani v případě vlastní matky.

133 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 246 – 247

134 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 81

Abychom plně pochopili Jindřichův postoj vůči novému francouzskému panovníkovi, je třeba pokusit se nahlédnout na jejich vztah očima politiky 12. století. Důležitý krok k míru mezi oběma panovníky učinil již Ludvík VII., když se koncem října 1179 vydal do Canterbury. Angličtí kronikáři spatřovali v Ludvíkově pouti konec vzájemného nepřátelství a podpory rebelů ze strany francouzského krále¹³⁵. Jindřich II. byl zároveň jeho vazalem. Jestliže mu Ludvík dal záminku k nepřátelství, Filip tak dosud neučinil a Jindřich byl podle lenního práva povinen svému seniorovi radou a pomocí, podle rytířského étosu mu poté byl povinen zachovávat lásku a věrnost, dvě nejdůležitější rytířské ctnosti¹³⁶. Vedle lenních povinností k novému králi zde však možná působila skutečnost daleko méně složitá, totiž že anglický král začínal stárnout. Náročný způsob života jej postupně připravoval o jeho síly a Jindřich již zkrátka neměl zájem na tom, aby začínal nové spory s mladým francouzským králem plným energie a odhodlání.

2.2 Boj s Filipem Alsaským a počátek samostatné vlády

Za necelé tři měsíce od setkání v Gisors, 19. září 1180, Ludvík VII. zemřel¹³⁷. Nedlouho poté se Jindřich s Filipem setkali v Gisors a konfirmací dohody z Ivry, uzavřené roku 1177 mezi Jindřichem a Ludvíkem, potvrdili mezi sebou vzájemný mír¹³⁸. Smrtí svého otce se Filip II. stal jediným králem Francie. Mladým králem. V čerstvých patnácti letech však začal prokazovat značnou míru nezávislosti, což v souvislosti s mírem v Gisors a podporou anglického panovníka vehnalo Filipa Alsaského roku 1181 do tábora champagneských hrabat. Těm se totiž ani po červnových jednáních v Gisors a usmíření Filipa s matkou Adélou nedostalo panovníkovy větší přízně a nadále zůstávali mimo vliv na vládu v království. Pozice Filipa Alsaského byla více vratká, než si na počátku roku 1180 připouštěl,

---

135 Rogeri de Wendover Chronica sive Flores Historiarum, ed. Henri O. Coxe, London 1841, str. 398

136 Duby: Dějiny Francie, str. 172

137 Oeuvres de Rigord, str. 22; Roger z Howdenu uvádí datum 18. září, srov. Chronica Magistri Rogeri, II., str. 197.

138 Na základě dohody z Ivry Jindřich a Filip opakují, že se budou navzájem chránit a nebudou vznášet nároky na územní držbu druhého, s výjimkou Auvergne, pevnosti Châteauroux a několika dalších menších lén v Berry. O těchto sporných územích se mělo teprve rozhodnout. Všechny vzájemné spory měli řešit nově zvolení arbitři a to tři biskupové a tři světsí leníci krále. Za francouzskou stranu vybral Filip biskupy z Clermontu, Nevers a Treves a z laiků své tři strýce: Theobalda z Blois z matčiny strany a Roberta z Dreux a mladšího Petra z Courtenay ze strany otcovy. Srov. Chronica Magistri Rogeri, II., str. 198. Volba Theobalda z Blois na místo jednoho z arbitrů však neznamenala, že by tím získal podíl na vládě.

a předpokládal-li, že je schopen s mladým panovníkem obratně manipulovat, ukázal se tento kalkul jako chybný.

Do koalice Filipa Alsaského a hrabat ze Champagne se přidal též vévoda burgundský Hugo, hrabě henegavský Balduin a jeho soused hrabě z Namur a svou podporu vyjádřil také Fridrich Barbarossa¹³⁹. V červenci 1181 vystoupil flanderský hrabě proti svému sousedu, francouzskému konetáblovi, hraběti Raoulovi z Clermontu, který získal na mladého Filipa značný vliv. Flanderské vojsko vpadlo do královské domény¹⁴⁰ a Filip zaslal Jindřichovi II. žádost o pomoc. Krátce předtím se oba panovníci sešli v Gué Saint-Rémy poblíž Nonancourtu, kde spolu jednali o společné křížové výpravě, a Jindřich se právě chystal vstoupit na palubu lodi a přeplavit se do Anglie, když k němu dorazili francouzští poslové¹⁴¹. Namísto do ostrovního království se tak obratem vydal na zpáteční cestu do Francie, aby mezi francouzským králem a flanderským hrabětem sjednal na konci července mír¹⁴².

Ten byl ovšem porušen již na podzim roku 1181. Filipův strýc hrabě Štěpán ze Sancerre, jeden ze členů opozice vůči králi, dobyl hrad Breteuil. Tento hrad, který byl součástí Vermandois a ležel na hranici clermontského hrabství, obdržel hrabě Raoul z Clermontu jako věno své ženy Alice poté, co roku 1162 zemřel její otec Valerián III., pán z Breteuil, a za toto drobné léno se stal vazalem hraběte Raoula II. z Vermandois. Po jeho smrti však zdědila hrabství jeho sestra Alžběta, manželka Filipa Alsaského, a Vermandois se tak dostalo do mocenské sféry flanderského hraběte. Nyní se Breteuil dostalo do rukou Štěpána ze Sancerre, který se tak ocitl v lenním vztahu k flanderskému hraběti, nepříteli francouzského krále. Navíc byla Alice příbuznou Filipa II., vnučkou jeho strýce Roberta z Dreux, a Filip tak měl dostatek důvodů,

---

139 Hutton: Philip Augustus, str. 33; Bradbury: Philip Augustus, str. 56. Henegavský hrabě neměl v tomto případě příliš na výběr, neboť Henegavsko leželo v sevření flanderského a namurského hrabství a ze zpráv Gilberta de Mons vyplývá, že Filip Alsaský Balduina pevně ovládal. Přestože byl henegavský hrabě leníkem císaře, sňatkem své dcery s Filipem II. zde vznikl také silný vztah k francouzskému králi, který Filip prověřil krátce po setkání v Gisors, kdy od henegavského hraběte požadoval vyslání tří tisíc mužů do královské služby. Jakmile vojsko dorazilo k Paříži, poslal jej Filip s poděkováním domů, srov. La Chronique de Gislebert de Mons, str. 131. Fridrich Barbarossa měl zájem na posilování vlivu v oblasti, která vždy politicky balancovala mezi vlivem Francie a říše, a není proto divu, že vyslovil svou podporu opozici francouzského krále.

140 Hutton: Philip Augustus, str. 33, Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 272

141 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 277

142 tamtéž, str. 277; Chronica Magistri Rogeri, II., str. 260. Gilbert de Mons chybně umísťuje spor Filipa Alsaského a Raoula z Clermontu až do roku 1182, poskytuje však velmi detailní popis celého konfliktu s Filipem II., viz La Chronique de Gislebert de Mons, str. 135 – 136.

aby bránil svého konetábla. Hrad Breteuil obsadil, strýce Štěpána odtud vyhnal a odmítl požadavek na jeho navrácení, který vznesli Filip Alsaský a Theobald z Blois¹⁴³.

Do královské domény tak opět vpadlo vojsko, které proniklo až k Dammartin-en-Goële¹⁴⁴, tedy na dohled od Paříže, a Filipovi se jej podařilo odrazit až s pomocí Jindřicha Mladšího, který mu s otcovým souhlasem přispěchal na pomoc s vojskem z Normandie¹⁴⁵. Filip Alsaský tak stanul v poli proti svému dřívějšímu chráněnci, kterého však roku 1179 vyměnil za jiného významného prince, Filipa II. Mezi Vánoce a oktávem Tří králů bylo uzavřeno příměří, poté se však obě strany opět daly do boje¹⁴⁶.

Na konci března 1182¹⁴⁷ zemřela manželka flanderského hraběte Alžběta z Vermandois a Filip Alsaský si nárokoval její hrabství Vermandois, Amiens a Valois jako své dědictví. Na něj by měl nárok jedině ve jménu Alžbětiných dětí, jelikož však z tohoto sňatku žádný potomek nevzešel, pozbýval smrtí své manželky na tato hrabství práv. Filip Alsaský se ovšem opíral o potvrzení Ludvíka VII., který uznal, že na tato hrabství má flanderský hrabě plný nárok, a které Filip potvrdil. Ten se proti tomu postavil s tím, že rozhodnutí svého otce konfirmoval jako dítě, čímž ztrácí na platnosti¹⁴⁸. Rozhodl se naopak hájit zájmy Alžbětiny mladší sestry Eleonory, která se nyní stala dědičkou všech tří hrabství po svém otci¹⁴⁹. Zároveň vznesl Filip vlastní požadavek na Artois, které mu mělo připadnout jako Isabelino věno. Filip Alsaský byl odhodlán odpovědět na tyto požadavky dalším výpadem do královské domény, tou dobou byl však už Jindřich II. na cestě do Flander, aby mezi znesvářené strany opět vnesl mír¹⁵⁰.

---

143 *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 265; Hutton: *Philip Augustus*, str. 34

144 *La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 136; Sivéry: *Philippe Auguste*, str. 65

145 *La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 136 – 138; *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 284; Warren: *Henry II.*, str. 609

146 *La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 144

147 Bradbury: *Philip Augustus*, str. 56; *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 285; *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 266; *La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 147 – 148. W. H. Hutton (*Philip Augustus*, str. 34) a Gérard Sivéry (*Philippe Auguste*, str. 66) nicméně umisťují datum její smrti do března 1183, neuvádějí ovšem, z jakého pramene čerpají, a proto se přikláním k roku 1182.

148 Bradbury: *Philip Augustus*, str. 56 – 57

149 *La Chronique de Gislebert de Mons*, str. 148

150 *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 284 – 285. Roger z Howdenu píše, že Jindřich zamýšlel vyrazit z Anglie, kde trávil vánoční svátky, již v lednu, musel však dlouho čekat na příznivý vítr a teprve 4. března přistál v Bretani.

Ke společnému setkání došlo na francouzsko-flanderské hranici v Le Grange poblíž Gerberoy a Jindřich II. zde opět zprostředkoval vzájemné usmíření¹⁵¹. Filipu Alsaskému bylo dovoleno ponechat si držbu Vermandois a Valois až do své smrti, poté měla obě hrabství přejít na Eleonoru. Bylo přitom stanoveno, že zemře-li bezdětná, případnou obě panství koruně. Stalo se tak skutečně roku 1213. Amiens pak mělo připadnout Filipovi okamžitě a zbytek Isabelina věna z hrabství Vermandois měl obdržet po smrti flanderského hraběte. V otázce původního jádra sporu, tj. Breteuil, uznal Filip Alsaský jeho držbu Raulem z Clermontu jako věna jeho manželky, nechal si však za toto léno složit lenní přísahu¹⁵².

Sjednaný mír však přetrval pouze rok. Filip Alsaský se totiž záhy začal rozhlížet po nové manželce, kterou se nakonec stala dcera portugalského krále Tereza¹⁵³. Pokud by Filipu Alsaskému porodila kýženého dědice, hrozilo, že syn bude usilovat o otcova panství a ustanovení z roku 1182 vezmou za své¹⁵⁴. Navíc své nové manželce Tereze Portugalské daroval flanderský hrabě jako věnné země některá panství, která si jako Isabelino věno nárokoval Filip II.¹⁵⁵ Na francouzském dvoře tak bylo rozhodnuto o razantním zásahu proti tomuto jednání.

Spojenectví, které bylo na jaře 1180 stvrzeno sňatkem, pozbývalo v tomto okamžiku na významu a Filip II. proto roku 1184 vyjádřil svůj úmysl nechat se s Isabelou rozvést. Jelikož jí bylo teprve čtrnáct let a manželství nebylo ještě konzumováno, mohlo být úspěšně rozvedeno. Můžeme s velkou jistotou říci, že důvody k tomuto kroku byly čistě politické a pravděpodobně nepocházely z Filipovy hlavy. Gilbert de Mons ve své kronice píše, že krále k němu nabádali jak jeho nejbližší rádcové, tak také champagneští příbuzní, kteří stáli od počátku proti tomuto sňatku¹⁵⁶.

Přestože rozvod byl primárně namířen proti Filipu Alsaskému, vystoupil Filip II. také proti Isabelině otci, henegavskému hraběti Balduinovi. Ve všech dosavadních

---

151 Bradbury: Philip Augustus, str. 57; La Chronique de Gislebert de Mons, str. 149

152 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 149; Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 285 – 286

153 V pramenech uváděna jako Matylda. Toto jméno získala kvůli obtížné výslovnosti svého jména Tereza.

154 Hutton: Philip Augustus, str. 34. Roger z Howdenu popisuje příčinu nového sporu takto: „*Defuncta itaque uxore praefati comitis sine prole, idem comes petiit sibi in uxorem filiam regis de Portingal. Quod cum regi Franciae innotuit, videns id non posse fieri, nisi in praejudicium curiae suae, et juris sui, de pactis inter ipsum et comitem contractis; prohibuit comitem ne uxorem duceret nisi prius reddidisset ei terram de Vermundensis.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 312.

155 Bradbury: Philip Augustus, str. 57; La Chronique de Gislebert de Mons, str. 164

156 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 153

konfliktech mezi králem a flanderským hrabětem stál totiž Balduin po boku Filipa Alsaského a bojoval tak proti svému zeti. Hrozba rozvodu jej nicméně brzy donutila opustit svého spojence a přejít do královského tábora. Ačkoli k rozvodu nakonec nedošlo, jeho hrozba přinesla kýžené výsledky.

Počátkem dubna 1184 se v Rouenu sešli Filip Alsaský a Jindřich II. a potvrdili ustanovení míru uzavřeného na jaře roku 1182¹⁵⁷. S tím však podle Gilberta de Mons nesouhlasila flanderská šlechta, která se postavila proti ústupkům Filipa Alsaského a donutila jej pokračovat v boji proti francouzskému králi a jeho novému spojenci, henegavskému hraběti. Jeden z leníků Filipa Alsaského a jeho blízký rádce Jacques d'Avesnes prohlásil, že přenechá-li flanderský hrabě jedinou stopu země z Vermandois francouzskému králi, vypoví mu svou lenní poslušnost a přestane mu sloužit¹⁵⁸. Jeho příkladu by v takovém případě mohli následovat i ostatní vazalové. Záhy se tak Jindřich II. musel opět vydat do Francie, aby mezi Compiègne a Choisy zprostředkoval mezi Filipem II. a flanderským hrabětem dočasné příměří od svatého Jana až do konce příštího roku.

Tak dlouhého trvání ale příměří nemělo. Na podzim 1184 totiž Filip Alsaský namířil ostří svého meče proti svému sousedovi, henegavskému hraběti Balduinovi¹⁵⁹, který mu sice slíbil svou podporu proti útoku francouzského krále, zatím se však s Filipem II. v Soissons tajně spojil proti němu¹⁶⁰. Filip Alsaský neočekával, že by proti jeho útoku francouzský král Balduina vojensky podpořil¹⁶¹, o to více tak byl překvapen, když se k němu donesla zpráva, že v Compiègne se nečekaně shromáždilo královské vojsko¹⁶², které počátkem listopadu vpadlo na území flanderského hrabství¹⁶³. Jeho hrabě zaslal v průběhu listopadu žádost o pomoc k Fridrichu Barbarossovi¹⁶⁴, císař ovšem neměl zájem na boji proti spojenci Jindřicha II., kterému se po dlouhých vyjednáváních podařilo právě na podzim roku 1184 přesvědčit

---

157 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 153 – 154

158 tamtéž, str. 154

159 Chronica Magistri Rogeri, II., str. 288, Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 322

160 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 165 – 168

161 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 169

162 tamtéž, str. 177

163 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 321

164 „Comes vero non sustinens conflictum gentis regiae, sed fugiens de loco ad locum, jamque desperans de evasione, misit ad Fredericum imperatorem Romanorum, petens auxilium contra regem Franciae, et promittens quod si voluisset regnum Fanciae Romano subicere imperio, fideliter eum cum omni gente sua juvaret.“ tamtéž, str. 321

císaře, aby omilostnil jeho zetě Jindřicha Lva¹⁶⁵. Flanderští poslové směřovali zároveň i k Jindřichu II. a žádali jej, aby Filipa zastavil a zprostředkoval mezi králem a hrabětem vzájemný mír¹⁶⁶. Společná jednání zneprátelených stran totiž sice probíhala, dosud ale bez úspěchu¹⁶⁷.

Jindřich se tentokrát jednání nezúčastnil osobně, ale vyslal do Flander svého justiciára Waltera de Coutances spolu s Janem, biskupem z Norwiche, a arcijáhnem z Richmondu Godefroyem de Lucy¹⁶⁸. Než ovšem dorazili k mírovým jednáním, podařilo se před Vánocemi mezi Filipem Alsaským a francouzským králem uzavřít příměří až do sv. Jana Křtitele, tj. do 24. června 1185¹⁶⁹.

Křehké příměří bylo narušeno dva měsíce před svým koncem, když podle Gilberta de Mons předal koncem dubna rytíř z Péronne svůj hrad v Bray-sur-Somme ve Vermandois, který držel jako léno od Filipa Alsaského, do rukou krále Filipa, který za něj přijal lenní hold a okamžitě jej opevnil proti flanderskému hraběti¹⁷⁰. Ten měl podle dohod uzavřených na jaře 1182 a potvrzených v roce 1184 právo ponechat si i po úmrtí své manželky Alžběty z Vermandois toto hrabství až do své smrti a nehodlal dovolit, aby přímo do jeho středu pronikl královský vliv. Sebral tedy silné vojsko a zmíněný hrad oblehl. Filip na to odpověděl tradičním způsobem, který v posledních letech převažoval v jeho vztazích s flanderským hrabětem, a vytáhl s vojskem do Vermandois, zatímco z druhé strany mezitím zaútočil henegavský hrabě Balduin. Ačkoli Gilbert de Mons se svými údaji o velikosti vojsk značně přehání, zdůrazňuje značný nepoměr mezi velikostí francouzské armády a daleko menším vojskem flanderským¹⁷¹. Oba protivníci se střetli na řece Sommě nedaleko Amiens pod hradbami

---

165 Gesta regis Henrici Secundi, I, str. 334

166 tamtéž, str. 334

167 tamtéž, str. 334

168 tamtéž, str. 334

169 tamtéž, str. 335; La Chronique de Gislebert de Mons, str. 178

170 La Chronique de Gislebert de Mons, str. 180. Gilbert neuvádí důvody, které k tomuto předání vedly, pravděpodobně mu však předcházelo jednání s francouzským králem. Do vypršení příměří zbývaly již jen dva měsíce a na obou stranách bylo třeba hledat spojence a připravit se na další válku.

171 Gilbert píše, že Filip měl dva tisíce rytířů a sto čtyřicet tisíc mužů jak jízdy, tak pěchoty, zatímco Filip Alsaský disponoval jen čtyřmi sty rytíři a čtyřiceti tisíci muži v jízdě a pěchotě. Srov. La Chronique de Gislebert de Mons, str. 181

Boves. Tento hrad představoval strategicky důležitou pevnost¹⁷² a po jejím dobytí francouzským králem souhlasil Filip Alsaský s mírovým jednáním.

Zatímco Alžbětina sestra a dědička Eleonora získala Valois, uplatnil Filip nejen svůj nárok na Artois jako Isabelino věno, ale i na celé hrabství Vermandois, které si ovšem Filip Alsaský mohl až do své smrti ponechat. Aby však napříště zabránil další válce, vyžádal si od něj Filip předání Amiens spolu s Boves a jižně od něj hrabství Montdidier, odkud již nebylo daleko na hrad Breteuil, který Filipovi v rámci jednání taktéž připadl, a ani do královského Compiègne. Spolu s těmito panstvími obdržel Filip také 65 hradů nacházejících se po celém hrabství Vermandois¹⁷³. Mír, uzavřený v červenci v Boves, byl poté v listopadu téhož roku potvrzen za účasti Jindřicha II. v Aumâle¹⁷⁴.

Další důležitý krok k prosazení své autority učinil Filip hned následujícího roku 1186, kdy s vojskem dvakrát vytáhl proti burgundskému vévodovi. Burgundský vévoda Hugo totiž dobyl hrad Vergy, náležející jednomu z nejstarších francouzských rodů, pánům z Vergy. Jeho majitel Guy se proti tomuto jednání odvolal k francouzskému králi, který nečekaně vytáhl s vojskem do Burgundska, Vergy obsadil a od Guye za něj přijal lenní hold¹⁷⁵.

Této ukázky panovnické autority a síly využili církevní představitelé v Burgundsku a nedlouho po králově návratu k němu dorazila řada poslů, kteří si stěžovali na Hugovo porušování církevních imunit¹⁷⁶. Královský historiograf Rigord vysvětluje, že již merovejští králové a poté Karlovci přijali církev pod svou ochranu, a proto ti, kterým králové propůjčili půdu, nemají právo proti církvi jakkoli zasahovat. A protože burgundský vévoda vážně potlačoval její svobody, vyslyšel Filip jejich stížnosti, povolal vévodu do Paříže a varoval jej, aby vrátil vše, co církvi neprávem odebral¹⁷⁷. Nato vévoda opustil v rozčilení královský dvůr a vrátil se zpět do Burgundska. Protože však neprojevil ochotu rychle odčinit příkoří způsobená církvi,

---

172 Bradbury: Philip Augustus, str. 59

173 K mírovým podmínkám mezi Filipem II. a Filipem Alsaským srov. Bradbury: Philip Augustus, str. 60; La Chronique de Gislebert de Mons, str. 182 – 184

174 Bradbury: Philip Augustus, str. 59

175 Oeuvres de Rigord, str. 48 – 49; Hutton: Philip Augustus, str. 37

176 tamtéž, str. 50

177 Oeuvres de Rigord, str. 50 – 51

vytáhl Filip s vojskem do Burgundska a dobyl hrad Châtillon-sur-Seine¹⁷⁸. Tato ukázka síly Huga přesvědčila, že bude lepší, když nebude vzdorovat. Dostavil se tedy před krále, padl mu v symbolickém gestu k nohám a slíbil nápravu. Jako záruku si od něj vzal Filip tři hrady v Burgundsku, protože prý od svých rádců věděl, jak nestálý bývá burgundský vévoda v plnění svých slibů. *„Slyšel totiž král od mnohých, kteří dlouho pobývali v blízkosti krále Ludvíka dobré paměti, že tento vévoda burgundský přechoasto urážel krále a často přicházel ke dvoru a krále ujišťoval, že všemi způsoby, kterými může, vyhoví jeho příkazům a bude jich poslušen, jakmile se však navrátil do Burgundska, nestrachoval se vůle nejzbožnějšího krále opět nedbat.“*¹⁷⁹. Předal však burgundskému vévodovi nově získaný hrad Vergy, aby z jeho příjmů mohl snáze splatit vše, co po něm preláti žádali¹⁸⁰.

Vítězství u Boves a podmínky následujícího míru byly Filipovým prvním velkým vítězstvím a rázným krokem k samostatné vládě, který můžeme považovat za první významný mezník jeho panování, třebaže až následující události ukázaly jeho význam. Přestože Filip Alsaský zůstal až do své smrti na třetí křížové výpravě význačnou postavou, potupný mír z Boves pro něj znamenal katastrofální porážku, která předznamenala budoucí úpadek politické nezávislosti Flander¹⁸¹. Pro královského kronikáře Rigorda má vítězství u Boves nejenom svůj rozměr politický, ale také sakrální. V jeho podání se totiž celé tažení obešlo nakonec bez jakéhokoli střetnutí vojsk a mír tak byl uzavřen bez prolití lidské krve¹⁸². Filipovi navíc pomáhaly zázraky¹⁸³, jež byly výrazem boží přízně francouzskému panovníkovi, který je zbožný, rozvážný, chrání církve a ačkoli se nebojí stanout proti svým nepřátelům i v čele vojska, dává před krveprolitím přednost míru.

Nejenom samotné válečné tažení, ale zejména následující mírová jednání se již zcela obešla bez účasti a zprostředkování Jindřicha II., jehož pozvání do Aumâle bylo již spíše Filipovým vstřícným gestem vůči Jindřichovým čestným zájmům,

---

178 Oeuvres de Rigord, str. 52; Hutton: Philip Augustus, str. 37 – 38

179 tamtéž, str. 53

180 tamtéž, str. 53

181 Bradbury: Philip Augustus, str. 60

182 Oeuvres de Rigord, str. 42 – 43

183 tamtéž, str. 44 – 45

které prokazoval při předchozích jednáních mezi Filipem a flanderským hrabětem¹⁸⁴. Již od roku 1183 totiž Filip obratně využíval nových rozporů v plantagenetském rodě a pomalu přistupoval na vlastní kurz své politiky. Po porážce flanderského hraběte pak mohl již plně zaměřit svou pozornost na prosazování své panovnické autority proti anjouovskému impériu¹⁸⁵.

---

184 Warren: Henry II., str. 609

185 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 104

3 Král a jeho vazal: Filip II. a Jindřich II. Plantagenet

Po uzavření míru v Montlouis na podzim roku 1174, kterým skončilo povstání Jindřichových synů, se rebelujícím potomkům dostalo odpuštění a Richardovi byla opět svěřena vláda v Akvitánii. Vzpouora Jindřichových synů zde ovšem nebyla důvodem, ale pouze záminkou k povstání a akvitánská šlechta nyní odmítala uznat, že válka již skončila. Richardova vláda v Akvitánii tak začala otcovým pověřením, aby dobyl hrady všech rebelů¹⁸⁶. Stalo se tak ironií celého povstání, že mladý vévoda, který původně vedl akvitánské vzbuřence proti jejich králi, byl jím nyní pověřen, aby zbořil jejich hrady, které představovaly symbol vojenské a teritoriální moci vzpurné šlechty¹⁸⁷. Právě velké povstání v letech 1173-1174 odhalilo slabou loajalitu mnohých hrabat a baronů v Akvitánii, kterou Jindřich II. hodlal obnovit ukázkou své moci¹⁸⁸. Sled tažení trval několik let a Richard při nich prokázal své válečné nadání a získal cenné zkušenosti. Celkově byl ovšem konec sedmdesátých a první polovina osmdesátých let dvanáctého století obdobím relativního klidu v anjouovském impériu, kdy angličtí kronikáři neměli příliš mnoho námětů k vypravování. Díky tomu se druhé povstání Jindřichových synů může v jejich zprávách jevit závažnějším, než ve skutečnosti bylo¹⁸⁹.

Na rozdíl od svých dvou bratrů byl sice Jindřich Mladší korunovaným králem Anglie, stále však neobdržel žádné vlastní panství¹⁹⁰. Od svého otce se měl učit vládě, za jeho nepřítomnosti stál v čele panovnického dvora, svým jménem vydával listiny, vedl vojsko, postrádal ovšem reálnou moc a odpovědnost¹⁹¹. V jeho dvaceti sedmi letech bylo Jindřichovo zoufalství o to větší, že otci bylo teprve padesát let a těšil se vcelku dobrému zdraví, třebaže mu již ubývalo sil. Právě absence vlastní skutečné moci byla příčinou jeho povstání v roce 1173, přesto ani nyní nehodlal otec přistoupit

---

186 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 84

187 Warren: Henry II., str. 142

188 Akvitánská šlechta nad sebou uznávala pouze svou vévodkyni Eleonoru a nebyla ochotna smířit se s Jindřichovou autoritativní vládou. Podobně se s odporem řady hrabat setkával i Richard, který se svou vévodskou moc snažil prosazovat neméně autoritativním způsobem. Jediná práva, kterými Jindřich nad Akvitánií disponoval, plynula z jeho manželství s Eleonorou, akvitánská šlechta jej však rozhodně nevnímala jako svého krále, kterým pro ni nadále zůstával francouzský panovník, jemuž také vévoda skládal lenní hold. Jindřich se naopak snažil tento stav změnit a připoutat akvitánskou šlechtu více k anglickému trůnu.

189 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 91

190 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 228

191 Warren: Henry II., str. 580

na synův požadavek předání Normandie či jiného území, a tak Jindřich Mladší opět vyhledal útočiště u francouzského dvora¹⁹², kde se však již nesetkal s Ludvíkem VII., ale s jeho mladým a ambiciózním nástupcem Filipem.

To Jindřicha II. znepokojilo a nejstaršímu synovi nabídl místo územní držby vysokou peněžní rentu¹⁹³. Jindřich Mladší na tuto nabídku přistoupil a na sklonku roku 1182 se znovu připojil ke svému otci¹⁹⁴. Na vánočním sněmu v Caen se Jindřich II. setkal se svými třemi syny, kteří jej poté doprovázali do Le Mans. Varován prohlubující se krizí v plantagenetském rodě¹⁹⁵ zde Jindřich vyslovil požadavek, aby Richard a Geoffrey složili svému nejstaršímu bratru lenní přísahy věrnosti¹⁹⁶. Zatímco Geoffrey jako vévoda bretaňský souhlasil¹⁹⁷, Richarda nebylo možné k přísaze přinutit, argumentoval přitom tím, že bratři jsou si navzájem rovni a že na dědictví má právo po své matce, navíc lenní přísahu již složil francouzskému králi¹⁹⁸. Když posléze souhlasil, Jindřich Mladší odmítl jeho přísahu přijmout a žádal, aby byla složena nad svatým evangeliem¹⁹⁹. To Richard rozhořčeně odmítl a opustil dvůr. Jeho bratr Jindřich se za ním se svolením otce vydal, aby jej přiměl k poslušnosti, namísto vyjednávání se však pustil do dobývání Akvitánie.

---

192 Krischke, Anglické království v evropské politice, str. 87; Warren: Henry II., str. 584; Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 289. Za Jindřichovým požadavkem vlastního panství nestála pouze touha po moci a samostatnosti, podstatný byl také požadavek vlastní ekonomické nezávislosti. Pouze v takovém okamžiku mohl totiž Jindřich Mladší odměňovat své družiníky, často stejně mladé a ambiciózní jako byl on sám, úřady a lény a ti tak mohli budovat vlastní kariéru. Zdá se mi pravděpodobně, že právě oni mohli do značné míry stát za Jindřichovými opakovanými požadavky udělení vlastního léna. Ačkoli z pramenů tito lidé obklopující Jindřicha Mladšího takřka vůbec nevystupují, okrajově je zmiňuje Roger z Howdenu: „(...) *ab eo petit sibi dari Normanniam, vel aliam terram, ubi ipse et uxor sua remanere possint; et unde ipse possit militibus suis rederre servitia sua.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 289. Ve své přepracované kronice pak Roger z Howdenu tvrdí, že Jindřicha Mladšího k požadavku Normandie či jiného území nabádal sám Filip, se kterým Jindřich Mladší na počátku roku 1182 bojoval proti Filipu Alsaskému, srov. Chronica Magistri Rogeri, II., str. 266.

193 Warren: Henry II., str. 584; Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 290 – 291

194 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 291

195 Warren: Henry II., str. 584. Roger z Howdenu nicméně uvádí, že Jindřich Mladší o to otce sám požádal: „*Ipse vero obediens patri (...)*“ Chronica Magistri Rogeri, II., str. 273

196 Warren: Henry II., str. 587 – 588; Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 291

197 Vévodové bretaňští skládali lenní přísahy normanským vévodům. Protože v budoucnosti měl Jindřich toto vévodství zdědit, považoval Geoffrey za přirozené složit svému bratru lenní přísahu. Z kroniky Rogera z Howdenu navíc vyplývá, že mezi Jindřichem Mladším a Geoffreym panoval poměrně vřelý vztah.

198 Jindřich II. držel Akvitánii pouze právem své manželky a ani on, ale ani Jindřich Mladší na ni neměli přirozená dědická práva. V roce 1169 složil Richard lenní přísahu za Akvitánii přímo Ludvíku VII., zatímco Jindřich Mladší tak učinil za Normandii, Anjou a Maine. To činilo oba bratry navzájem rovnými, lenní přísaha Jindřichovi by tak v tomto případě znamenala uznání Richardovy podřízenosti a zároveň lenní příslušnosti Akvitánie k anglickému království. To také Jindřich pravděpodobně zamýšlel, když plánoval rozdělit říši mezi své syny a Jindřicha učinit hlavou této federace. Srov. Warren: Henry II., str. 588.

199 tamtéž, str. 588; Gillingham, John: The Life and Times of Richard I., London 1973, str. 33

Jindřich záviděl mladšímu bratrovi držbu rozlehlé země a využíval všech Richardových neúspěchů při prosazování vévodské moci k tomu, aby se sám vměšoval do akvitánských záležitostí a podkopával Richardovo postavení²⁰⁰. Již nějakou dobu byl patrně v kontaktu s akvitánskými barony, kteří vystupovali proti Richardově vládě a jeho snaze prosazovat hrubou silou svou vévodskou autoritu. Roger z Howdenu nás informuje o tom, že jakmile došlo k roztržce mezi bratry, vysílali baroni z Akvitánie své posly k Jindřichovi Mladšímu a nabízeli mu svou věrnost namísto Richardovi²⁰¹. Jindřich se s nimi záhy po Richardově odjezdu z Le Mans spojil a spolu se žoldáky, které přivedl Geoffrey²⁰², se dal do boje proti bratrovi²⁰³.

Filip II. doufal, že by konečně mohlo dojít na lámání anjouovského dědictví, a vyslal vojenskou pomoc jak svému švagrovi, tak také hraběti Raymondovi V. z Toulouse, který se přidal na Jindřichovu stranu²⁰⁴. Vliv flanderského hraběte u pařížského dvora již pominul a Filip se ve svých téměř osmnácti letech vydal cestou vlastní politiky. Kráčel přitom v otcových stopách a stejně jako Ludvík VII. se i on snažil oslabit svého nejmocnějšího vazala. Byl přitom obklopen otcovým dvorem a jeho schopnými rádci, jejichž působení na mladého krále je třeba mít na paměti, ačkoliv mělo své hranice a Filip již několikrát prokázal, že je schopen jednat samostatně i proti radám svého okolí.

Ovšem pokladnice bretaňského vévodství, ze které Geoffrey čerpal peníze na zaplacení žoldáků, nebyla bezedná a sám Jindřich Mladší zůstával na svém otci ekonomicky zcela závislým²⁰⁵, zanedlouho se tak ocitl bez prostředků a své vojenské tažení byl nucen financovat plněním země a drancováním klášterů²⁰⁶. Jindřich II. byl nucen zakročit, 11. června 1183 však Jindřich Mladší nečekaně zemřel²⁰⁷. Záhy se

---

200 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 87

201 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 292

202 O Geoffreyově účasti na druhém Jindřichově povstání viz Warren: Henry II., str. 592

203 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 293

204 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 243

205 tamtéž, str. 228

206 tamtéž, str. 243; Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 299

207 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 301

odhalila povrchnost celého povstání a Jindřich spolu s Richardem brzy potlačili zbývající rebely a nastolili v Akvitánii klid²⁰⁸.

Nedlouho po vypuknutí povstání poslal Jindřich Mladší svou manželku Markétu do bezpečí k pařížskému dvoru jejího nevlastního bratra²⁰⁹. Jakmile úplavice²¹⁰ ukončila Jindřichův život, Filip ihned vznesl požadavek na Markétino věno. Nejspornějším územím, které Filip požadoval, bylo Gisors, centrum normanského Vexinu, bohatá a strategicky důležitá oblast, brána do Normandie²¹¹. Jindřicha Filipův požadavek nesmírně popudil²¹², a ačkoli se s Filipem poblíž Gisors několikrát sešel pod mohutným jilmem na břehu řeky Epte, která vymezovala hranici Normandie a Île-de-France, nedokázali se spolu dohodnout²¹³. Jindřich přitom argumentoval tím, že Gisors po právu náleží k normanskému vévodství a Ludvík VII. jej svěřil Jindřichu Mladšímu a jeho dědicům trvale a vzdal se na něj pro sebe i své potomky veškerých nároků²¹⁴. Na počátku prosince byl nakonec mezi oběma panovníky nastolen mír, když Filip souhlasil s Jindřichovou nabídkou, že namísto věna bude Markétě až do konce jejího života vyplácen roční důchod a Gisors se stane součástí věna pro Alici, která byla již čtrnáct let zasnoubena s Richardem a pod dohledem Jindřicha II. pobývala ve Winchesteru²¹⁵.

O podobě vzájemných setkání mezi anglickým a francouzským panovníkem nejsme téměř vůbec informováni. Pravděpodobně odpovídala složení družiny, která doprovázela krále na cestách po jeho zemi, právě její rekonstrukce je ovšem

---

208 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 243

209 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 296

210 Bradbury: Philip Augustus, str. 62

211 Zde se verze Rogera z Howdenu rozcházejí. Zatímco v Gesta regis Henrici Secundi Roger uvádí, že Filip požadoval pouze Gisors, které dal Ludvík Markétě jako věno při sňatku s Jindřichem, ve své přepracované kronice tvrdí, že Filipův požadavek se týkal celého Vexinu. Srov. Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 304; Chronica Magistri Rogeri, II., str. 280 – 281.

212 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 305

213 Hutton: Philip Augustus, str. 38. Roger z Howdenu místa setkání neuvádí, říká pouze, že se oba panovníci sešli opakovaně, avšak ke shodě mezi nimi nedošlo. Protože však starý jilm poblíž Gisors býval obvyklým místem společných setkání a vzájemná pře probíhala právě o toto území, umisťuje W. H. Hutton jednání o Markétino věno právě sem. Srov. Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 305.

214 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 305

215 Bradbury: Philip Augustus, str. 63; Hutton: Philip Augustus, str. 39. Richardovo jméno však při popisu vzájemného ujednání Roger z Howdenu neuvádí a naopak píše, že Gisors se stane součástí Alicina věna pro kteréhokoli ze svých synů, kterému Jindřich Alici dá: „*Et quietum clamaverunt Gisorcium regi Angliae; ita quod dominus rex Angliae daret Gisorcium cui vellet de filiis suis, cum sorore regis Franciae et praedictae reginae, quam rex Angliae, vivente adhuc Lodowico rege, patre puellae, perquissierat ad opus Ricardi filii sui, et jam longo tempore, apud Wintoniam in custodia retinuerat.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 306

obtížná. Více pramenů máme k dispozici z anglického prostředí, neboť právě o Jindřichovi se šířily zvěsti, že dokáže létat a být na několika místech zároveň. Královská byrokracie nebyla za Jindřichova života příliš rozvinutá a kontrola tak velkého území vyžadovala, aby byl král neustále v pohybu, ne jeden kronikář v jeho doprovodu si tak postěžoval na útrapy s tím spojené. Ve Filipově případě jsme nuceni vycházet především ze svědečných řad jeho listin²¹⁶.

Krále doprovázeli jeho nejbližší dvorní úředníci, určitý počet kleriků, kteří pečovali nejen o duchovní potřeby krále, ale také představovali jeho kancelář vydávající příslušné listiny, dále významní rádcové a šlechtici působící u královského dvora, vojenský doprovod a služebnictvo²¹⁷. Ze slov Rogera z Howdenu ovšem vyplývá, že setkání králů v prosinci 1183 mělo doprovod ještě významnější a probíhalo mnohem slavnostněji, neboť se jej účastnili biskupové, hrabata, baroni a přední ze zemí obou králů²¹⁸. Na závěr setkání totiž Jindřich složil Filipovi jako výraz vzájemného usmíření lenní přísahu za všechna svá kontinentální léna, což, jak zdůrazňuje kronikář, dosud odmítal učinit²¹⁹.

Náhlá smrt anglického následníka přiměla Jindřicha II. k úpravě dědických plánů a celou zimu 1183/1184 se marně snažil přimět Richarda k tomu, aby se jako dědic Anglie, Normandie a Anjou vzdal ve prospěch nejmladšího Jana Akvitánie²²⁰. Když Richard stále tvrdošijně odmítal, Jindřich v návalu vzteku prohlásil, aby tedy Jan dobyl Akvitánii silou²²¹. Jindřich II. pravděpodobně vážně nezamýšlel vévodství dobývat a Janovi k tomu ani neposkytl vojsko či finance, Jan se však spojil s Geoffreyem a společně nečekaně vpadli do Akvitánie²²². Jejich výprava však netrvala dlouho, protože Richard napadl v odvetě Bretaně²²³, v roce 1185 se však musel podvolit,

---

216 Baldwin, John W.: Paris, 1200, Stanford 2010, str. 95

217 Warren: Henry II., str. 307

218 „*Procedente itaque tempore, dominus rex Angliae et Philippus rex Franciae, cum episcopis et comitibus et baronibus et majoribus terrae suae, convenerunt ad colloquium de pace facienda (...)*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 306

219 „*(...) in quo colloquio Henricus, rex Angliae, fecit homagium et ligantiam de omnibus tenementis transmarinis Philippo regi Franciae, cui numquam antea homagium facere voluit.*“ tamtéž., str. 306

220 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 248; Bradbury: Philip Augustus, str. 62; Warren: Henry II., str. 596; Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 308

221 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 311

222 Warren: Henry II., str. 596; Gillingham: Richard I., str. 35

223 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 248; Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 319

když mu otec pohrozil, že do Akvitánie povolá Eleonoru, aby se sama ujala vlády, a Richard jí buď předá vládu dobrovolně anebo Eleonora v čele obrovské armády poplení celou zemi²²⁴.

Po tomto střetu Jindřich od požadavku Akvitánie pro nejmladšího Jana prozatím ustoupil a chystal výpravu, v jejímž čele měl pro sebe Jan dobýt Irsko²²⁵. Jeho starší bratři zůstávali zatím v nejistotě ohledně dalšího vývoje. Zatímco vládu v Akvitánii převzala Eleonora, Geoffrey, který držel Bretaň, byl otcem poslán do Normandie, aby pečoval o její správu²²⁶. To mu sice dávalo naději, že by se vévodství mohl v budoucnu ujmout a spojit ve svých rukou vládu v Normandii a Bretani²²⁷, obojí však zůstávalo nejisté. Samotného Richarda, který byl nyní Jindřichovým nejstarším synem, pak otec nechával na pochybách ohledně jeho nástupnictví, protože jej stále neprohlásil svým dědicem. Prakticky jej umístil do stejné pozice, v jaké se předtím nacházel Jindřich Mladší, a aniž by mu svěřil konkrétní území, hodlal jej k sobě těsně připoutat. Byla to taktika zpočátku sice úspěšná, zároveň však nebezpečná²²⁸. Porážka flanderského vévody v létě 1185 totiž uvolnila ruce Filipovi II. a umožnila mu, aby se nyní plně věnoval tomu, jak postavit členy plantagenetského rodu proti sobě. Nevyžadovalo to ostatně příliš mnoho úsilí.

Na jaře roku 1186 se Jindřich s Filipem sešli v Gisors, kde potvrdili vzájemné ujednání ohledně Markétina věna a normanského Vexinu z roku 1183 a slíbili si zachování míru²²⁹. Ačkoliv Jindřich dosud neučinil jediný krok směrem ke korunovaci Richarda, při jednání s Filipem vystupoval, jako by Richard byl jeho právoplatným dědicem²³⁰. Nadále tak platila ustanovení o dědictví z roku 1169, v nichž pouze Richard zaujal Jindřichovo místo, a měl tedy zdědit vládu v Anglii, Normandii a Anjou. Protože Janova výprava do Irska ztroskotala, bylo pravděpodobné, že Jindřich bude nadále usilovat o získání Akvitánie pro nejmladšího syna.

---

224 Turner: *Eleanor of Aquitaine*, str. 248 – 249, Warren: *Henry II.*, str. 597 – 598; *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 337 – 338

225 Turner: *Eleanor of Aquitaine*, str. 250; Warren: *Henry II.*, str. 597; *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 339

226 *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 320 – 321

227 Warren: *Henry II.*, str. 597

228 *tamtéž*, str. 599

229 *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 343 – 344

230 Warren: *Henry II.*, str. 598

Tím se rozplynuly veškeré Geoffreyovy naděje na převzetí Normandie²³¹ a naopak se zdálo, že z celého dědictví vyjde s nehubenějším dílem osamocené Bretaně. Odebral se proto do Paříže a snažil se sám jednat s francouzským králem. Podle Geralda z Walesu si získal přízeň Filipa i řady francouzských baronů a byl jimi jednomyslně zvolen senešalem Francie²³². Geoffrey nabídl francouzskému králi lenní přísahu za Bretaň, jestliže mu pomůže získat Normandii²³³. Přitom se podle Rogera z Howdenu rozhorlil, že ji třeba celou poplení, jen aby ji získal²³⁴. Nehoda však ukončila jeho život dříve, než mohl svést svůj boj o normandské vévodství. 19. srpna²³⁵ spadl Geoffrey na turnaji konaném v Paříži²³⁶ ze sedla a jeho kůň jej na místě ušlapal²³⁷. Přes bolest z jeho ztráty, kterou popisuje Gerald z Walesu²³⁸, Filip záhy poté, co byl Geoffrey pohřben pod oltářem katedrály Notre Dame, žádal na Jindřichovi, aby mu byla Geoffreyova jediná dcera svěřena do péče. Poté, co se na jaře roku 1187 narodil pohrobek Artur, vznesl Filip stejný požadavek i na něj²³⁹.

Takovou žádost Jindřich okamžitě odmítl, nedal se ale vyprovokovat k válce, kterou jeho protivník podněcoval stavbou vlastního hradu nedaleko Gisors²⁴⁰.

---

231 Warren: Henry II., str. 598

232 De principis instructione liber, str. 176

233 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 350

234 tamtéž, str. 350

235 Editor Rigordovy kroniky François Delaborde nicméně uvádí, že Geoffreyův náhrobek v chrámu Matky Boží nese datum 21. srpna 1186, srov. Ouvres de Rigord, str. 68.

236 Turnaj se ve skutečnosti konal za hradbami Paříže. Na konci 12. století neměl ještě turnaj podobu, jakou známe z pozdějších dob, ale jednalo se o skutečnou simulaci bitvy, při níž proti sobě v poměrně rozsáhlém prostoru bojovalo několik skupin rytířů a jejich družin.

237 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 350; Chronica Magistri Rogeri, II., str. 309. Oproti Rogerově verzi ovšem Gerald z Walesu píše, že Geoffrey byl v Paříži stížen náhlým horečným onemocněním, kterému záhy podlehl, srov. De principis instructione liber, str. 176. Podobně píše o Geoffreyově smrti také Rigord: „(...) *Gaufridus illustris comes Britanie, filius Henrici regis Anglie, Parisius veniens incidit in lectum egritudinis. Quod audiens rex Philippus qui nimis tenere eum diligebat, convocavit omnes medicos qui eo tempore Parisius morabantur (...) sed postea paucis evolutis diebus, medicis incassum laborantibus XIII kalendas septembris viam universe carnis ingressus est.*“ Ouvres de Rigord, str. 68. Ačkoliv narozdíl od Rigorda bývá Roger z Howdenu daleko podrobnější a přesnější, přesto byli jak Rigord, tak Gerald z Walesu současníky této události, Rigord navíc v těsné blízkosti francouzského krále, proč se tedy jejich verze s popisem Rogera z Howdenu tak rozcházejí, zůstává otázkou. V případě Rigorda se však nabízí vysvětlení. Ve své kronice totiž Rigord popisuje Filipa jako velice zbožného, křesťanského krále, který se vyhýbá kejklářům a jiným bezectným a po vzoru církve zakazuje konání turnajů. V takovém případě by samozřejmě nemohl napsat, že byl Geoffrey zabit při účasti na turnaji. Ačkoli Gerald z Walesu píše s odstupem jen několika let, připravoval se v té době na druhou výpravu Jana do Irska a byl tak vzdálen dění, které popisuje. Informaci o Geoffreyově smrti musel tedy získat později z nám neznámých pramenů nebo od svých informátorů. Přes tento rozpor se však téměř všichni autoři kloní k výkladu Rogera z Howdenu, aniž by nějak reflektovali zprávu královského historografa Rigorda či Geralda z Walesu.

238 De principis instructione liber, str. 176

239 Hutton: Philip Augustus, str. 39. Ralph V. Turner dodává, že iniciativu k tomuto požadavku však dala samotná bretaňská nobilita nespokojená s nadvládou Plantagenetů, srov. Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 251.

240 Bradbury: Philip Augustus, str. 64 - 65; Chronica Magistri Rogeri, II., str. 315

Filip postupně zostřoval svou politiku vůči Anjouovcům a vyslovení nároku na poručnictví nad bretaňským vévodstvím bylo výsledkem nového politického kurzu, který začala francouzská koruna postupně prosazovat vůči svým vazalům²⁴¹. Filip se přitom opíral o své juristy a začínal vymáhat práva, která vyplývala z lenních svazků s jeho vazaly²⁴². Aby nad nimi upevnil svůj vliv, důsledně se také chápal svých povinností lenního pána, a proto ve stejném roce důrazně žádal Jindřicha, aby zastavil Richardovo tažení proti Raymondovi V. z Toulouse, který se v této záležitosti odvolal ke králi²⁴³.

Důvodem nové války byla sporná území, která měl Raymond zabrat na úkor akvitánského vévodství, Richardova vojska však zjevně vstoupila i na území, která akvitánským vévodům nikdy nepatřila²⁴⁴. Nečekaná a poměrně krutá válka, kterou Richard ve svém typicky rázném jednání rozpoutal, hraběte překvapila a umožnila rychlý postup útočníků, kteří úspěšně dobývali jeden hrad za druhým²⁴⁵. Filip Jindřichovi pohrozil, že nezastaví-li svého nekontrolovatelného potomka, jejich vzájemný mír již nebude mít delšího trvání. Jindřich, který nejspíš Richarda tímto tažením sám pověřil²⁴⁶, se snažil získat čas a odmítal, že by Richard jednal na jeho žádost²⁴⁷. To v takovém případě znamenalo, že Richard jedná samostatně jako akvitánský vévoda a Jindřich jej nemůže zastavit. Když se ovšem ukázalo, že vliv francouzské koruny nebezpečně vzrůstá, rozhodl se Jindřich konečně zasáhnout, Richard ovšem otcových nařízení nedbal a dál pokračoval ve svém tažení²⁴⁸.

---

241 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 102

242 DUBY: France in the Middle Ages, str. 216

243 Hrabata z Toulouse byla sice za některá svá panství vazaly akvitánských vévodů, hrabství Toulouse však zůstávalo lénem francouzského krále. „*Richardus comes Pictavensis, collecto exercitu, intravit terram comitis Tolose, quam tenet a rege Francorum.*“ Oeuvres de Rigord, str. 90. Přes opatrnou snahu Ludvíka VII. získat určitý vliv na toulouského hraběte zůstával ovšem jeho lenní vztah k francouzskému králi jen velmi teoretickým. Roger z Howdenu píše, že král zprvu odmítal vyslyšet žádost toulouského hraběte. Je pravděpodobné, že Filip napřed zvažoval, zda se do této záležitosti vložit, je však také možné, že Rogera z Howdenu k této myšlence přivedla skutečnost, že vzájemná jednání mezi Filipem a Jindřichem dlouho nepřinášela žádný efekt, a tak sice Filip jednal, ale hrabě Raymond mezitím stále čelil Richardovým útokům, aniž by se pro něj situace jakkoli změnila. Srov. Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 347.

244 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 105. Gerald z Walesu píše, že Richardova vojska došla až do blízkosti samotného Toulouse, srov. De principis instructione liber, str. 246.

245 Warren: Henry II., str. 618

246 „*Tradidit etiam Ricardo filio suo infinitam pecuniam, praecipiens ei, ut hostes suos subjugaret sibi.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 345.

247 Warren: Henry II., str. 619

248 Warren: Henry II., str. 619

Neplodná jednání trvala až do počátku roku 1187, kdy Filip znovu vznesl požadavek na uskutečnění Richardova sňatku anebo navrácení Alice i Vexinu²⁴⁹. V květnu 1187 poté vyplnil své hrozby a napadl Berry na východní hranici Poitou²⁵⁰. To donutilo Richarda stáhnout se z Toulouse a bránit vlastní panství. Právě do tohoto okamžiku umisťuje Gervas z Canterbury jednání Filipa Alsaského s Richardem, při němž se flanderský hrabě snažil odvrátit vzájemný střet a varoval Richarda, že Filip je sice mladého věku, ale již vyspělého ducha, dostatečně moudrý a zkušený a vzájemné nepřátelství nepovede v budoucnu k ničemu dobrému²⁵¹.

Nakonec byl sám Richard obležen v Châteauroux a Jindřich byl nucen vyrazit uvězněnému synu na pomoc²⁵². Když se Filip dozvěděl o Jindřichově příjezdu, zanechal obléhání a připravoval se k bitvě²⁵³. Té nakonec zabránil pouze příjezd papežského legáta, který usiloval o usmíření obou panovníků a odjezd na příslibenou křížovou výpravu. Chtěl-li Filip upevnit prestiž koruny, byl ovšem nucen trvat na svých požadavcích, oproti tomu Jindřich jim ze stejného důvodu vzdoroval, takže legát nakonec dosáhl pouze uzavření dvouletého příměří²⁵⁴.

Po ukončení rozhovorů se však Filip do Paříže nevrátil sám, nýbrž ve společnosti Richarda²⁵⁵, do jehož myšli se mu podařilo zasít podezření,

---

249 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 106. Roger z Howdenu hovoří o jednání na konci března v Gué Saint-Rémi, kde nedošlo ke shodě pro přílišné Filipovy požadavky, srov. *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 5. Rigord hovoří o tom, že na konci roku 1186 Filip požadoval Gisors jako Markétino věno a protože Jindřich vzájemné setkání stále odkládal, vtrhl tedy Filip do Berry, srov. *Oeuvres de Rigord*, str. 77 – 78. Tuto verzi přejímá také Jim Bradbury (*Philip Augustus*, str. 65), aniž by reflektoval skutečnou příčinu invaze do Berry, tj. obranu královské prestiže a zájmů v souvislosti s hájením hraběte z Toulouse, jak správně poukazuje W. L. Warren, *Henry II.*, str. 619. Protože však Rigord o požadavku Markétina věna do roku 1186 vůbec nehovoří, je také možné, že se v chronologii svého díla dopustil omylu a ve skutečnosti se nemá jednat o opakovaný požadavek Richardova sňatku s Alicí nebo vydání Vexinu, ale o první jednání v této záležitosti, které je však chybně umístěné namísto do roku 1183 do roku 1186. Je však také možné, že při vzájemných vyhocených jednáních s Jindřichem Filip tento požadavek skutečně zopakoval.

250 Filipovo tažení bylo v tomto případě oprávněným zákrokem lenního pána proti vzpurnému vazalu, viz Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 105 – 106.

251 *The Historical Works of Gervase of Canterbury. I. The Chronicle of the Reigns of Stephen, Henry II., and Richard I.*, by Gervase the Monk of Canterbury (dále jen Gervas z Canterbury), ed. William Stubbs, London 1879, str. 369 – 370

252 *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 6

253 *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 6; Gervas z Canterbury, I., str. 372; *Oeuvres de Rigord*, str. 78 – 79. Rigord v tomto případě události opět poupravuje pro potřeby své kroniky, nicméně i on hovoří o přípravě na bitvu.

254 Bradbury: *Philip Augustus*, str. 65; *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 7; *Oeuvres de Rigord*, str. 79. Roger z Howdenu sice příjezd papežského legáta nezmiňuje, zato však uvádí, že ani církevní představitelé, ani královi vazalové neviděli dostatečný důvod ke střetu a snažili se mu před odjezdem na křížovou výpravu zabránit.

255 Gervas z Canterbury, I., str. 373; *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 7; *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 318. „(...) *singulis diebus in una mensa ad unum catinum manducabant, et in noctibus non separabat eos lectus.*“ *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 318. V souvislosti s Rogerovým textem se objevila diskuze o Richardově pohlavní orientaci, John W. Baldwin však dokládá, že Rogerův popis Richardovy a Filipovy výrazné blízkosti je inspirován

že namísto něj hodlá otec učinit svým následníkem Jana. Podle Geralda z Walesu Filip tvrdil, že Jindřich nakonec navrhl, že by si Alici mohl vzít Jan, který by poté francouzskému králi složil přísahy za všechna kontinentální léna s výjimkou Normandie, kterou by obdržel Richard²⁵⁶. Jindřich byl náhlým přátelstvím mezi Filipem a Richardem nepříjemně překvapen, ale nakonec se mu podařilo přimět syna k návratu. Na počátku následujícího roku ovšem Filip obnovil svůj požadavek Richardova sňatku s Alicí anebo předání Gisors do jeho rukou. Vypuknutí další války zabránilo jen volání po křížové výpravě²⁵⁷.

Téměř nikdo v celé křesťanské Evropě si neuvědomoval skutečné nebezpečí, které Svaté zemi hrozilo. Přes nezdar druhé křížové výpravy Jeruzalémské království prosperovalo a poutníci, kteří sem přicházeli, byli ohromeni bohatstvím a přepychovým životem, se kterým se doma ještě nesetkali²⁵⁸. Muslimské síly byly dosud roztržité, chalífa se stal pouze duchovním vůdcem a politická moc se nacházela v rukou řady mužů. Al-Malik al-Nasir Salah ed-Din Yusuf, známý mezi křesťany jako Saladin, se však roku 1169 stal po svém strýci vezírem v Egyptě a roku 1174 si vzal vdovu zesnulého vládce Syrie Nur ed-Dina a stal se tak mocným a nebezpečným sousedem křížáckého království, který prosazoval svatou válku proti křesťanům na Východě. O jeho vůdčích, politických a vojenských schopnostech nemůže být pochyb. Jeho cílem bylo sjednocení islámu pod svou vládou, do počátku 80. let tak bojoval s okolními muslimskými vůdci a poté obrátil svou pozornost k jeruzalémskému království. Sled menších bojů a příměří vyvrcholil roku 1187, kdy Saladin přiměl křížáky k bitvě u Hattínu, která skončila jeho triumfálním vítězstvím. Jeruzalémský král

---

Ciceronovými verši, které měly zdůraznit blízké a věrné přátelství a rozhodně nebyly narážkou na vzájemnou tělesnou lásku, srov. Baldwin: Paris, 1200, str. 72 – 73.

256 Gillingham: Richard I., str. 35; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 106. Roger z Howdenu uvádí tuto Jindřichovu nabídku až k roku 1189, kdy s Filipem jednal v La Ferté Bernard: „(...) *obtulit regi Franciae, quod si ipse consentire vellet, daret Johanni filio suo praefatam Alesiam cum omnibus supradictis plenius et perfectius quam petebat.*“ Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 363. Gervase z Canterbury zmiňuje Richardovy obavy z Janova nástupnictví v souvislosti s jednáním králů v Bonsmoulins na podzim 1188: „*Comes autem Ricardus primitus regi Franciae reconciliatus est, eo quod audisset patrem suum, regem scilicet Angliae, de successione regni sibi voluisse fraudem facere, eo quod niteretur, ut fama fuit, coronam regni filio suo juniori Johanni imponere.*“ Gervas z Canterbury, I., str. 435. W. L. Warren uvádí, že Jindřichovo jednání nenasvědčuje tomu, že by vážně uvažoval o záměně Richardova nástupnictví za Janovo. Ačkoliv si mohl přát nahradit neoblíbeného potomka nejmladším Janem, který proti němu jako jediný dosud nepovstal, respektoval Jindřich principy právoplatného dědictví, za které sám bojoval, když se Štěpánem z Blois soupeřil o anglický trůn. Filip však dokázal obratně pracovat s Richardovými obavami a využívat proti Jindřichovi zvěsti o jeho plánech Janova nástupnictví, které se šířily zemí a doléhaly až k uším kronikářů. Srov. Warren: Henry II., str. 622 – 623.

257 Hutton: Philip Augustus, str. 40; Chronica Magistri Rogeri, II., str. 334 – 335.

258 Runciman, Steven: A History of the Crusades. III. The Kingdom of Acre and the Later Crusades. Harmondsworth 1965, str. 3

Guy z Lusignan byl zajat, svatý kříž padl do muslimských rukou, johanité a templáři, kteří nepadli v boji, byli ihned po bitvě popraveni. Do konce roku 1187 se tak udržely pouze tři pobřežní pevnosti a několik hradů ve vnitrozemí, jen skromné pozůstatky stoletého křesťanského království na Východě²⁵⁹.

V čele obránců stanul Konrád z Montferratu, který proslul úspěšnou obranou Tyru před Saladinovými oddíly. Na konci léta se na Západ vydal arcibiskup z Tyru Joscius, aby u papeže a západních králů žádal o pomoc. Jeho cesta vedla přes dvůr sicilského krále Viléma II. a papežský dvůr v Římě až do říše, kde se setkal s císařem Fridrichem Barbarossou, a odtud pokračoval za králi Francie a Anglie²⁶⁰.

Sám Jindřich přislíbil již roku 1172 po vraždě Tomáše Becketa, že uspořádá křížovou výpravu²⁶¹, a v lednu 1181 se na setkání s Filipem II. oba králové zavázali k cestě do Svaté země²⁶², ani jeden z nich však dosud neučinil jediný krok k přípravě tažení. Byla zde řada politických důvodů, které bránily oběma panovníkům, aby se vydali na cestu, a tyto potíže přetrvávaly i v roce 1185, kdy k oběma panovníkům dospělo poselstvo jeruzalémského patriarchy Heraklia a velmistřů templářského a johanitského řádu. Nejprve navštívili počátkem ledna dvůr Filipa II. a jeruzalémský patriarcha mu nabídl klíče od Jeruzaléma, Davidovy věže a svatého hrobu, Filip však odmítl²⁶³. Na konci měsíce složil patriarcha klíče k nohám Jindřicha II., ten je však ihned vrátil a na březen svolal do Londýna koncil biskupů

---

259 Popisu událostí ve Svaté zemi před příjezdem Filipa a Richarda se na základě starších pramenů podrobně věnuje autor kroniky *Itinerarium peregrinorum et Gesta regis Ricardi*, ed. William Stubbs, London 1864. Stručně nastiňuje dění ve Svaté zemi také Roger z Howdenu, viz *Gesta regis Henrici Secundi*, I., str. 328 – 333 a dále *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 10 – 28, obdobně *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 319 – 333. Cenné informace pocházejí z děl arabských kronikářů, zejména Imáda-ad-Dína a Ibn al-Athíra a také pozdějšího Saladinova biografa Bahá-ad-Dína, jejichž kroniky byly částečně zpřístupněny v díle Francesca Gabrieliho, *Křížové výpravy očima arabských kronikářů*, Praha 2010.

260 Runciman: *A History of the Crusades*, III., str. 4. Ohledně arcibiskupovy osoby se vede spor, zda se jednalo o arcibiskupa Viléma či jeho nástupce Josefa (Joscius, Josias). Roger z Howdenu ani Rigord jej nejmenují, *Itinerarium peregrinorum* poté hovoří o příjezdu arcibiskupa Viléma, srov. *Itinerarium peregrinorum*, str. 31. Steven Runciman se nicméně přiklání až k Vilémovu nástupci Josefovi.

261 Warren: *Henry II.*, str. 531

262 Hutton: *Philip Augustus*, str. 38; *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 255 – 256

263 *Oeuvres de Rigord*, str. 47 – 49. Příměří s Filipem Alsaským se v této době chýlilo ke konci a francouzský král se připravoval na další válku. Filip II. navíc nemohl odjet na křížovou výpravu, pokud by ho nenásledoval také anglický král, který by v opačném případě mohl za jeho nepřítomnosti nebezpečně posilovat svůj vliv na úkor francouzského krále. Podle Rigorda svolal Filip do Paříže koncil všech arcibiskupů, biskupů a předních světských vazalů ze své země. Tou je pravděpodobně myšlena královská doména a okolní arcibiskupství a biskupství pod královským vlivem. Sám Rigord nikoho z účastníků nejmenuje, což může potvrzovat domněnku, že se koncilu neúčastnil žádný z velkých vazalů mimo královskou doménu. Na tomto koncilu vyzval Filip k účasti na křížové výpravě, sám ji ovšem odmítl s odůvodněním, že se musí věnovat vládě v zemi, neboť se mu ještě nenarodil syn a dědic trůnu. Pokud se však kdokoli chtěl vypravit do Svaté země, rozhodl se mu v tom nebránit.

a laických vazalů²⁶⁴. Po poradě s nimi Jindřich nakonec prohlásil, že nemůže opustit svou zemi, neboť jen jeho silná ruka brání tomu, aby království neupadlo do chaosu²⁶⁵. V květnu však i on podobně jako Filip přislíbil jeruzalémskému království bohatou finanční a vojenskou pomoc²⁶⁶. Sám patriarcha Heraklius doufal, že jej na jeho výzvu budou oba panovníci okamžitě následovat do Svaté země. Neporozuměl ovšem situaci na západě a neměl pochopení pro politické argumenty králů, jejichž pouhé přísliby pomoci pro něj představovaly hluboké zklamání²⁶⁷.

Pod dojmem zpráv o katastrofální porážce křesťanů, které předstihly příjezd arcibiskupa z Tyru, to tak byl Richard, který se se svou typickou horkokrevností jako první chopil již na konci roku 1187 kříže²⁶⁸. Arcibiskup dorazil do Francie právě v okamžiku, kdy se schylovalo k dalšímu střetu mezi Filipem a Jindřichem. Poté, co oslavil Vánoce v Caen, odebral se Jindřich na cestu do Anglie. Toho využil Filip, obnovil svůj požadavek Gisors nebo sňatku Alice a chystal se vpadnout s vojskem do Normandie²⁶⁹.

Na setkání v Gisors na konci ledna 1188 se podařilo arcibiskupu z Tyru oba západní panovníky usmířit, načež se Jindřich s Filipem chopili kříže a jejich příkladu následoval také flanderský hrabě²⁷⁰. Výzvu ke křížové výpravě však nevyslyšeli sami, ale jak píše kronikář Rigord, „*chopili se kříže a mnoho arcibiskupů, biskupů a hrabat, vévodů a baronů s nimi.*“²⁷¹ Vedle králových blízkých, jako byli Robert z Dreux nebo Raoul z Clermontu, a Filipa Alsaského jmenuje Rigord také Jindřicha ze Champagne, Theobalda z Blois či vévodu burgundského. I přes jejich velké množství nebylo žádné setkání mezi anglickým a francouzským panovníkem bezvýznamné

---

264 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 335 – 336

265 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 100. Ačkoli nabídka jeruzalémského trůnu mohla být jakkoli lákavá, Jindřich v této době čelil neustálým střetům se svými syny ohledně nástupnictví. Právě v době jednání s patriarchou Herakliem se mu podařilo ukončit střet Richarda s Janem a Geoffreyem a donutit nejstaršího syna, aby vládu v Akvitánii předal Eleonoře. Na křížovou výpravu nemohl vyrazit dříve, než by se mu podařilo celou situaci ohledně nástupnictví v zemi stabilizovat.

266 Gesta regis Henrici Secundi, I., str. 338

267 tamtéž, str. 338

268 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 29; Gervas z Canterbury, I., str. 389. Gervas z Canterbury uvádí, že Richardovo lehkovážné jednání, kterému nepředcházela žádná porada s otcem, Jindřicha nesmírně rozčílilo.

269 Chronica Magistri Rogeri, II., str. 334

270 Runciman: A History of the Crusades, III., str. 6; Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 30.

271 Oeuvres de Rigord, str. 83 – 84. Tuto informaci potvrzuje také Roger z Howdenu: „*Convenerunt illuc cum archiepiscopis et episcopis et comitibus et baronibus regnorum suorum.*“ Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 29

a neobešlo se bez potřebného panovnického lesku, svým výsledkem a účastníky se však toto setkání stalo ještě důležitějším a o uzavření vzájemného míru a přijetí kříže muselo být rozhodnuto ještě před jeho uskutečněním.

Přípravy ke křížovému tažení mohly nyní začít. Ze všeho nejdříve bylo ovšem nutné vybrat dostatečné množství peněz. Za tímto účelem byl zaveden tzv. Saladinův desátek, desetiprocentní daň ze všech příjmů a movitého majetku²⁷². Jen samotný rozsah území, na kterém mohl Jindřich tuto zvláštní daň vybírat, jej vůči Filipovi znatelně zvýhodňoval. Tomu se navíc kvůli důraznému odporu svých leníků nepodařilo tuto daň v její výši prosadit²⁷³.

Mezitím však Richard znovu otevřel konflikt akvitánských vévodů s toulouskými hrabaty a v čele mohutného tažení vyrazil na Toulouse²⁷⁴. Hrabě Raymond V. se okamžitě odvolal k francouzskému dvoru a žádal krále o pomoc proti intervenci akvitánského vévody. Filipovi nezbývalo než znovu bránit autoritu královského dvora proti neposlušnému vazalovi²⁷⁵ a se stížností na problematického syna se obrátil na Jindřicha II. a varoval jej, že tím ohrožuje vzájemné příměří. Jindřich zprvu odmítl Filipovu výzvu, aby Richard zastavil tažení a uhradil škody způsobené toulouskému hraběti²⁷⁶, když ale poznal, že se opět jedná o čest francouzské koruny a Filip od svého požadavku neustoupí, pokusil se udržet svého syna na uzdě²⁷⁷. Když Richard tažení nezastavil, napadl Filip v červnu 1188 Berry. Poté, co dobyl Châteauroux, řada hradů mu otevřela své brány a někteří z vazalů, rebelujících dříve

---

272 „(...) *omnes illi crucem non habentes, quicumque sint, decimam ad minus dabunt hoc anno de omnibus mobilibus suis et de omnibus redditibus, exceptis illis qui sunt Cisterciensis ordinis, et ordinis Carthusiensis et ordinis Fontis Ebrardi, et exceptis leprosis, quantum ad suum pertinet proprium.*“ Oeuvres de Rigord, str. 88. Rigord dále uvádí podrobná opatření a úpravy týkající se výběru desátku, velkou pozornost věnuje také opatřením týkajícím se odložení dluhů, která byla pro účastníky tažení jistě důležitá. Stručněji popisuje podobu desátku na anjouovském panství Roger z Howdenu, srov. *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 31 – 32 a také Gervas z Canterbury, srov. Gervas z Canterbury, I., str. 409 a 422.

273 Bradbury: *Philip Augustus*, str. 78. Rigord ani Roger z Howdenu nic takového neuvádí, pokud ale došlo k úpravě desátku, pak pravděpodobně na koncilu, který svolal Filip v březnu do Paříže právě za účelem jeho přijetí. „(...) *Parisiis celebratum est generale concilium a Philippo rege, convocatis omnibus archiepiscopis, episcopis, abbatibus et totius regni baronibus, in quo innumerabilis militum multitudo seu peditum sacratissima cruce signati sunt; et propter hanc instantem necessitatem (oppido enim iter Hierosolymitanum rex affectabat), cum assensu cleri et populi, quasdam decimas ab omnibus esse accipiendas eo tantum anno decrevit, que dicte sunt decime Salahadini, quas in presenti libro posuimus.*“ Oeuvres de Rigord, str. 84 – 85.

274 *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 34 – 36; *Chronica Magistri Rogeri*, II., str. 339 – 340; Gervas z Canterbury, I., str. 432; Oeuvres de Rigord, str. 90 – 91

275 Warren: *Henry II.*, str. 619

276 *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 36

277 Kruschke: *Anglické království v evropské politice*, str. 107

proti Richardovi s Jindřichem Mladším, jako například Buchard z Vendôme, se v tomto okamžiku přidali na stranu francouzského krále²⁷⁸.

Mise canterburského arcibiskupa k francouzskému králi byla neúspěšná²⁷⁹ a Jindřich s Richardem byli nyní donuceni bránit své vlastní panství, zatímco hrozilo, že poslední zbytky jeruzalémského království budou nadobro ztraceny²⁸⁰. Na žádost o mír, který se pokusil zprostředkovat canterburský a rouenský arcibiskup, francouzský král odpověděl, že neustane, dokud Berry a Vexin nebudou jeho²⁸¹. Po dlouhých úvahách, jak celou situaci řešit, dal nakonec Jindřich na rady svých rádců, kteří tvrdili, že francouzský král uslyší pouze na ukázkou síly²⁸², a Filip tak musel záhy čelit Jindřichovu vpádu do královské domény²⁸³. Hrozba eskalace konfliktu a pustošení vlastní země právě na počátku sklizně přiměla Filipa k žádosti o mír, srpnová jednání v Gisors však nikam nevedla, a tak Filip nechal ve zlosti pokácet statný jilm²⁸⁴, pod nímž probíhala vzájemná setkání francouzských králů a normanských vévodů²⁸⁵.

Někteří královi vazalové se však brzy postavili proti trvajícím konfliktu s tím, že nebudou bojovat proti křesťanům, dokud se nevrátí z křížové výpravy²⁸⁶.

---

278 Hutton: Philip Augustus, str. 40 – 41. Roger z Howdenu tvrdí, že Buchard tak učinil v obavě z příjezdu královského vojska a raději se králi poddal dobrovolně, srov. Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 39 – 40. Ať už ovšem byly jeho motivace jakékoli, pravdou zůstává, že právě v Berry byl francouzský vliv poměrně silný už od doby Ludvíka VII., který vedl s Jindřichem při o lenní závislost této oblasti, a zdejší šlechta se bránila silicimu vlivu Jindřichovy moci a měla tendenci proti němu povstávat. Na druhou stranu mohl být v řadě případů motivací k otevření bran i pouhý strach z francouzského vojska, jemuž nemohly jednotlivé hrady dlouho odolávat.

279 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 40; Gervas z Canterbury, I., str. 433; Warren: Henry II., str. 619

280 Roger z Howdenu píše, že právě v té době obdržel Jindřich II. zprávu od templářského bratra Terrica, že Jeruzalém padl do Saladinových rukou, nicméně Johanité stále drží některé pevnosti a Konrád z Monferratu úspěšně ubránil Tyrus proti Sladinovu obležení, srov. Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 40 – 41.

281 „*His auditis rex Franciae respondit se a coeptis nolle desistere donec tota Berria et totum Wougussin Normannicum sibi et imperio suo subjacerent.*“ Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 46. Tomu odporuje W. L. Warren, který tvrdí, že Filip nezamýšlel vést proti Jindřichovi vážnou válku a invaze do Berry měla být hlavně ukázkou jeho síly a panovnické autority, a proto se také vyhnul napadení královských hradů, srov. Warren: Henri II., str. 619. Sám autor však uvádí, že Berry představovalo důležitou oblast a vedle normanského Vexinu se na něj upírala pozornost již Ludvíka VII., je pak tedy otázkou, proč by nyní Filip vážně neusiloval o jeho získání, srov. Warren: Henri II., str. 144.

282 Warren: Henry II., str. 619

283 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 46 – 47; Oeuvres de Rigord, str. 92

284 Warren: Henry II., str. 620; Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 47. Filip navrhoval prostou výměnu svých zisků v Berry za území, která Richard dobyt na úkor toulouského hraběte, nebo zachování statu quo, Jindřich měl ovšem zájem na uzavření trvalého míru, nejen na dočasném řešení celého konfliktu, a proto Filipovy mírové podmínky odmítal. Srov. Warren: Henry II., str. 620. Roger z Howdenu v případě srpnových jednání v Gisors pouze uvádí, že se spolu králové neshodli, a Filipovu nabídku, že vrátí dobytá území v Berry, pokud tak učiní také Richard v případě toulouského hrabství, uvádí Roger až v souvislosti s jednáním v Châtillonu následující měsíc, viz Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 47 – 49.

285 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 59

286 „*Interim comes Flandriae et comes Theobaldus, et caeteri comites et baronibus de regno Franciae contra quorum consilium rex Franciae guerram fecerat, arma sua deposuerunt, dicentes se nunquam gestaturos contra*

Po neplodném říjnovém jednání v Châtillonu začínal být Richard neklidný. Válka proti jeho nepřátelům, kterou hodlal upevnit své postavení v Akvitánii, se změnila v konflikt mezi Francií a Anglií a odjezd na křížovou výpravu se začínal ztrácet v nedohlednu. Veden přetrvávající nejistotou ohledně svého nástupnictví zaujal vůči králi Francie, jeho jedinému silnému spojenci proti otci, smířlivé stanovisko a nabídl, že se ve všech sporných záležitostech s toulouským hrabětem poddá soudu francouzského dvora, čímž značně podkopal Jindřichovo postavení²⁸⁷. Richard sám inicioval v listopadu další vzájemné setkání mezi Bonsmoullins a Soligny-la-Trappe. Když uviděl svého nejstaršího syna v doprovodu francouzského krále, vytušil Jindřich potíže.

Filipovi se znovu podařilo přizivit Richardův strach, že bude jako následník trůnu vyměněn za Jana anebo přijde přinejmenším o Akvitánii, a nadějná mírová jednání tak vyvolala novou válku. Filip nabídl, že opustí Berry a dovolí, aby si Richard ponechal vše, co dobyl v panství Toulouse, pokud mu však Jindřich umožní sňatek s Alicí, kterou stále držel u svého dvora, a prohlásí Richarda svým dědicem. Následně sám Richard požádal svého otce, aby se vyjádřil k jeho nástupnictví. Když se mu nedostalo odpovědi, poklekl před Filipem, složil mu lenní přísahu za Akvitánii a Normandii a jako svého lenního pána jej požádal o pomoc, aby nebyl zbaven svého nástupnického práva²⁸⁸.

Přes Vánoce sjednali papežští legáti příměří a jednání měla opět pokračovat v lednu, konflikt tím však dokázali pouze oddálit²⁸⁹. Jindřich kvůli prudce se zhoršujícímu zdravotnímu stavu společné rozhovory oddaloval a snažil se přimět Richarda, který mezitím pobýval u francouzského dvora, k návratu²⁹⁰. Na jaře 1189 nehodlal Filip nadále čekat. Volání po křížové výpravě sílilo, ale francouzský panovník

---

Christianos donec redirent de peregrinatione Jerosolimitanae profectionis. Tunc rex praefatus Franciae auxilio suorum destitutus, petiit a rege Angliae colloquium.“ tamtéž, str. 48 – 49

287 Warren: Henry II., str. 620

288 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 108; Gervas z Canterbury, I., str. 435 – 436. Gervas živě zachycuje atmosféru celého jednání a Jindřichovy obavy při vzpomínce na to, jak před lety podobně povstal Jindřich Mladší, složil lenní přísahu Ludvíku VII. a za jeho pomoci vedl válku se svým otcem. Obdobně líčí celou událost Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 50 a Oeuvres de Rigord, str. 92 – 93.

289 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 50 – 51

290 Warren: Henry II., str. 621. Gervas z Canterbury, I., str. 438 – 439. Ani Roger z Howdenu, ani Rigord neuvádí důvod, proč ke vzájemnému setkání Filipa s Jindřichem došlo až několik měsíců po vypršení příměří 13. ledna 1189. W. L. Warren podle Gervase z Canterbury uvádí, že Jindřicha tou dobou sužovala nemoc, a proto byla vzájemná setkání odkládána, dodává ovšem, že Richard s Filipem se obávali, zda se nejedná jen o Jindřichovu lest. Viz Warren: Henry II., str. 621.

ještě nemohl odjet, ačkoli ve svém věku byl plný nadšení do boje jak se svými křesťanskými nepřáteli, tak proti nevěřícím. Rodinná čest ovšem nařizovala, aby byla Alice již konečně provdána. Začínaly se šířit zvěsti o tom, že ji Jindřich svedl a dokonce mu prý porodila dítě. Navíc stále zůstávala nevyjasněna otázka nástupnictví v Anglii a Filip se mohl obávat, že pokud se vydá do Levanty, ztratí své dosavadní politické zisky. Bylo totiž nepravděpodobné, že sám Jindřich by se k výpravě připojil. Ze stejného důvodu se obával Richard, že odjede-li na výpravu, získá Akvitánie nového vévodu jménem Jan²⁹¹.

Na jaře tak Filip s Richardem podnikli útok na některá pohraniční území anjouovských panství²⁹², načež se legátu Janu z Anagni podařilo přimět Jindřicha k setkání, které se konalo na konci května 1189 v La Ferté-Bernard v Maine²⁹³. Filip zde žádal, aby byla Alice konečně provdána, Richard uznán jako Jindřichův dědic a aby na výpravě doprovázel Richarda také jeho bratr Jan. Toho nyní Richard spatřoval jako svého největšího rivala a prohlásil, že neodjede, nebude-li ho Jan doprovázet²⁹⁴. Zatímco ve své starší kronice Roger z Howdenu tvrdí, že Jindřich byl neoblomný a na předložené podmínky nepřistoupil, ve svém mladším díle uvádí, že Jindřich byl ochoten uzavřít mír za určených podmínek, pokud by si ovšem Alice vzala namísto Richarda Jana²⁹⁵.

Jan z Anagni se pokusil přinutit Filipa, aby slevil ze svých požadavků, a pohrozil mu, že pokud mezi sebou neuzavřou oba králové konečně mír, uvrhne na celou zemi francouzského panovníka interdikt. Filip však kardinálu odvětil, že se jeho pohrůžek nebojí, neboť papež nemá právo zasahovat do sporu krále s jeho leníky, pokud se mu od nich stalo bezprávi, a také proto, že za touto hrozbou stojí anglické stříbro²⁹⁶.

Po ztroskotání rozhovorů se Jindřich počátkem června odebral do nedalekého Le Mans, zatímco Filip s Richardem podnikli nečekaný útok na samotný hrad

---

291 Gillingham: Richard I., str. 47

292 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 61

293 Chronica Magistri Rogeri, II., str. 362; Gervas z Canterbury, I., str. 446

294 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 66; Gervas z Canterbury, I., str. 447

295 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 109; Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 66; Chronica Magistri Rogeri, II., str. 363

296 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 66 – 67

v La Ferté a dobyli jej²⁹⁷. Nato zamířili k Le Mans, kde se zatím Jindřich poté, co se doslechl o Filipově tažení, chystal narychlo opevnit. Když Jindřichův senešal Štěpán z Tours zahlédl blížící se francouzské vojsko, nechal zapálit předměstí, aby zabránil v okamžitém útoku na město a ztížil Filipovi následné obléhání, oheň se však přenesl přes hradby a rozšířil se i ve městě²⁹⁸. Francouzští rytíři se chtěli rychle dostat do města po kamenném mostě, který se Jindřichovi vojáci snažili strhnout. Na mostě došlo k litému střetu, ale i přes houževnatý odpor obránců se Francouzům podařilo proniknout do města a Jindřichovi nezbylo než se obrátit na útěk²⁹⁹. Richard se dal do tak zběsilého pronásledování svého otce, že byl málem zabit, když se střetl s pomalým zadním vojem pod vedením Viléma le Maréchal. Vilém byl jedním z nejznámějších turnajových hrdinů své doby, a kdyby nakonec nesklopil své kopí z Richarda na jeho koně, třetí křížová výprava by nejspíš přišla o svého hrdinu³⁰⁰.

Jindřich ustoupil k Tours na hrad Chinon, který byl jeho oblíbenou rezidencí, již za svého života významně rozšířil a opevnil. Na hlavních cestách hlídkovali Filipovi lidé a anglický král tak musel zvolit vedlejší cesty, aby nepadl do zajetí. Doprovázela ho přitom jen malá družina jeho nejbližších³⁰¹. Objasnit, proč se namísto na sever, do Normandie a Anglie, kde byly jeho pozice silné, vydal Jindřich jen s malým doprovodem na jih, prakticky do pasti, není jednoduché. Nejpravděpodobnější vysvětlení, které se nabízí, je, že se sem, do své rodné země, vydal zemřít³⁰². Od počátku roku jej stále více sužovala zhoršující se nemoc, která mu bránila, aby se tak jako dříve chopil meče a obrátil útočníky na útěk. Ti nyní rychle postupovali a dobývali jeden hrad a jedno město za druhým³⁰³. Na konci června stanul Filip před hradbami Tours³⁰⁴. Druhého července přijeli Jindřicha na nedaleký hrad Saumur

---

297 tamtéž, str. 67; Oeuvres de Rigord, str. 94

298 Warren: Henry II., str. 623; Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 67; Liber de principis instructione, str. 283

299 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 67; Oeuvres de Rigord, str. 94 – 95; Gervas z Canterbury, I., str. 447

300 Gillingham: Richard I., str. 48; Warren: Henry II., str. 623

301 Warren: Henry II., str. 624 – 625

302 Warren: Henry II., str. 625

303 Vzhledem k Jindřichovu prudce se zhoršujícímu zdravotnímu stavu bylo pravděpodobné, že se Richard brzy ujme vlády, a tak se většina měst a hradů poddávala svému budoucímu králi dobrovolně. Pouze Tours projevilo pevnou loajalitu vůči Jindřichovi a odmítlo otevřít své brány, Filip tak musel přistoupit k jeho obléhání, srov. Warren: Henry II., str. 625.

304 Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 69; Oeuvres de Rigord, str. 95

hrabě flanderský, arcibiskup remešský a vévoda burgundský požádat, aby se vzdal svým nepřátelům. Jindřich odmítl. Následujícího dne padlo Tours³⁰⁵.

Čtvrtého července se Jindřich setkal se svými protivníky a souhlasil s veškerými podmínkami míru. Měl složit lenní přísahu francouzskému králi, propustit Alici a umožnit její sňatek s Richardem, kterému měl nechat složit lenní přísahy jako svému nástupci. Filipovi měl poté zaplatit vysoké odškodné a jako zástavu mu předat některé důležité hrady v Normandii a Vexinu³⁰⁶. Přítomní vazalové anglického krále měli poté přísahat, že pokud by se Jindřich rozhodl porušit podmínky tohoto míru, nebudou jej podporovat, ale naopak se postaví za Richarda a Filipa a to i proti svému králi. Na závěr bylo dohodnuto, že se Filip s Richardem a jejich vojsky sejdou před Velikonocemi příštího roku ve Vézelay a vyrazí společně na křižovou výpravu³⁰⁷.

Po uzavření míru si Jindřich vyžádal seznam jmen všech rebelů, kteří se postavili proti němu. Když hned na začátku uviděl jméno svého nejmladšího syna, který se nakonec přidal k vítězí straně, odebral se zdrcený Jindřich II. zpět na Chinon, hrad svých předků, a šestého července 1189 zde zemřel³⁰⁸.

---

305 Warren: Henry II., str. 625; Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 69

306 Warren: Henry II., str. 625; Gesta regis Henrici Secundi, str. 70 – 71; stručněji Gervas z Canterbury, I., str. 448

307 Hutton: Philip Augustus, str. 43; Gesta regis Henrici Secundi, str. 70 – 71

308 Warren: Henry II., str. 626; Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 71; Gervas z Canterbury, I., str. 449; Oeuvres de Rigord, str. 96. Ačkoli odborná literatura běžně přejímá verzi o tom, že poslední ránu Jindřichovu zdraví zasadilo přečtení Janova jména na seznamu povstalců, jediným ze současníků, kdo o tomto detailu z posledních dní Jindřichova života hovoří, je Gerald z Walesu ve svém díle Liber de principis instructione, str. 295. Jindřichův zdravotní stav se od počátku roku rychle zhoršoval a W. L. Warren uvádí, že z mírového jednání u Tours musel být na Chinon odnesen v nosítkách. Soudím tedy, že Jindřichova smrt byla zcela přirozená a žádný šok z Janovy zrady k ní nemusel dopomoci. Zároveň ačkoli francouzská královská kancelář vytvářela v této době již vysoký počet písemných záznamů, nabízí se otázka, zda byl vůbec podobný seznam jmen povstalců vyhotoven. Do dnešní doby se nám žádný takový soupis nedochoval a nemáme ani zprávy o tom, že při předchozích povstáních by byl nějaký podobný vytvořen. Spíše se tedy přikláním k tomu, že se jedná pouze o Geraldovu historku, kterou doplňuje popis Jindřichova úmrtí a která má zároveň svůj výchovný účel v jeho díle. Patrně z jeho díla či z nepodložených vyprávění o Jindřichově smrti poté čerpá Roger z Howdenu ve své přepracované Kronice, kde narozdíl od původní verze Gest tuto příhodu také uvádí, viz Chronica Magistri Rogeri, II., str. 364.

4 Pod znamením kříže

4.1 Přípravy na cestu

Pohřbem Jindřicha II. ve Fontevrault zmizela jedna starost, která tížila mysl krále Filipa, totiž obava o osud jeho země v době, kdy bude s Richardem na křížové výpravě, zatímco Jindřich zůstane v Anglii. Anglický královský trůn však nezůstal neobsazen na dlouho a Jindřicha II. vystřídal svou korunovací protivník daleko více nevyzpytatelný a nepředvídatelný.

Z Fontevrault zamířil Richard do Normandie, kde byl 20. července v rouenské katedrále investován normanským vévodou³⁰⁹. O dva dny později se v Gisors setkal s Filipem II., aby společně potvrdili podmínky míru, uzavřeného v předchozích dnech mezi Filipem a Jindřichem³¹⁰. Filip vznesl předně nárok na Vexin, nicméně Richard stále trval na svém sňatku s Alicí, jíž by poté Vexin připadl jako věno³¹¹. Filipovy další požadavky se týkaly hradů, jako byl Châteauroux, a měst, jako bylo Le Mans či Tours, které dobyl na Jindřichovi II.³¹². Tomuto požadavku předcházela totiž Richardův souhlas s rezignací na svá práva v hrabství Auvergne a na dvě menší léna Graçay a Issoudun při hranici kapetovské domény nedaleko Bourges³¹³. Daleko důležitější bylo ovšem Auvergne, které bylo součástí Akvitánie a zaujímalo prostor francouzského středohoří, na západě zasahovalo téměř až k hornímu toku Loiry. Získání tohoto hrabství znamenalo významné rozšíření královského vlivu a otevíralo Filipovi cestu do jižní Francie. Nicméně požadavku na dobytá území v Berry vyjma zmíněných dvou panství Graçay a Issoudun odmítl Richard vyhovět a vykoupil je příslibem čtyř tisíc hřiven stříbra k částce dvaceti tisíc hřiven, které byly součástí mírové smlouvy mezi Filipem a Jindřichem³¹⁴.

---

309 Gillingham: Richard I., str. 51; Gesta regis Henrici Secundi, II., str. 73

310 Gesta regis Ricardi, II., str. 73 – 74, Oeuvres de Rigord, str. 97

311 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 4

312 Oeuvres de Rigord, str. 97

313 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 112

314 Oeuvres de Rigord, str. 97; Chronica Magistri Rogeri, III., str. 4; Gesta regis Ricardi, II., str. 74

Jakmile převzal moc v Normandii, přeplavil se Richard do Anglie, kde byl ve Wesminsteru 3. září korunován anglickým králem³¹⁵. Od svého nástupu na trůn Richard spěšně konal přípravy na cestu do Svaté země.

Poté, co byl v květnu roku 1188 zajatý jeruzalémský král Guy z Lusignan pod příslibem, že nepovede proti Saladinovi další válku, propuštěn na svobodu, nechal se svého slibu prostřednictvím církve ihned zprostit a pokusil se znovu obnovit svou královskou pozici a shromáždit síly proti Saladinovi³¹⁶. Zatímco byl v zajetí, objevil se však nový vůdce Franků³¹⁷, Konrád z Monferratu. Do Svaté země připlul teprve nedávno, ale vzápětí po svém příjezdu se proslavil úspěšnou obranou Tyru, kam se seběhli uprchlíci z mnoha dobytých měst, proti dvěma Saladinovým útokům. Po Guyově propuštění jej odmítl uznat jako svého krále a brány Tyru pro něj zůstaly uzavřené³¹⁸. Aby obnovil ztracenou autoritu, rozhodl se Guy v srpnu 1189, že s částí vojska, které mu zůstalo věrné, dobude ztracený přístav Akkon. Jeho síly na to však zdaleka nestačily a pokus o útok se tak proměnil v dlouhé obléhání³¹⁹. Ani poté, co se k vojsku přidali křižáci z Evropy a nakonec i samotný Konrád, nedařilo se obranu Akkonu prolomit. Saladin naopak křižáky sám oblehl a vyčerpával je svými neustálými výpady, zatímco do města se mu příležitostně podařilo dostat potřebné zásoby³²⁰.

Nejen Saladinovo obklíčení, ale také skutečnost, že okolní země padla do muslimských rukou, velmi ztenčily možnosti zásobování a křižáci u Akkonu začínali hladovět³²¹. Táborem se navíc šířily epidemie, kterým podlehl nejen řada křižáků, ale také Guyova manželka Sibyla, dědička jeruzalémského království. Této příležitosti využil Konrád z Monferratu, dosáhl rozvodu Sibyliny mladší sestry Isabely s jejím mužem a sám ji v listopadu 1190 pojal za manželku³²². Zatímco Konrád

---

315 Gesta regis Ricardi, II., str. 80 – 83

316 Itinerarium peregrinorum, str. 59 – 60

317 Protože s první křížovou výpravou přišli do Svaté země zejména rytíři z Francie, kteří zde posléze založili Jeruzalémské království, jsou jak v křesťanských, tak v muslimských pramenech nazýváni jeho obyvatelé jako Frankové.

318 Itinerarium peregrinorum, str. 60; Gesta regis Ricardi, II., str. 93

319 Itinerarium peregrinorum, str. 61 – 61; Gesta regis Ricardi, II., str. 93 – 94; Gillingham: Richard I., str. 107 – 108

320 Itinerarium peregrinorum, str. 63 – 64; Gillingham: Richard I., str. 108. „*Haec contra ex una parte Christianorum erat Acra, et Saladinus ex altera. Et in veritate dico quod nulli unquam Christiani in tali vel tanta fuerint expectatione, et nulla eis deferrí victualia poterant nisi per mare.*“ Gesta regis Ricardi, II., str. 96

321 Itinerarium peregrinorum, str. 124 – 136

322 Itinerarium peregrinorum, str. 119 – 122; Gillingham: Richard I., str. 108

si tak nyní nárokoval jeruzalémskou korunu, Guy jeho práva odmítal, a Konrád proto opustil se svými věrnými Akkon a navrátil se do Tyru³²³.

Aby se mohl Richard vydat křížákům u Akkonu na pomoc, musel se napřed pevně chopit vlády po svém otci, kterého řada jeho věrných neopustila až do posledního dne. Jedním z těchto mužů byl také Vilém le Maréchal, který Richarda nedávno málem zabil. Richard však proti otcovým věrným nijak nezakročil, naopak si cenil jejich loajality vůči koruně a usiloval nyní o získání jejich přízně a věrnosti. Sám Vilém le Maréchal se stal jedním z Richardových předních mužů, který byl krátce po Jindřichově smrti vyslán do Anglie, aby zde zajistil přípravy ke korunovaci nového krále³²⁴. Richard naopak zasáhl proti těm, kteří se dříve spolu s ním postavili proti jeho otci a tím prokázali svou nestálost vůči korunovanému králi³²⁵. Výjimkou byl v tomto případě Jan, kterého Richard nepotrestal, ale naopak hodlal získat jeho loajalitu³²⁶.

Počátkem listopadu dorazil do Anglie Filipův vyslanec Rotrou IV., hrabě z Perche, Richardův vazal z jeho titulu hraběte z Maine, který přinášel zprávy od francouzského krále. Ten Richardovi oznamoval, že on i jeho baroni přísahali na koncilu v Paříži na svaté evangelium, že počátkem dubna na konci Velikonoc budou ve Vézelay hotovi vyrazit na křížovou výpravu. Filip ve svých listech zároveň žádal, aby Richard složil podobnou přísahu. Poté, co francouzské poselstvo znovu odpřísáhlo, že král Filip bude na počátku dubna připraven ve Vézelay, byla obdobná přísaha složena i na anglické straně³²⁷.

Krátce po Vánocích 1189 se oba panovníci sešli v Gué St. Rémi poblíž Nonancourtu na břehu řeky Eure, která zde vymezovala hranici kapetovské země a Normandie. Společně zde uvedli ve známost opatření pro společný odjezd a k ochraně francouzských a anglických panství a poddaných v době nepřítomnosti obou králů, kteří si navzájem slíbili, že žádný z nich nenapadne území toho druhého, dokud bude

---

323 *Itinerarium peregrinorum*, str. 123

324 Gillingham: *Richard I.*, str. 49; Krischke: *Anglické království v evropské politice*, str. 111

325 Krischke: *Anglické království v evropské politice*, str. 111

326 Janovi bylo uděleno hrabství Mortain v Normandii a šest rozlehlých hrabství v Anglii, na nichž si Richard ponechal jen některé důležité hrady. Zároveň mu dal za ženu dceru hraběte z Gloucesteru Isabelu a učinil jej tak earlem z Gloucesteru. Srov. *Gesta regis Ricardi*, II., str. 73 a 78

327 *Gesta regis Ricardi*, II., str. 92 – 93; *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 19 – 20

dotyčný na křížovém tažení. Ti, kteří se hodlali k výpravě připojit, měli vyrazit buď dříve anebo se přidat k výpravě králů, která měla 1. dubna vyrazit z Vézelay³²⁸.

Již v lednu se však ukázalo, že dubnovému termínu nebude možné dostat a odjezd tak byl na setkání 13. ledna, které proběhlo pravděpodobně též u Nonancourtu, odložen na svátek svatého Jana Křtitele a březnové setkání oddálilo odjezd ještě o týden³²⁹, neboť 15. března nečekaně zemřela Filipova manželka Isabela Henegavská³³⁰, pravděpodobně při porodu mrtvých dvojčat³³¹. Protože jeho jedinému synovi Ludvíkovi ještě nebyly ani dva roky, stál Filip před nelehkým úkolem, jak zajistit vládu v zemi v době své nepřítomnosti a zejména pro případ, že by se z výpravy již nevrátil.

Samotný Saladinův desátek nemohl vystačit finančním potřebám mohutného tažení a Richard se snažil všemi dostupnými způsoby získat dostatečné množství peněz. Vedle výběru vysokých daní³³² prodával ve velkém korunní majetky, privilegia a úřady³³³. Zvláště pak úřady byly žádané. Řada z nich změnila své majitele a u mnohých osob došlo ke kumulaci několika úřadů. To z jejich majitelů činilo významné držitele moci v zemi. Nejvýraznější byl případ Huga de Puiset, biskupa z Durhamu, kterého soustředění úřadů učinilo nejmocnějším mužem v severní Anglii³³⁴. Jako nejvyššímu královskému justiciárovi mu měla být svěřena vláda v Anglii, Richard tedy pro jistotu jmenoval jeho kolegou věrného služebníka Jindřicha II. Viléma de Mandeville³³⁵, zmíněného již v souvislosti s jeho vyjednáváním u francouzského dvora a cestou Ludvíka VII. do Canterbury. Protože však Vilém ještě v listopadu 1189 zemřel³³⁶, byl na místo druhého justiciára jmenován Vilém Longchamp, královský

---

328 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 115; Gesta regis Ricardi, II., str. 104 – 105

329 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 115; Gesta regis Ricardi, II., str. 105

330 Skutečnost, že právě Isabelina smrt byla důvodem zpoždění výpravy, uvádí ve své kronice Gervas z Canterbury: „*Sed regina Francorum vehementer coepit aegrotare et decidit in lectum Parisius, et in brevi defuncta est et sepulta. Hoc infortunio peregrinatio regum dilata est usque post festum Sancti Johannis Baptistae.*“ Gervas z Canterbury, I., str. 485

331 Baldwin: Paris, 1200, str. 72; Oeuvres de Rigord, str. 97

332 Gesta regis Ricardi, II., str. 91

333 Gillingham: Richard I., str. 56

334 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 116; Gesta regis Ricardi, II., str. 90 – 91 a dále str. 101; Chronica Magistri Rogeri, III., str. 13 – 16

335 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 116

336 Gesta regis Ricardi, II., str. 92

kancelář a biskup z Ely, který měl bdít nad jižní částí Anglie³³⁷. Ačkoli Eleonora měla také svůj vliv na vládní záležitosti, žádný konkrétní úřad jí svěřen nebyl a pravděpodobně ani být nemohl, neboť nejpozději na počátku roku 1190 se musel zrodit plán na Richardův sňatek s dcerou navarrského krále, jehož součástí byla Eleonořina cesta do Španělska pro Richardovu nevěstu.

Aby zajistil, že ani jeden z ambiciózních bratří nebude narušovat v době jeho nepřítomnosti vládu v Anglii, přiměl Richard svého nevlastního bratra Geoffreye konečně podstoupit svěcení a svěřil mu arcibiskupský stolec v Yorku³³⁸, ovšem s tou podmínkou, že do Anglie smí vkročit až po třech letech od Richardova odjezdu³³⁹. Stejně přísaze se nevyhnul ani Jan, aby však uspokojil jeho touhu po moci, svěřil mu Richard řadu velkých panství v Anglii a k jeho pobytu mimo ostrovní království hrabství Mortain v Normandii. Sňatkem s mladou Isabelou z Gloucesteru se nadto Jan stal earlem z Gloucesteru, ačkoli Richard musel napřed v průběhu podzimu 1189 vyřešit problém zakázaného stupně vzájemného příbuzenství mezi Isabelou a Janem, které vedlo k tomu, že canterburský arcibiskup vzápětí tento sňatek anuloval a nad všemi Janovými panstvími vyhlásil interdikt³⁴⁰. Richard se v těchto měsících své vlády před odjezdem na křížové tažení ukázal jako obratný, schopný a odhodlaný politik a svým jednáním popírá soudy některých starších historiků o své politické nevyspělosti či neschopnosti. Právě Richardovo neobyčejné zaujetí vnitřními záležitostmi země vedlo Filipa k tomu, že do Anglie vyslal hraběte z Perche, aby se ujistil, zda Richard stále ještě plánuje odjezd na křížovou výpravu³⁴¹.

Filip se do příprav na křížové tažení pustil s nemalým odhodláním, ačkoli byl oproti anglickému králi limitován svými prostředky. Bylo mu dvacet čtyři let, měl za sebou četné politické zkušenosti a řadu vojenských tažení a byl tedy plný síly, sebedůvěry a odhodlání. Vedle válečného aspektu výpravy neopomíjel ani její náboženský a ceremoniální obsah, který byl neméně důležitý, a od remešského

---

337 Gesta regis Ricardi, II., str. 101. Rozdělení sfér působnosti těchto dvou mužů uvádí Roger z Howdenu ve své pozdější Kronice, srov. Chronica Magistri Rogeri, III., str. 32.

338 Gesta regis Ricardi, II., str. 77 a 91

339 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 32

340 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 113

341 Bradbury: Philip Augustus, str. 80

arcibiskupa Viléma obdržel v St.-Denis poutnickou hůl a mošnu³⁴². Křížové tažení bylo ovšem více než jen ozbrojenou poutí, byla to skutečná válka proti nevěřícímu nepříteli, která s sebou nesla vysoké riziko smrti, ať už v boji či ve vojenském ležení, kde se často šířily nemoci a epidemie. Avšak již nedaleko od francouzských břehů číhalo na křižáky nebezpečí utonutí ve vlnách rozbouřeného moře.

Pro případ své smrti nechal Filip II. sepsat dokument, který bývá nepřesně označován jako jeho testament³⁴³. Vedle zbožných odkazů a nařízení modliteb a mší za královu duši tvoří totiž důležitou součást listiny nařízení upravující vládu v zemi v době Filipovy nepřítomnosti³⁴⁴. Královský dvůr v Paříži byl nyní nahrazen dvěma královými zástupci – matkou Adélou a strýcem Vilémem, remešským arcibiskupem. Ti přijímali královské baillis, stížnosti proti nim i odvolání od jejich soudů³⁴⁵. Právě vznik královských zástupců, tzv. baillis³⁴⁶, byl nejdůležitějším výsledkem těchto ustanovení, který zůstal trvalým i po Filipově návratu.

Do této doby byl jediným správcem v korunní doméně prévôt, královský rychtář. Ten spravoval královské statky a měl být přítomen u všech veřejných záležitostí³⁴⁷. Vybírán byl do tohoto úřadu vždy některý z místních mužů, který měl mít pověst důvěryhodného, řádného a spravedlivého člověka³⁴⁸. Korunní země se v počátcích Filipovy vlády skládaly přibližně ze 30 až 35 prévôtství. V samotné Paříži bylo těchto rychtářů šest a jednalo se o zástupce nejbohatší vrstvy ve městě, zejména o obchodníky a směnárníky, kteří uměli psát a hlavně počítat. Právě tato vlastnost se stávala za vlády Filipa II. stále více žádanou a klerici nedokázali požadavkům na obratné zvládnání počtů vždy dostatečně vyhovět³⁴⁹. Sám král poté neustále objížděl svou doménu, dohlížel na své prévôty, soudil a vládnul. Více než z královského paláce v Paříži vládl Filip

---

342 Hutton: Philip Augustus, str. 47; Oeuvres de Rigord, str. 98 – 99

343 Znění tohoto důležitého dokumentu se dochovalo pouze v díle královského kronikáře Rigorda, viz Oeuvres de Rigord, str. 100 – 105.

344 Baldwin: Paris, 1200, str. 96

345 tamtéž, str. 96

346 Georges Duby vysvětluje význam označení bailli jeho původem z francouzského bail, tj. nájem či pronajmutí. Srov. Duby: France in the Middle Ages, str. 212. Protože v češtině nemáme pro tento úřad vhodný ekvivalent, budeme nadále používat původního francouzského výrazu bailli, v plurálu baillis.

347 Duby: France in the Middle Ages, str. 212

348 tamtéž, str. 212

349 tamtéž, str. 174

v počátcích své vlády ze svého stanu³⁵⁰. Jenomže nyní se chystal odjet na křížovou výpravu. Kdo tedy zastoupí jeho trvalý dohled nad korunními zeměmi? Právě vznik úřadu královského bailli byl odpovědí na tuto otázku.

Panovník vybraným mužům dočasně propůjčil některá královská práva, kterých je nemohl nikdo zbavit, pokud se neprovinili závažným přečinem. Své baillis rozmístil Filip po celé královské doméně a svěřil jim zde konkrétní úkoly – pravidelné konání soudů v králově jméně jednou do měsíce, ochranu královských práv, záznamy pravidelných a zvláštních příjmů a výdajů³⁵¹. Třikrát do roka na svátek Uvedení Páně druhého února, na svátek Nanebevzetí Páně čtyřicátý den po Velikonocích a na svatého Remigia prvního října měli baillis povinnost přijet do Paříže, aby podali hlavní zprávy o záležitostech na jejich území a o chování královských rychtářů a také aby zde složili své účty³⁵². Za tímto účelem se však museli vydat z královského paláce za hradby města do sídla templářského řádu, jehož členové vynikali svými administrativními a účetními schopnostmi. Zde byly pečlivě vedeny veškeré záznamy o příjmech a výdajích koruny. V době královy nepřítomnosti tak byl vytvořen základ centralizované byrokracie v jejích základních funkcích soudnictví a finančnictví, který na rozdíl od mnohých ustanovení královského testamentu přetrval³⁵³.

Vedle těchto nařízení ohledně vlády v zemi, která byla pokládána za nejdůležitější část celého testamentu, neboť je i Rigord uvádí ve svém opisu na prvním místě, se však jeho tvůrci věnovali i dalším záležitostem, které jsou současnými autory opomíjeny, i když tvořily důležitou součást opatření pro dobu královy nepřítomnosti. Podstatným bodem bylo řešení vakance církevních úřadů. V případě uprázdnění biskupství nebo opatství měli kanovníci či mniši příslušného kláštera předstoupit před královnu Adélu anebo arcibiskupa Viléma a požádat je o právo svobodné volby³⁵⁴. To bylo zaručeno již od dob Filipa I., francouzští králové si však přesto ponechávali na kanonickou volbu velký vliv. Jak daleko chránili králové své právo na povolení volby a schválení jejich kandidátů, odhalují spory Ludvíka VII.

---

350 Baldwin: Paris, 1200, str. 94 – 96

351 Duby: France in the Middle Ages, str. 212

352 tamtéž, str. 212. John W. Baldwin namísto svátku svatého Remigia prvního října uvádí svátek Všech svatých prvního listopadu, srov. Baldwin: Paris, 1200, str. 98.

353 Baldwin: Paris, 1200, str. 96

354 Oeuvres de Rigord, str. 102

v počátcích jeho vlády, kdy se dostal do ostrých sporů s církví, protože došlo k volbě biskupů bez jeho vědomí³⁵⁵. Králova nepřítomnost byla v tomto případě vyřešena tak, že „*královna a arcibiskup určí po poradě s bratrem Bernardem*³⁵⁶ *muže čestné a vzdělané*“³⁵⁷.

Krátkým, avšak podstatným bodem byla část věnovaná princovi Ludvíkovi, kterou Filip zavazoval své leníky k věrnosti a pomoci svému následníkovi³⁵⁸. Teprve na tuto část navazují v samotném závěru testamentu ustanovení pro případ Filipovy smrti, podle kterých měl být královský poklad rozdělen na dvě části – zatímco jedna měla být určena pro budoucí vládu prince Ludvíka a opatrována jeho matkou, strýcem Vilémem, bratrem Bernardem a opaty od Svatého Viktora a z Vaux-de-Cernay, druhá měla být zmíněnými osobami rozdělena na opravy kostelů a klášterů poškozených minulými válkami a na sloužení mší v těchto chrámech za spásu královy duše. V případě smrti Filipa i Ludvíka měl pak být obdobně rozdělen celý královský poklad³⁵⁹.

Ačkoliv je vyhlášení královského testamentu spojováno se setkáním králů ve Vézelay, k jeho vydání došlo již v Paříži. Opatřen byl Filipovým monogramem, který Rigord ve své kronice zreprodukoval, a svými pečeti jej stvrdili královští dvorští úředníci, tedy senešal Theobald z Blois, konetábl Raoul de Clermont, královský rezník Guy a komorník Matouš. Pouze pátá pečeť královského kancléře na listině chyběla, protože tento úřad nebyl v době vydání testamentu obsazen³⁶⁰.

4.2 Cesta do Svaté země

Přes určitý neklid mezi anglickými křižáky se Richard rozhodl, že s odjezdem vyčká a podle ujednání se připojí k francouzskému vojsku. K dalším potížím již nedošlo a na počátku července se vojska sešla ve Vézelay, kde spolu oba panovníci uzavřeli důležitou dohodu o společném postupu a vzájemné ochraně, která mimo jiné zahrnovala

---

355 Bradbury: Philip Augustus, str. 20; DUBY: France in the Middle Ages, str. 185 – 186

356 Bernard de Bré byl mnichem z kláštera Grandmont, který měl na Filipa v prvních letech jeho vlády značný vliv, srov. Hutton: Philip Augustus, str. 24

357 Oeuvres de Rigord, str. 102

358 „*Si autem aliquis filio nostro vellet movere guerram (...) tunc omnes homines nostri adjuvent eum de corporibus suis et averis, et ecclesie tale faciant ei auxilium quale solite sunt facere nobis.*“ tamtéž, str. 103

359 tamtéž, str. 104

360 Oeuvres de Rigord, str. 105

ujednání o rovném dělení dobytých území a získané kořisti. Zároveň bylo domluveno, že kdo první dopluje do Messiny, vyčká příjezdu druhého³⁶¹. Ve Vézelay také Filip veřejně vyhlásil znění svého testamentu.

Čtvrtého července vyrazilo křížácké vojsko z Vézelay do Lyonu, kde se ovšem rozdělilo. Zatímco Angličané směřovali do Marseille, Francouzi se vydali do Janova. Proč k tomuto rozdělení došlo, je možné vysvětlit dvěma způsoby. Ačkoli armáda s sebou vezla zásoby potravin, bylo by logisticky velmi náročné, kdyby mělo být zajištěno plné zásobování několika tisícového vojska. Potraviny měly sloužit zejména po dobu plavby na lodích a po cestě se křížáci spoléhali především na místní trhy. Při zemědělských přebytecích 12. století však nebylo jednoduché uživit z místních zdrojů takové množství lidí, a proto se vojska mohla rozdělit³⁶². Protože se však výprava nezdržovala dlouho na jednom místě, je nepravděpodobné, že by města v úrodném údolí Rhôny nedokázala dočasně vysokou poptávku po potravinách uspokojit, třebaže bylo těsně před sklizní a zásoby obilí se tenčily. Pravděpodobnější je podle mého názoru vysvětlení nedostatečnou kapacitou přístavu Marseille, který by musel pojmout ohromné množství lidí a plavidel a zajistit dostatečné množství potravin na delší dobu³⁶³.

Prvního srpna dorazil Richard do Marseille, kde na něj již měla čekat flotila, kterou sem vyslal z přístavů v Anglii, Normandii, Bretani a Akvitánii³⁶⁴. Přístav byl ovšem prázdný a Richard marně vyhlížel své loďstvo, které se zatím nechalo najmout portugalským králem a zapojilo se do jeho války se španělskými Maury³⁶⁵. *„Když tam král čekal již osm dní, den za dnem očekávaje a doufaje v příjezd své flotily, najal si deset velkých plachetnic a dvacet dobře vyzbrojených galér a rozhořčený a zklamáný zároveň vyplul se svými služebníky a nejbližšími druhy na moře“*³⁶⁶.

---

361 Itinerarium peregrinorum, str. 150

362 Gillingham: Richard I., str. 64.

363 Toto vysvětlení nabízí také Roger z Howdenu, srov. Gesta regis Ricardi, II., str. 112. Ve svém díle Flores historiarum uvádí takřka stejné znění Roger z Wendoveru: „Postea vero reges divisi sunt ab invicem propter nimiam hominum multitudinem, non poterat enim locus unus ambos continere.“ Chronica sive Flores historiarum, III., ed. Henry O. Coxe, London 1841, str. 25 – 26

364 Gesta regis Ricardi, II., str. 110; Chronica Magistri Rogeri, III., str. 36

365 Runciman: A History of the Crusades, III., str. 9; Gesta regis Ricardi, II., str. 117 – 120

366 Gesta regis Ricardi, II., str. 112, obdobně Chronica Magistri Rogeri, III., str. 39. V obou případech je použit výraz *intravit*, což znamená *vstoupil* či *vkročil*, v tomto případě na moře. Steven Runciman přesto vyjadřuje domněnku, že Richard dal přednost pozemní cestě podél pobřeží a na palubu lodi vstoupil teprve v okamžiku, kdy se musel přeplovit skrze Messinskou úžinu na Sicílii. Srov. Runciman: A History of the Crusades, III., str. 37. Patrně jej

Filip mezitím pokračoval podhůřím Alp do Nice a podél pobřeží do Janova, kde ho již očekávala najatá janovská flotila, která jej měla dopravit na Sicílii a odtud dále do Svaté země. V Janově nicméně došlo ke zdržení, neboť Filip onemocněl a byl nucen na čas ulehnout³⁶⁷. Zde jej 13. srpna navštívil Richard a další den již pokračoval ve své plavbě podél italského pobřeží na Sicílii.

Jakmile se Filip zotavil, vyplul přímou cestou do Messiny a Richarda tak nakonec o týden přestihl a 16. září zakotvil u sicilských břehů³⁶⁸. Nebyl zde však první. 22. srpna dorazila Richardova flotila konečně do Marseille³⁶⁹ a po nezbytných přípravách na další cestu se vojsko rozdělilo na dvě části. Zatímco pod vedením canterburského arcibiskupa Balduina vypluli někteří křižáci rovnou do Akkonu, zbylá část se vydala do Messiny, aby zde podle Richardových příkazů čekala na jeho příjezd³⁷⁰. Ani Filip ovšem nepříplul na Sicílii s celým vojskem. Řada francouzských rytířů odmítala čekat na svého krále a na cestu se vydala již v létě 1189 nebo na jaře 1190³⁷¹.

Na rozdíl od anglické flotily, jejíž přítomnost vzbuzovala spíše obavy, byl příjezd francouzského krále nadšeně vyhlášen. Jeho osobu obklopovala aura významného vládce křesťanského západu a díky Ludvíku VII. nejen pověst nejkřesťanštějšího krále, ale také krále křižáckého, který je svým mečem rozhodnut bránit zemi, po níž kráčel vtělený Bůh a do jejíhož písku stékala krev vykoupení. *„Když se Messinou roznesla zpráva, že se blíží francouzská flotila, seběhli se lidé všeho věku a pohlaví do přístavu, aby sledovali příjezd proslulého krále“*³⁷². Filip mohl být vyčerpaný a pravděpodobně ani nestál o velkou pozornost, a tak se vyhnul zrakům

---

k tomu vedl itinerář Richardovy cesty z pera Rogera z Howdenu, ze kterého vyplývá, že Richard navštívil celou řadu měst při italském pobřeží. Ačkoli jeho hlavním cílem mělo být rychlé osvobození Svaté země, choval se Richard jako současný turista a využil své cesty k navštívení míst, která jinak neměl možnost spatřit, a právě bohatá Itálie byla v tomto směru velkým lákadlem. Vysvětlení Richardových obav z plavby na moři nezohledňuje také skutečnost, že Richard se již mnohokrát plavil mezi Normandií a Anglií a to i na neklidném zimním moři. Podobně bývá Richard obviňován z nedostatku zodpovědnosti, kdy četnými zastávkami ztrácel drahocenný čas, zatímco koncem září mohl být již u Akkonu. Richard ovšem respektoval svou dohodu s Filipem, a zatímco nemocný Filip setrval v Janově, využil Richard tohoto času k návštěvě řady míst, srov. *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 39 – 41.

367 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 39

368 tamtéž, str. 54; *Gesta regis Ricardi*, II., str. 124; Bradbury: *Philip Augustus*, str. 81

369 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 54

370 Runciman: *A History of the Crusades*, III., str. 36; *Itinerarium peregrinorum*, str. 154

371 O příjezdu rytířů k oblíbenému Akkonu v průběhu roku 1189 a 1190 podrobně informuje *Itinerarium peregrinorum*, str. 67 – 93.

372 *Itinerarium peregrinorum*, str. 156

početného davu a naopak se rychle vylodil a odebral se do paláce, který pro něj byl připraven³⁷³.

Zde jej krátce po jeho příjezdu navštívil sicilský král Tankréd, který se nedávno ujal trůnu po zesnulém Vilémovi II. a to proti právu jeho jediné dědičky, Vilémovy tety Konstancie, manželky císaře Jindřicha VI.³⁷⁴ Jindřich se ovšem nehodlal svých nároků vzdát a Tankréd tak stál před vážnou hrozbou císařovy invaze do svého království. Přítomnost křížáckého vojska mu na klidu nepřidala, zvláště když měl v jeho čele připlout také Richard, jehož sestru Joan, Vilémovu manželku, Tankréd po svém nástupu na trůn uvěznil a její věno zabavil. Vedle Richardovy sestry a jejího věna tu byl však vážnější požadavek anglického krále a to na Vilémovu závěť, v níž Jindřichovi II. odkázal Vilém vysoké množství peněz na jeho křížovou výpravu. Protože však Jindřich zemřel dříve než Vilém, prohlásil Tankréd tento odkaz za neplatný³⁷⁵. Znal však jistě dobře Richardovu pověst a měl proto nyní důvodné obavy, že Richard bude tyto peníze vymáhat třeba i silou. Filip tak pro Tankréda představoval vítaného spojence jak proti Richardovi, tak také proti císaři. „*Dal mu hojné množství potravin ze svých zásob a nabídl mu bezmezná množství zlata, pokud by se on nebo jeho syn Ludvík zasnoubil s jednou z jeho dcer*“³⁷⁶. Filip ovšem hodlal zůstat v tomto konfliktu nestranný a zachovávat mír s císařem i s Richardem, a tak Tankrédovu nabídku odmítl.

Narozdíl od Filipa se Richard na svůj příjezd do Messiny těšil. Byl si vědom síly královské symboliky a jeho triumfální příjezd do přístavu spíše připomínal návrat vítěze nad Saladinem než příchod někoho, kdo se s ním teprve chystal poměřit své síly³⁷⁷. Právě vzbuzení takového dojmu bylo ovšem Richardovým cílem, protože byl rozhodnut vymáhat na Tankrédovi práva své sestry i svá, vyplývající z Vilémova testamentu.

Jakmile přistál, setkal se Richard opět s Filipem. „*A po této rozmluvě se král Francie ještě téhož dne nalodil na své lodě hodlaje vyplout do Svaté země, ale jakmile*

---

373 Itinerarium peregrinorum, str. 156; Runciman: A History of the Crusades, III., str. 37; Bradbury: Philip Augustus, str. 82

374 Runciman: A History of the Crusades, III., str. 37, Gillingham: Richard I., str. 76. Tankrédovo nástupnictví podporovala jak sicilská šlechta, tak také papež Klement III., který se obával, že pokud by Jindřich zdědil sicilské království, obklopilo by jeho panství kolem dokola papežský stát a římský biskup by se stal figurkou v císařových rukou.

375 Runciman: A History of the Crusades, III., str. 37; Gillingham: Richard I., str. 81

376 Oeuvres de Rigord, str. 106

377 K popisu Richardova příjezdu na Sicílii viz Chronica Magistri Rogeri, III., str. 56 a Itinerarium peregrinorum, str. 156 – 157.

opustil přístav, začal vát opačný vítr a on se rozhněván a jen nerad vrátil do Messiny³⁷⁸. Bylo to znamení přicházejících zimních větrů, které uvěznily oba krále na Sicílii až do jara příštího roku. Zatímco Filip se ubytoval v královském paláci v Messině, Richard zůstal i s vojskem v předměstí. Ihned také vyslal posly k Tankrédovi se žádostí o propuštění své sestry Joan, která za několik dní dorazila do Messiny³⁷⁹.

Filip nebyl z vyhlídky na následujících několik měsíců na Sicílii v Richardově společnosti nijak nadšený, podzimní dny v Messině však byly naplněny zejména vzájemnou nevraživostí mezi příchozími křižáky a tamními obyvateli, kteří tvořili pestrou směs ortodoxních křesťanů, Židů a muslimů. Zatímco sociální klima na Sicílii přálo koexistenci těchto navzájem odlišných skupin, západní křesťané neměli pochopení ani pro jednu z nich. Zatímco Židé a muslimové pro ně představovali nevěřící nepřátele, ortodoxní křesťané byli zase schizmatiky a narušiteli původní církevní jednoty. Právě ti také tvořili většinu obyvatel Messiny, kde vzájemné napětí přerostlo v důsledku růstu cen kvůli vysoké poptávce po potravinách ve vzájemné konflikty. Ty velmi rychle nabraly na intenzitě, a aby zabránil jejich další eskalaci, rozhodl se Richard převzít nad městem plnou kontrolu.

Jakmile se obyvatelé Messiny dozvěděli, že se Richard připravuje k obsazení města, vyslali posly k francouzskému králi s nabídkou, že se mu plně podřídí, pokud jim pomůže proti králi Richardovi. Filip se nejprve konfliktu vyhýbal, nakonec však souhlasil, a když Richard na město zaútočil, ke svému překvapení zjistil, že z jeho spojenců se stali protivníci³⁸⁰. Zatímco vpád do přístavu se díky francouzské pomoci podařilo odrazit, prudkým útokem Richard prolomil obranu hradeb a pronikl do města³⁸¹. Přestože oba králové stanuli v tomto střetu proti sobě, ihned po jeho skončení si Filip na základě dohody z Vézelay nárokoval polovinu získané kořisti³⁸².

---

378 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 55; obdobně *Gesta regis Ricardi*, II., str. 126

379 *Gesta regis Ricardi*, II., str. 126; *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 55

380 *Itinerarium peregrinorum*, str. 160 – 161, k počátku konfliktu viz *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 56 – 57

381 *Itinerarium peregrinorum*, str. 162 – 163

382 „*Capta sicut praedictum est civitate et baneriis regis Angliae muris collocatis, mandavit rex Franciae, de consilio suorum, ut rex Ricardus de excelso murorum vexilla sua faceret deponi, et sua apponi.*“ *Itinerarium peregrinorum*, str. 164 – 165. Vyvěšení korouhve na hradbách dobytého města vyjadřovalo nárok jejího majitele na získanou kořist. Filip v tomto případě požadoval sejmутí Richardovy korouhve a vyvěšení pouze své vlastní. Tento krok mohl obhajovat tím, že před útokem na město se mu měšťané odevzdali a on tak nyní přebírá ochranu nad jejich životy a majetkem. Filip však přesto plenění města nezabránil a Richard a jeho muži zde získali značné bohatství.

Ačkoliv se jednalo o typické Richardovo řešení, vzájemné napětí mezi Řeky a latiníky se tím podařilo uklidnit. To nakonec přispělo i k ochladnutí vzájemných rozporů mezi Richardem a Filipem, kteří již nadcházející Vánoce oslavili společně³⁸³.

Od Richardova příjezdu probíhalo napjaté jednání mezi ním a sicilským králem o Vilémův odkaz a Joanino věno, přičemž Richard využil nyní dobytí Messiny a držení rukojmích z města k nátlaku na Tankréda³⁸⁴. Ten nakonec přistoupil na Richardovy požadavky a vyplatil Richardovi jak vysoký obnos, který odkázal jeho předchůdce Jindřichovi II., tak také vykoupil Joanino věno³⁸⁵. Zároveň nabídl v rámci uzavřeného míru Richardovu dědici Arturovi Bretaňskému jednu ze svých dcer³⁸⁶ a anglický král se zavázal, že po dobu svého pobytu na Sicílii pomůže Tankrédovi proti jakémukoli útočníkovi³⁸⁷.

Uzavření míru za daných podmínek Filipa bezpochyby rozhořčilo. Richard tím získal nejenom další značné finanční prostředky, kterými již předtím vynikal nad francouzského krále, ale zároveň se jednalo o jeho naprosté vítězství nad Tankrédem. Filip proto krále počátkem března varoval před Richardovou nestálostí a nabídl mu, že pokud by Richard mír nedodržel a dal by se s Tankrédem do války, pomůže mu anglického krále a jeho vojsko zničit. Alespoň takové znění obsahoval údajný Filipův list, který Tankréd předal Richardovi³⁸⁸.

Když Richard prostřednictvím flanderského hraběte Filipovi sdělil, co se dozvěděl, popřel Filip Tankrédův list jako falzum a naopak se na Richarda obořil kvůli neuskutečněnému sňatku s Alicí³⁸⁹. Richard nato prohlásil, že si Alici nevezme,

---

Nakonec došlo mezi oběma králi k usmíření a nad městem zavlály obě korouhve. Srov. *Itinerarium peregrinorum*, str. 165; *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 58

383 *Itinerarium peregrinorum*, str. 172; *Runciman: A History of the Crusades*, III., str. 41

384 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 61

385 *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 132 – 138; *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 61 – 64.

386 *Gesta regis Henrici Secundi*, II., str. 135; *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 63

387 Tato nabídka byla samozřejmě namířena proti císaři Jindřichovi VI., od kterého jediného mohl Tankréd očekávat útok, a stala se záminkou pro pozdější Richardovo zajetí a věznění císařem, srov. *Gillingham: Richard I.*, str. 86.

388 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 98. Tankréd viděl v Richardovi lepšího spojence proti Štaufům než ve Filipovi a tímto krokem se pokusil vzájemné spojení ještě upevnit. Zatímco vztahy Kapetovců k říši byly v té době spíše kladné, kalkuloval Tankréd s nepřítelstvím Plantagenetů vůči Štaufům, vyvolaným zásahem Fridricha Barbarossy proti Jindřichu Lvovi, Richardovu švagrovi. Zatímco Jindřich II. byl ve vztazích vůči říši opatrný, projevila se v tomto případě Richardova typická horkokrevnost, když Tankrédovi nabídl vojenskou pomoc proti císaři. Srov. *Runciman: A History of the Crusades*, III., str. 39 – 40

389 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 99. Znění míru uzavřeného v červenci 1189 mezi Filipem a Jindřichem nicméně uvádělo, že Richard si může vzít Alici až po návratu z křížové výpravy.

protože ji jeho otec svedl a dokonce mu porodila syna. Zároveň dodal, že má svědky, kteří jsou připraveni vše dosvědčit³⁹⁰. To byl příliš silný argument a Filip raději ustoupil, aby nebyla veřejně pošpiněna čest kapetovského rodu.

Na svolaném sněmu vyjevil svým vazalům všechny vzájemné spory mezi ním a anglickým králem, zejména pak odmítnutí sňatku s Alicí. Richard se nato zavázal, že každý rok po dobu pěti let zaplatí dva tisíce marek, Alici dá plnou svobodu a spolu s ní vydá francouzskému králi Gisors a všechna další území, která měla být součástí jejího věna³⁹¹. Filip poté vyhotovil listinu, v níž potvrzoval zrušení Richardova zasnoubení s Alicí a ve které zároveň uznával, že bretaňský vévoda je vazalem vévody normandského³⁹². Uzavřené přátelství poté veřejně stvrdili svými pečeti, jednalo se však spíše o veřejné gesto, které nemohlo odstranit hluboké antipatie mezi oběma králi³⁹³. Jen pár hodin předtím, než 30. března dorazila na Sicílii Eleonora s Richardovou novou snoubenkou Berengarií, opustil Filip se svým loďstvem Messinu³⁹⁴, aby se vyhnul tomuto nepříjemnému setkání. Přesto jej však Richard v přátelském gestu následoval se svými váženými leníky na několika lodích z přístavu na otevřené moře³⁹⁵.

4.3 Pod hradbami Akkonu

O tři týdny později, 20. dubna 1191, připlul Filip před obléhaný Akkon a ihned se přidal k obléhatelům, kteří jej s nadšením vítali. Důležitější posila však byla teprve na cestě. Richard vyslal Berengarii v doprovodu své sestry Joan na několika lodích se zásobami napřed³⁹⁶ a sám vyplul z Messiny 10. dubna³⁹⁷. Dva dny poté však jeho flotilu

---

390 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 99

391 tamtéž, str. 99

392 tamtéž, str. 99 – 100. Touto listinou se Filip vzdával všech nároků na poručnictví nad nedospělým Arturem, kterého Richard určil svým dědicem.

393 Bradbury: Philip Augustus, str. 85 – 86

394 Chronica Magistri Rogeri, str. 100. O Eleonořině cestě a jejím plánovaném příjezdu byl Filip dobře informován. Flanderský hrabě doprovázel obě ženy na jejich cestě do Itálie, kde se od nich v Neapoli odpoutal poté, co jim přijela vstříc flotila vyslaná z Messiny Richardem. Zatímco Filip Alsaský se zde nalodil a zamířil na Sicílii, Eleonora s Berengarií pokračovaly po souši až do Brindisi. Srov. Chronica Magistri Rogeri, III., str. 95.

395 Itinerarium peregrinorum, str. 175

396 Itinerarium peregrinorum, str. 176

397 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 105

zastihla bouře, která řadu plavidel poničila³⁹⁸. Richard zakotvil u břehů Rhodu a vyslal několik lodí, aby zjistily, co se stalo s částí loďstva, na které se plavily Joan s Berengarií. O několik dní později byla jejich loď nalezena, jak kotví u kyperského Limasolu, tamní vládce Izák Komnénos však zajal přeživší námořníky z dalších dvou lodí, které u břehů ztroskotaly, a odmítal je vydat³⁹⁹. Richard tedy zamířil ke Kypru a do měsíce celý ostrov dobyl a samotného Izáka zajal⁴⁰⁰.

Tento krok ospravedlnil Richard Izákovou uzurpací vlády na Kypru⁴⁰¹, ostrov však nepředal zpět do rukou byzantské říše, ale prozatím si ho ponechal, aby jej později natrvalo připojil ke křižáckým državám na východě⁴⁰². Ačkoli může být zápas o Kypr nahlížen jen jako další Richardovo dobrodružství a další příklad jeho necílevědomosti, kterým možná skutečně byl, stalo se nakonec dobytí Kypru důležitou strategickou výhodou ve snaze křižáků o udržení svých pozic ve Svaté zemi. Přestože na pevnině byly křesťanské síly v defenzivě, dlouho si křižáci udrželi převahu na moři a Kypr se stal důležitou námořní základnou, která se v rukou křesťanů udržela až do 16. století⁴⁰³.

Šestého června přistál Richard u Tyru a odtud se vydal podél pobřeží k obleženému Akkonu. Filip zde mezitím postavil několik katapultů a neúnavně ostřeloval hradby města, finální útok však prozatím odložil, dokud s Richardem nedorazily čerstvé posily⁴⁰⁴. Ihned po jeho příchodu do tábora za ním Filip vyslal posly a navrhoval, aby nazítří zaútočili. To ovšem Richard odmítl, a tak bylo po poradě s veliteli vojska dohodnuto, že Richard zatím postaví katapulty a vyšle své muže do útoku proti slabším částem hradeb, na které křižáci pravidelně útočili. Nicméně

---

398 tamtéž, III., str. 105

399 Itinerarium peregrinorum, str. 184 – 187

400 K boji o Kypr viz Gillingham: Richard I., str. 94 – 101.

401 Izák byl členem významného rodu Komnénovců, který v letech 1181 – 1185 stanul v osobě Alexia I. Komnena v čele Byzantské říše. Poté, co byl propuštěn z dlouholetého vězení po válce s arménským králem, najal si Izák roku 1185 žoldněřskou armádu a přeplavil se na byzantský Kypr, kde se představil jako nový guvernér ostrova. Následně převzal Kypr pevně do svých rukou a prohlásil se jeho samostatným vládcem.

402 Richard nakonec prodal Kypr templářům, kteří jej záhy poté prodali Guyovi z Lusignan, když byl novým jeruzalémským králem zvolen Konrád z Monferratu a po jeho zavraždění Jindřich ze Champagne. Tím Richard Guyovi zajistil vlastní panství a zabránil dalším sporům o obsazení jeruzalémského trůnu. Srov. Gillingham: Richard I., str. 143 – 145

403 tamtéž, str. 101

404 Oeuvres de Rigord, str. 108; Runciman: A History of the Crusades, III., str. 47. Filip nicméně před svým odjezdem z Messiny přislíbil, že s konečným útokem na Akkon vyčká do Richardova příjezdu, srov. Bradbury: Philip Augustus, str. 86.

ani na to nehodlal Richard přistoupit, a tak mezi ním a Filipem došlo k další vážné rozepři⁴⁰⁵.

Nedlouho po příjezdu „*oba králové upadli do nemoci, jíž se říká Arnaldina*⁴⁰⁶ a při které člověk ztratí své vlasy a která může vést až ke smrti“⁴⁰⁷. Ve stejné době připoutala úplavice v Paříži na lůžko malého Ludvíka a zdálo se, že chlapec nepřežije⁴⁰⁸. Jakmile se oba králové trochu zotavili, ujali se velení vojsk u Akkonu⁴⁰⁹. Jak ovšem poznamenává John Gillingham, nebyli Filip s Richardem nikdy dost nemocní na to, aby se nemohli hádat. Předmětem nového sporu se stal Kypr, z něhož Filip žádal na základě vzájemné dohody jednu polovinu. Richard nato opáčil, že v tom případě má nárok na polovinu Artois po Filipu Alsaském, který 1. června v ležení zemřel. Filip proto celou hádku raději ukončil⁴¹⁰.

Dvanáctého července se město křižákům konečně vzdalo a nad Akkonem zavlály korouhve anglického a francouzského krále. Záhy k nim ale přibyla ještě korouhev rakouského vévody Leopolda, který se po smrti Fridricha Švábského postavil do čela německých oddílů. Ačkoli sám příplul do Akkonu jen nedlouho před francouzským a anglickým králem a nedisponoval ani zdaleka takovou prestiží a finančními prostředky, cítil se oprávněn klást v zájmu německých křižáků, kteří se vydali na výpravu již na jaře 1189, nárok na část dobyté kořisti. Když jeden z anglických křižáků svrhl Leopoldovu korouhev z hradeb Akkonu, obvinil Leopold Richarda z urážky a po několika dnech, kdy se marně domáhal satisfakce, ležení křižáků opustil. Akkon byl podle dohody z Vézelay rozdělen mezi Richarda a Filipa a pro třetího zde již nebylo místo. Filip měl samozřejmě na celé události také svůj podíl, neboť bylo v jeho zájmu, aby rakouský vévoda odešel s prázdnou, a Richard jednal

---

405 Oeuvres de Rigord, str. 108 – 109. Steven Runciman vysvětluje Richardovu neochotu ke spolupráci tím, že se po svém příjezdu do Akkonu necítil dostatečně silný na to, aby se osobně účastnil útoku, a obával se, že by tím přišel o kýžené zásluhy na vítězství. Srov. Runciman: A History of the Crusades, III., str. 49. Pravděpodobně byl již nemocen a jeho stav se posléze ještě zhoršil.

406 Jednalo se pravděpodobně o kurděje, srov. Gillingham: Richard I., str. 113

407 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 113

408 Oeuvres de Rigord, str. 111

409 Gillingham: Richard I., str. 113

410 tamtéž, str. 116 – 117; Runciman: A History of the Crusades, III., str. 49

přínejmenším s jeho tichým souhlasem⁴¹¹. Posléze však Filip dokázal využít Leopoldovy urážky ve svůj prospěch.

Nedlouho po dobytí Akkonu propukla mezi Richardem a Filipem další hádka. Před pokračováním tažení bylo totiž třeba vyřešit spor o obsazení jeruzalémského trůnu. Zatímco Filip podporoval Konráda z Monferratu, který se jevil ve všech směrech daleko schopnějším, Richard se postavil za práva Guye z Lusignan. Nakonec bylo dohodnuto, že Guy zůstane králem až do své smrti, zatímco Konrád se stane dědičně hrabětem z Tyru a po Guyově smrti jeho nástupcem⁴¹². Přestože měl Guy pověst spíše prostšího muže nevelkého intelektu, získal si podporu řady křižáků, kteří proklínali Konráda, že zradil jejich věc, když odtáhl od Akkonu⁴¹³. Podpora Guye měla také Richardovi zajistit, že bude nadále ovládat průběh celé výpravy. Ještě před jeho příjezdem k Akkonu připnul Guy za Richardem na Kypr a přislíbil mu svou věrnost, jestliže jej podpoří proti Konrádovi, za něhož se postavil král Filip⁴¹⁴, který již mezitím přistál v Tyru a odtud zamířil do křižáckého ležení⁴¹⁵. Guy se tak stal figurkou v Richardových rukou, které mohl anglický král obratně využívat, a proto také hájil jeho práva na korunu.

Po tomto sporu vyjádřil Filip svůj záměr vrátit se zpět do Francie. Slabost po prodělané nemoci, kterou Filip odůvodnil svůj odjezd, rozhodně nemusela být smyšlená⁴¹⁶ a byly tu i důležité politické záležitosti, které jej nutily ke zpáteční cestě. Jednak to bylo nebezpečí úmrtí jediného následníka trůnu a poté Artois, které mělo Filipovi připadnout po smrti flanderského vévody⁴¹⁷. Chtěl-li jej ovšem získat, musel se ho co nejdříve osobně ujmout⁴¹⁸.

Bylo by však chybou vysvětlovat Filipův odjezd pouze politickými důvody, ačkoliv byl Filip prozíravým politikem více než neohroženým válečníkem. Možná daleko závažnějším důvodem pro Filipův odjezd byl jeho odpor k Richardovi. Richard

---

411 Gillingham: Richard I., str. 116

412 Itinerarium peregrinorum, str. 235; Gillingham: Richard I., str. 120

413 Itinerarium peregrinorum, str. 126

414 tamtéž, str. 195

415 Bradbury: Philip Augustus, str. 87

416 Runciman: A History of the Crusades, III., str. 52; Bradbury: Philip Augustus, str. 92

417 Runciman: A History of the Crusades, III., str. 52; Bradbury: Philip Augustus, str. 93

418 Bradbury: Philip Augustus, str. 93

byl lehkovážný, chvástavý a měl rád pozornost, kterou si také dovedl získávat. Nerespektoval Filipova stanoviska ani v Messině, když se rozhodl vzít město útokem, ani v Akkonu, když se postavil za práva Guye z Lusignan. Zastiňoval Filipa svými úspěchy, když na Takrédovi vymohl vysoké množství peněz, dobyl Kypr, prosadil svou vůli potvrzením Guye jako právoplatného krále a přivlastnil si velkou část zásluh za dobytí Akkonu, jehož pád úmyslně oddaloval, aby se mohl osobně zúčastnit jeho dobytí⁴¹⁹. Přestože to byl Filip, kdo byl jako král Franků a jako lenní pán většiny účastníků tažení včetně Richarda vnímán jako hlavní postava křížové výpravy, Richard se úspěšně snažil postavit se sám do jejího čela. Vedle vojenských úspěchů a pozornosti, kterou k sobě poutal, Richard Filipa hluboce urazil, když odmítl sňatek s Alicí a vzápětí si na Sicílii přivezl Berengarii. Přestože dostupné prameny nám nedovolují nahlédnout do Filipova nitra, lze silné vzájemné antipatie mezi oběma králi s jistotou předpokládat a je třeba mít je v tomto ohledu na paměti přinejmenším ve stejné míře jako politické důvody pro Filipův odjezd⁴²⁰.

„A tak tento král Anglie, první a přední v celém křesťanském rytířstvu, protože ostatní převyšoval peněžními prostředky a vším bohatstvím a s opovržením je podceňoval, osoboval si panství nade všemi. Ani krále Francie, třebaže by mu měl být právně zavázán poddanstvím, nectil a měl jej v opovržení; navíc hleděl svrchu na markraběte Konráda, pána Tyru, jehož přičiněním bylo ono město po zničení země Páně udrženo pro křesťany a moc Turků a jejich knížete Saladina byla odražena. Také vévodu Leopolda, nejvznešenějšího knížete, ačkoli tam nesetřval tak slavně, jak se slušelo, považoval za zavrženíhodného. Jeho nesmírná pýcha přispěla k dovršení jeho zkázy“⁴²¹.

Svým záměrem navrátit se po dobytí Akkonu zpět do Francie Filip všechny účastníky tažení překvapil. Ne všichni však svého krále na jeho zpáteční cestě

---

419 Runciman: A History of the Crusades, III., str. 49

420 K důvodům Filipova odjezdu a ke vztahu s Richardem srov. Runciman: A History of the Crusades, III., str. 49 a 52; Bradbury: Philip Augustus, str. 92 – 95. Anglická historiografie v současnosti přehodnocuje svá stanoviska ohledně Filipova podílu na křížové výpravě a obléhání Akkonu a uznává Filipovy zásluhy na jeho úspěšném dobytí. Podobně dochází ke změně pohledu na důvody Filipova odjezdu. Ke staršímu výkladu srov. Gillingham: Richard I., str. 120 – 121. Zároveň nic nenasvědčuje tomu, že by Filip již na počátku své výpravy pomýšlel na svůj dřívější odjezd a útok na Richardovy země, spíše lze předpokládat, že se tento záměr zrodil brzy po jeho odjezdu, tedy v okamžiku, kdy byl Filip nejvíce rozladěn a měl nejvíce touhu pomstít se a porazit svého soka.

421 Soukup, Pavel: Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta, Příbram 2003, str. 114. Kronikář Ansbert se účastnil křížové výpravy Fridricha Barbarossy a po jejím ztroskotání se navrátil do říše. Ačkoli nebyl svědkem dalšího dění, jeho stručná zpráva o výpravě francouzského a anglického krále je zajímavým svědectvím o tom, jaké názory na Richarda a Filipa v říši existovaly.

následovali, velení nad francouzskými oddíly proto Filip předal burgundskému vévodovi spolu se zásobou zlata a stříbra a právy na svou část zajatců z Akkonu, které slíbil Saladin vykoupit, zatímco svou část kořisti z dobytého města předal Konrádovi z Monferratu.

„Poté, co se udály tyto věci na sklonku měsíce července po dobytí města, v němž Turci slíbili pro osvobození obležených vrátit Svatý kříž, hle! zvěsti se začaly šířit vojskem, že král Francie, na němž závisela naděje lidu, chce se navrátit domů a na svou cestu se již usilovně připravuje. Ó, jak hanebné, jak nečestné chtít upustit od tohoto úkolu, který dosud je ohrožený a nejistý (...). Ó, proč vykonal zbytečně tak předalekou cestu, když chce se náhle vrátit? Ó, jak znamenitě splněný slib jen se dotknout země a vítězství přitom přenechat Turkům! Ale proč? Nemoc prohlašuje král Francie za důvod své cesty a že tím, co učinil, již vyplnil svůj slib (...). Přece však nemůže být francouzskému králi upřeno, že vynaložil mnoho úsilí při dobývání města, stejně tak peněz a že přemnoho poskytl pomoci v této věci. Za vše, co učinil při obléhání města, zajisté si získal zásluhy nejmocnějšího a nejznamenitějšího křesťanského krále“⁴²².

Richard se k Filipovu záměru stavěl velice odmítavě a Filip mu nakonec musel slíbit, že dodrží vzájemnou dohodu a nenapadne jeho země, dokud bude Richard na křížové výpravě. *„Když získal svolení, opustil vojsko u Akkonu, avšak jakmile dorazil do své vlasti, rozpoutal válku a uvrhl Normandii ve zmatek“⁴²³.*

---

422 Itinerarium peregrinorum, str. 237

423 tamtéž, str. 238

5 Válka s Plantagenety

5.1 Richard Lví srdce a počátky konfliktu

Posledního červencového dne roku 1191 vyplul Filip II. z Akkonu a po dvoudenní zastávce v Tyru opustilo třetího srpna čtrnáct galér přístav. Flotila se plavila podél pobřeží Levanty a Malé Asie, okolo Rhodu a následně mezi řeckými ostrovy až na ostrov Corfu, kde Filip čekal na svolení sicilského krále Tankréda k průchodu jeho královstvím⁴²⁴. Na palubě jedné z lodí se také nejspíše plavil anglický kronikář Roger z Howdenu, který zanechal velmi detailní popis Filipovy plavby. Ačkoli cesta podél pobřeží byla výrazně delší, byla zároveň bezpečnější než plavba po širém moři.⁴²⁵

Poté, co se poslové vrátili ze Sicílie s kladnou odpovědí, vylodil se Filip 10. října v Otrantu a podél pobřeží pokračoval až do Barletty, odkud zamířil na západ do vnitrozemí Apeninského poloostrova a přes Benevento, Capui a Aquino až do Frosinone, posledního města sicilského království⁴²⁶. Filipovy další kroky již vedly územím papežského státu až do Říma, kde francouzské křížáky přijal papež Celestýn III. Zároveň Filip vyslal poselstvo k císaři Jindřichu VI. s obdobnou žádostí o průchod územím říše⁴²⁷. Papež zajistil výpravě vše potřebné k další cestě a uznal, že i přes svůj brzký návrat splnil francouzský král svůj slib vykonání křížové výpravy do Svaté země, dále jej však nabádal k jejímu plnému osvobození⁴²⁸. Následujících dní využili Francouzi k odpočinku a také k návštěvě svatých míst. Celestýn III. měl francouzskému králi ukázat lebky svatého Petra a Pavla a svaté Veroniky a také turínské plátno, do něžž bylo zabaleno Kristovo tělo⁴²⁹. Filip však návštěvy Říma využil především k diplomatickým jednáním s kurií, před níž vznesl stížnost na Richardovo chování a žádal, aby směl vymáhat své oprávněné nároky na Vexin a další území. Papež

---

424 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 155 – 166

425 „Je známo, že vane-li dobrý vítr těm, kteří se chtějí plavit z Marseille do Akkonu, (...) a jestliže udržují přímý kurz, neuvidí zemi, dokud nepřistanou v Levantě. Tato cesta je kratší a bezpečnější, musí však dbát, aby se neodklonili ani trochu vpravo směrem k barbarským ostrovům obývaným pohany pod vládou afrického císaře. Avšak lodě nechtějí touto cestou plout, neboť kdyby přišla bouře, snadno by je potopila, a proto je lépe plout vždy podél pobřeží.“ Chronica Magistri Rogestri, III., str. 160

426 Gesta regis Ricardi, II., str. 227 – 228

427 tamtéž, str. 228; Chronica Magistri Rogeri, III., str. 166

428 Gesta regis Ricardi, II., str. 228; Chronica Magistri Rogeri, III., str. 167

429 Gesta regis Ricardi, II., str. 228

však takovou žádost zamítl a zakázal francouzskému králi jakýkoli útok na území anglického krále, která zůstanou pod ochranou církve, dokud bude Richard na křížové výpravě⁴³⁰.

Po osmi dnech strávených v Římě se francouzská výprava dala opět do pohybu a přes Viterbo, Sienu, Luccu, Piacenzu a Vercelli zamířil Filip přímou cestou přes Alpy do Francie⁴³¹. Poblíž Milána se setkal také s Jindřichem VI. Předmětem jejich rozhovoru bylo zejména sicilské království, o jehož korunu Jindřich usiloval. Filip odmítl jakoukoli podporu Tankrédovi z Lecce a souhlasil s Jindřichovými nároky na sicilský trůn. Vzhledem k pozdějším událostem je tomuto setkání přisuzováno také jednání o Richardově zajetí, pokud by anglický král procházel říšským územím. Vzhledem k podpoře, kterou Richard Tankrédovi nabídl proti útoku císaře při svém pobytu na Sicílii, měli v tomto okamžiku oba panovníci společného protivníka, přesto není možné přisuzovat této zprávě velkou hodnověrnost⁴³².

Vánoční svátky oslavil Filip již ve Fontevrault⁴³³ a odtud se vydal do Paříže, aby v Saint-Denis vzdal díky Bohu za svůj šťastný návrat⁴³⁴. V pohodlí královského paláce však nesetřval dlouho, protože již 20. ledna se v Gisors setkal s normanským senešalem Vilémem Fitz Ralphem a předními šlechtici vévodství, od nichž na základě messinské dohody s Richardem žádal vydání Alice, vězněné tou dobou v Rouenu, a jejího věna, zahrnujícího samotné Gisors a hrabství Aumale a Eu⁴³⁵. Jeho žádost však byla odmítnuta s odůvodněním, že od Richarda žádný podobný příkaz do Normandie nepřišel. „*Tu se francouzský král rozhořčil a pravil, že tedy sám získá to, co mu oni*

---

430 Gesta regis Ricardi, II., str. 229; Chronica Magistri Rogeri, III., str. 166 – 167. Rigord se v souvislosti s pobytem francouzského krále v Římě zmiňuje pouze o tom, že Filip přijal od papeže požehnání a pokračoval dál v cestě do Francie, srov. Oeuvres de Rigord, str. 117. Ačkoli Roger z Howdenu píše s určitým časovým odstupem a může tedy do svého popisu promítat znalost následujících událostí, byl zároveň s velkou pravděpodobností účastníkem francouzské výpravy, a tedy narozdíl od Rigorda přímým svědkem událostí v Římě, ačkoli samotnému jednání s papežem zřejmě nebyl přítomen. Zároveň se mi zdá nepravděpodobné, že by se Filip nepokusil využít svého pobytu v Římě k diplomatickým jednáním proti Richardovi.

431 Gesta regis Ricardi, II., str. 230

432 V Rogerových Gestech se hovoří pouze o tom, že Filip vyslal k císaři posly se žádostí o průchod říšským územím, přičemž slíbil, že Jindřichovi zachová věrnost a neposkytne žádnou pomoc Tankrédovi z Lecce, srov. Gesta regis Ricardi, II., str. 228. Ve své mladší Kronice již ovšem Roger z Howdenu zmiňuje společné setkání s císařem a ujednání, že Jindřich Richarda zajme, pokud bude putovat skrze říši., srov. Chronica Magistri Rogeri, III., str. 167. O stejném setkání se zmiňuje také Ansbert, který jej zároveň umisťuje do Milána, společné jednání o Richardově zajetí ovšem nezmiňuje, srov. Soukup: Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta, str. 115. Je tedy možné, že k setkání v Miláně skutečně došlo, pasáž o Richardově zajetí je však nutné považovat pouze za výsledek delšího časového odstupu, s nímž Roger z Howdenu psal svou Kroniku.

433 Gesta regis Ricardi, II., str. 235

434 Oeuvres de Rigord, str. 118; Duby: France in the Middle Ages, str. 212

435 Gesta regis Ricardi, II., str. 236; Bradbury: Philip Augustus, str. 109; Hutton: Philip Augustus, str. 55

*odpírají, a mnoho jim vyhrožoval. Nato senešal a přední Normandie opevnili svoje hrady.*⁴³⁶

Filip se bezpochyby rozhodl využít Richardovy nepřítomnosti k dosažení svých cílů, jeho nároky byly však v tomto případě oprávněné a útok do Normandie nemohl být jednoznačně pokládán za porušení jeho slibu Richardovi a za útok proti křižákově chráněnému církvi⁴³⁷. Před samotným vojenským vpádem do Normandie se však napřed pokusil o jednání s Richardovým ambiciózním bratrem Janem. *„Francouzský král vida, že ve svých zlých úmyslech nemůže jen o své vlastní vůli pokračovat, nabídl Janovi, hraběti z Mortain, bratru anglického krále, aby přijel do Francie, neboť by s ním chtěl hovořit, a nabídl mu svou sestru Alici za manželku⁴³⁸ a předání všech kontinentálních lén do jeho rukou, jestliže dojde k uzavření sňatku mezi ním a jeho sestrou.*⁴³⁹ Jakmile se však o vzájemném jednání dozvěděla Eleonora a angličtí justiciárové v čele s rouenským arcibiskupem Walterem de Coutances, dalšímu pokračování vzájemných rozhovorů zabránili⁴⁴⁰. Když se vzájemné jednání ukázalo jako neúspěšné, rozhodl se Filip k vojenskému vpádu, francouzští rytíři jej však odmítli podpořit v obavě z útoku na území křižáckého krále a výprava tak musela být prozatím odložena⁴⁴¹.

Situace se změnila po Richardově zajetí 21. prosince 1192 rakouským vévodou Leopoldem, který krále po dlouhém vyjednávání předal v únoru 1193 císaři. Ovšem již v dopise z 28. prosince 1192 však císař Jindřich VI. seznámil s Richardovým zajetím Filipa⁴⁴². Ten okamžitě obnovil jednání s Janem Bezzemkem, se kterým se sešel v lednu 1193 na hranicích Normandie. Jan zde složil Filipovi lenní přísahy za Normandii a další kontinentální léna vyjma Akvitánie, kterou držela Eleonora, *„a za Anglii, jak se*

---

436 Gesta regis Ricardi, II., str. 236

437 Bradbury: Philip Augustus, str. 109

438 Kvůli zakázanému stupni příbuzenství mezi Janem a Isabelou z Gloucesteru uvalil krátce po jejich sňatku na podzim roku 1189 canterburský arcibiskup interdict na Janova panství. Ačkoli Richard dosáhl na konci roku toho, aby legát Jan z Anagni interdict opět zrušil, neexistují žádné zprávy o tom, že by pár kdy obdržel papežský dispens. Kdykoli tak mohl Jan nechat manželství s Isabelou anulovat, pokud by se jako nyní objevila výhodnější nabídka ke sňatku. Srov. Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 163

439 Gesta regis Ricardi, II., str. 236

440 tamtéž, str. 236 – 237

441 tamtéž, str. 237

442 Krischke, Helena: Richard Lví srdce – mezi legendou a skutečností. Historický obzor, 2007, roč. 18, č. 9/10, str. 205

řikalo.⁴⁴³ Nato se Jan vrátil do Anglie a od rouenského arcibiskupa a dalších justiciářů žádal svěřeni království a složení přísah věrnosti. Ti ovšem odmítli a v březnu poslali Richardovi do německého zajetí zprávu, že Jan „*se proti němu spojil s králem Francie a zlomiv bratrský svazek uzavřel smlouvu se smrtí a dohodu s peklem.*“⁴⁴⁴

Zatímco Jan rozpoutal válku v Anglii, Filip vpadl do Normandie a velmi rychle získal Gisors⁴⁴⁵. Podobně jako jeho kastelán Gilbert de Vascoeuil byla řada normandských šlechticů vazaly francouzského krále za některá svá léna za hranicemi Normandie, a proto nyní rychle přecházeli na jeho stranu. Jakmile získal kontrolu nad normandskou hranicí, oblehl Filip samotný Rouen, ten ovšem zůstal nadále věrný svému králi⁴⁴⁶. Mezitím došlo v Hagenau k vyjednání Richardova výkupného a bylo jen otázkou času, než se v Anglii vybere potřebné množství peněz⁴⁴⁷. Filip proto otevřel jednání s Jindřichem VI. ve snaze pozdržet Richardovo propuštění. Setkání ve Vaucouleurs, které se mělo uskutečnit 25. června, Filip odůvodnil svým zájmem na uzavření míru s Richardem za císařova zprostředkování a Jindřichovi za to nabízel, že s ním uzavře spojenectví proti jeho nepřátelům na severu říše. Richard nicméně pochyboval o Filipových čistých úmyslech a snažil se dohodu s Filipem překazit. „*Obával se totiž král Anglie, že jestliže se ono setkání uskuteční, bude bezpochyby předán do rukou francouzského krále.*“⁴⁴⁸ Nabídl tedy Jindřichovi, že sám vyjedná mír mezi ním a jeho nepřáteli. Na Richardovu nabídku se mohl Jindřich VI. spoléhat více než na pochybné francouzské spojenectví, a tak místo setkání ve Vaucouleurs došlo k jednání ve Wormsu mezi císařem a Richardem, načež se anglické poselstvo vydalo na cestu pro slíbené výkupné. Zároveň se Richardovi podařilo zastavit válku s Filipem a mírem z Nantes, uzavřeným 9. července Richardovým jménem, byly francouzskému panovníkovi přenechány všechny jeho dosavadní zisky na severovýchodě Normandie⁴⁴⁹. Podobně se podařilo stabilizovat situaci v samotné Anglii a mezi

---

443 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 204

444 tamtéž, str. 198

445 tamtéž, str. 206

446 tamtéž, str. 207; Bradbury: Philip Augustus, str. 112 – 113; Hutton: Philip Augustus, str. 56 – 57

447 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 209 – 210; Krischke: Richard Lví srdce – mezi legendou a skutečností, str. 207

448 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 214

449 Bradbury: Philip Augustus, str. 113

Richardovým bratrem a královskými justiciáry bylo uzavřeno příměří do svátku Všech svatých 1. listopadu⁴⁵⁰.

Angličtí justiciárové se na jaře 1193 nalézali v obtížné situaci. Jejich hlavním cílem bylo udržet v zemi pořádek a mír za nelehkého období zajetí vlastního panovníka, proti vzbouřenému královskému bratru však nemohli zasáhnout příliš razantně, protože neměli jistotu, zda jim Jan nebude v budoucnu sám vládnout. Jejich pozornost byla zároveň poutána k pobřeží a velice brzy začali opevňovat anglické přístavy. Měli k tomu dobrý důvod, neboť Filip byl skutečně připraven podpořit Jana v jeho boji v Anglii. Za tímto účelem se také rozhodl navázat spojení s dánským králem Knutem VI., jehož flotilu chtěl využít k invazi do ostrovního království⁴⁵¹. Dánsko bylo silnou námořní mocností a dánský král Knut Veliký byl v letech 1016 – 1035 také králem Anglie. V případě úspěšné invaze by Filip jakékoli nároky dánského krále se vši jistotou nepodpořil, téměř dvě stě let starý precedens se však mohl stát další oporou Filipova plánu. Vzájemné spojení měl stvrdit sňatek s Knutovou osmnáctiletou sestrou Ingeborg, se kterou se Filip setkal 14. srpna v Amiens, kde ještě téhož dne proběhl jejich sňatek a korunovace Ingeborg francouzskou královnou⁴⁵². Hned nazítří ráno po první novomanželské noci však Filip zcela nečekaně vyjádřil svůj záměr, že se s Ingeborg nechá okamžitě rozvést, a aniž by kdokoli znal důvod tohoto rozhodnutí, nebylo možné od něj Filipa odvrátit.

Královský kronikář Rigord připisoval královi rozhodnutí vliv magie či našeptávání ďábla, aniž by jakkoli naznačil možnou skutečnou příčinu⁴⁵³, a ani angličtí kronikáři nejsou v tomto ohledu nikterak sdílnější⁴⁵⁴. Rigord si na dánské princezně nepovšiml ničeho zvláštního, a proto jen oficiálními frázemi brání její krásu a panenství⁴⁵⁵. Na královo naléhání přistoupil remešský arcibiskup Vilém k Filipovu rozvodu s Ingeborg a zakázaný stupeň příbuzenství, který mezi nimi měl být odhalen,

---

450 Bradbury: Philip Augustus, str. 207

451 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 224

452 tamtéž, str. 224; Oeuvres de Rigord, str. 124

453 „Eodem die, instigante diabolo, ipse rex, quibusdam, ut dicitur, maleficiis per sorciarias impeditus, uxorem tam longo tempore cupitam, exosam habere cepit.“ Oeuvres de Rigord, str. 124 – 125

454 Srov. Chronica Magistri Rogeri, III., str. 224

455 „(...) rex Danorum Kanutus (...) Ingeburgem sororem suam pulcherrimam, puellam sanctam et bonis moribus ornatam (...) regis Francorum tradidit.“ Oeuvres de Rigord, str. 124

potvrdili svými přísahami královi biskupové a urození příslušníci dvora⁴⁵⁶. Ingeborg se však odmítla vrátit ke svému bratru do Dánska a trvala na platnosti uzavřeného sňatku. Byla korunovaná francouzskou královnou, ovšem nejpádňjším argumentem proti hladkému průběhu rozvodu bylo její prohlášení, že manželství již bylo konzumováno. Ingeborg tak nadále zůstala ve Francii a pod Filipovým dohledem pobývala v několika královských kláštorech⁴⁵⁷.

Již v době sňatku začínalo být zřejmé, že Jan si nedokázal získat dostatečnou podporu a v Anglii neuspěje, a spojení s Dánskem tak ztrácelo na významu, Filip však přesto přistoupil ke sňatku s Ingeborg. Ačkoli malý Ludvík nakonec přežil nejnebezpečnější léta raného dětství, nadále zůstával jediným následníkem a dědictví monarchie tak bylo stále potenciálně ohroženo, bylo proto nutné, aby se Filip znovu oženil a zplodil další potomky. Příčiny k náhlému rozvodu je třeba hledat zejména v osobních antipatiích francouzského krále k mladé dánské princezně, které byly tak výrazné, že Filip nebyl nikdy ochoten přijmout Ingeborg zpět do své blízkosti. Přestože se jedná o stinnou stránku královy osobnosti a velmi smutný osud dánské princezny, umožňují nám v tomto případě středověké kroniky hlouběji nahlédnout osobnost francouzského krále, a jak jen to je vzhledem k povaze textů možné, proniknout pod povrch oficiálních sdělení blíže ke králově povaze a jeho osobnímu životu.

Názory na králův rozvod uvnitř francouzské církve nebyly jednotné⁴⁵⁸ a sám Rigord nepřímou vyjádřil svůj odpor k provedení rozvodu, když vzhledem ke koncilu, který se po stížnosti dánského krále uskutečnil v Paříži pod předsednictvím papežských legátů, poznamenal: „*Ale protože nemá psi, obávajíce se o svou kůži, nechtěli štěkat, stalo se, že k vykonání [prošetření] nic neučinili.*“⁴⁵⁹

V prosinci 1193 dorazilo z Anglie slíbené výkupné a Jindřich VI. ustanovil Richardovo propuštění na 17. leden 1194. „*Když se o tom král Francie doslechl, ihned napsal hraběti Janovi, aby se měl na pozoru, neboť ďábel byl již osvobozen.*“⁴⁶⁰ Jakmile obdržel Jan zprávu o bratrově propuštění, okamžitě opustil Anglii, aby vyhledal ochranu

---

456 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 224; Oeuvres de Rigord, str. 125

457 Oeuvres de Rigord, str. 125

458 Bradbury: Philip Augustus, str. 181

459 Oeuvres de Rigord, str. 125

460 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 217

u francouzského krále. V dohodě z ledna 1194 rezignoval na východní části Normandie na pravém břehu Seiny s výjimkou Rouenu a zároveň souhlasil s předáním klíčových pevností na Loire do francouzských rukou. Filip se ještě jednou pokusil jednat s císařem a žádal jej, aby Richarda podržel v zajetí alespoň do svatého Michala 29. září. Za každý měsíc Richardova zajetí nabízel císaři tisíc liber stříbra, a pokud by jej vydal do francouzských rukou anebo jej ponechal ještě rok v zajetí, nabízel Jindřichovi o polovinu vyšší výkupné, než jaké měl zaplatit Richard, celkem sto padesát tisíc marek, z čehož by padesát tisíc zaplatil Jan⁴⁶¹. To byla lákavá nabídka, Jindřich na ni však přesto nepřistoupil a dal přednost spojenectví s Richardem, kterého čtvrtého února propustil na svobodu⁴⁶².

Na své cestě podél Rýna vyjednal smír tamních knížat s Jindřichem VI. a zároveň si zajistil jejich spojenectví proti francouzskému králi⁴⁶³. V polovině března přistál Richard v Sandwichi a na konci měsíce dobyl poslední vzdorující pevnost Nottingham⁴⁶⁴. 17. dubna byl ve Winchesteru slavnostně korunován a plně tak obnovil svou královskou autoritu⁴⁶⁵. Jakmile obnovil svou vládu v Anglii, přeplavil se počátkem května do Normandie, kde se Filip snažil ovládnout pevnosti na hranicích Normandie. 27. května se v Lisieux za Eleonořina zprostředkování usmířil s Janem a vydal se s vojskem na jih. Filip zanechal obléhání Verneuil a před anglickým králem se raději stáhnul⁴⁶⁶, ten nicméně zamířil na jih a rozhodl se napřed restaurovat svou vládu v Touraine a v Akvitánii⁴⁶⁷.

Válka, kterou Richard energicky začal v květnu 1194, se sice v celkovém pohledu vyvíjela jasně ve prospěch anglického krále, kterému se postupně dařilo restaurovat své panství do podoby z roku 1190, její konkrétní průběh však nebyl tak přímočarý. Jak Filip, tak Richard hojně využívali služeb žoldáků, kteří tvořili většinu jejich armád, a právě žoldnéřští kapitáni, zkušení profesionální válečníci, stáli také v čele jejich vojsk. O tom, jak si Filip vážil služeb svého kapitána Cadoca

---

461 Krischke: Richard Lví srdce – mezi legendou a skutečností, str. 209

462 Bradbury: Philip Augustus, str. 114

463 Krischke: Richard Lví srdce – mezi legendou a skutečností, str. 209

464 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 238

465 Gillingham: Richard I., str. 192

466 Hutton: Philip Augustus, str. 58

467 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 252; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 145; Hutton: Philip Augustus, str. 58

a Richard služeb Mercadierových svědčí také to, jakých odměn se jim za jejich služby dostalo⁴⁶⁸. Vzájemný konflikt získal i díky jejich obratnému velení podobu střídavých úspěchů a neúspěchů při obléhání strategických měst a hradů, aniž by se obě strany střetly v jediné velké bitvě. Přesto již na počátku července 1194 musel Filip osobně čelit Richardovu útoku.

Po bezvýsledných červnových jednáních v Le Vaudreuil boje dále pokračovaly. Richardovy úspěchy donutily Filipa, aby svou pozornost odvrátil od Normandie a zamířil na jih. Poblíž Frétavalu na hranici Maine Filip rozložil svůj tábor, protože město v té době postrádalo hradby, na něž by se mohl ukrýt⁴⁶⁹. Richard zamířil s vojskem do nedalekého Vendôme a se svítáním nečekaně zaútočil na francouzský tábor. Filip se urychleně stáhnul a ukryl se do blízkého kláštera. Richard se dal do jeho zběsilého pronásledování, a když uštvál koně, předal mu věrný Mercadier svého, byl však sveden na špatnou cestu a Filipa nenalezl⁴⁷⁰. Zato si ovšem od Frétavalu odvezl mimo mnoha zajatců, kteří mohli být později draze vykoupeni, také bohatou kořist. Vedle Filipovy drahocenné soukromé kaple, cenností a dokonce i lůžkovin ji tvořil také královský archiv, který cestoval spolu s francouzským králem⁴⁷¹. Filip tak přišel nejen o svou pečeť, ale také o všechny důležité listiny a dokumenty včetně pravidelných účtů království⁴⁷². Dle podání Rogera z Howdenu se Richardovi dostal do rukou také soupis zrádců, kteří se proti němu spojili s Janem a s francouzským králem v době jeho zajetí⁴⁷³.

Následujícího roku byla v Le Vaudreuil obnovena mírová jednání. Když se ukázalo, že by Filip musel v rámci uzavřeného příměří město vyklidit, nechal ještě v průběhu rozhovorů tajně strhnout část jeho hradeb⁴⁷⁴. *„Když to král Anglie uviděl, opustil setkání a okamžitě zaútočil na francouzské vojsko. Král Francie se před ním obrátil na útěk, a když překračovali most, ten se pod nimi probořil a král se svými*

---

468 Bradbury: Philip Augustus, str. 116

469 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 256

470 tamtéž, str. 256

471 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 256; Baldwin: Paris, 1200, str. 97; Bradbury: Philip Augustus, str. 117 – 118

472 Baldwin: Paris, 1200, str. 97. Po této příhodě byl při královském paláci v Paříži zřízen zvláštní královský archiv (Trésor des Chartes), v němž byly napříště všechny důležité listiny v bezpečí uchovávány.

473 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 265

474 Chronica Magistri Rogeri, III., str. 301; Oeuvres de Rigord, str. 130 – 131

*věrnými se téměř utopil v Seině.*⁴⁷⁵ K celému incidentu naštěstí došlo poblíž břehu, a tak byl Filip i s většinou ostatních rytířů zavčasu vytažen z vody. Boje se opět naplno rozhořely, ale již v listopadu se prelátům a rytířům obou znesvářených stran podařilo vyjednat příměří až do ledna 1196⁴⁷⁶, kdy byl v Louviers uzavřen řádný mír⁴⁷⁷. Nebylo pravděpodobné, že by tím válka skončila, obě strany ale potřebovaly chvíli oddechu. Přes určité ztráty Filip nadále držel řadu dobytých hrabství a zejména pak kýžený Vexin. Válka byla navíc dosud vedena zejména na Richardových územích a královská doména tak zatím tíhu bojů takřka nepoznala.

Rok 1196 tak pro Filipa začal příznivě. Protože svůj sňatek s Ingeborg považoval za rozvedený, vzal si v červnu třicetiletý panovník mladou a půvabnou dceru meránského hraběte Anežku⁴⁷⁸. Dánský král Knut ihned odeslal stížnost k papeži, ve které obvinil jak remešského arcibiskupa Viléma, tak také všechny, kteří na koncilu v Compiègne stvrdili králův rozvod s Ingeborg svými přísahami. Protože papež Celestýn III. byl však Filipovi příznivě nakloněn, nijak na list dánského krále neodpověděl⁴⁷⁹.

Richard byl počátkem roku zaměstnán rostoucí nespokojeností v Bretani. Po smrti svého mladšího bratra Geoffreya uznal jeho syna Artura svým dědicem a jeho matku Konstancii dal znovu provdat za Ranulfa, earla z Chesteru. Vedle její osobní nespokojenosti s tímto sňatkem se projevoval sílící odpor bretaňské šlechty proti anglickému vlivu a ta proti Richardovi roku 1196 povstala⁴⁸⁰. Toho Filip okamžitě využil, a ačkoli se Richardovi podařilo povstání potlačit, nezabránil již tomu, aby byl Artur převezen na francouzský dvůr.

V létě opět propukly boje, když podle Rigorda Richard dobyl Vierzon a následně podplatil posádku Nonancourtu a město bez boje získal⁴⁸¹. Filip mezitím přitáhl

---

475 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 301

476 *tamtéž*, str. 305; *Oeuvres de Rigord*, str. 132

477 *Chronica Magistri Rogeri*, IV., str. 3; *Oeuvres de Rigord*, str. 133; Bradbury: *Philip Augustus*, str. 119, Krischke: *Anglické království v evropské politice*, str. 147

478 *Oeuvres de Rigord*, str. 135

479 *Chronica Magistri Rogeri*, III., str. 306 – 307. Papež ve Filipovi II. spatřoval důležitou oporu vůči císaři Jindřichovi VI., kterému se roku 1195 podařilo dobýt sicilské království a svým panstvím tak papežský stát zcela sevřít.

480 Hutton: *Philip Augustus*, str. 59; Bradbury: *Philip Augustus*, str. 119 – 120; Krischke: *Anglické království v evropské politice*, str. 147

481 *Oeuvres de Rigord*, str. 135

k Aumale, postavil obléhací stroje a dal se do dobývání města. To donutila Richarda, aby se k městu vydal a pokusil se ho vymanit z francouzského obležení, nyní to byl ovšem on, kdo podcenil sílu svého nepřítele a musel se spěšně obrátit na ústup⁴⁸². Poté, co Aumale po sedmitýdenním obléhání padlo, zamířilo francouzské vojsko k Nonancourtu a po krátkém obléhání jej získalo zpět⁴⁸³. Pomoc městu nyní nepřišla, neboť Richard byl na celý měsíc upoután na lůžko poté, co jej při neopatrném průzkumu v okolí obléhaného hradu Gaillon postřelil do kolene jeho kastelán, Filipův kapitán Cadoc⁴⁸⁴.

Po ztrátě Gisors a normandského Vexinu začal Richard v průběhu roku 1196 s budováním nového hradu, který měl vyplnit vzniklou mezeru v obraně Normandie a bránit postupu na Rouen. Masivní pevnost vyrůstala s nezvyklou rychlostí na skalnatém útesu nad Seinou při vesnici Le Andely⁴⁸⁵. Na ostrově uprostřed řeky vznikla k doplnění obrany malá opevněná vesnice Petit-Andely, Malé Andeli. Seina představovala důležitou dopravní tepnu a stavbou pevnosti na jejím břehu porušil Richard ustanovení míru z Louviers⁴⁸⁶. Stejně jako mohl hrad sloužit pouze k obraně normandského vévodství, mohl se také stát nástupním bodem ke znovudobytí Vexinu a Richard tak jeho stavbou jasně naznačil, že válka ještě neskončila.

V roce 1197 přešel na jeho stranu také nový flanderský hrabě Balduin a společně uzavřeli dohodu, že ani Richard, ani Balduin neuzavřou mír s Filipem bez souhlasu druhého⁴⁸⁷. Nato napadl hrabě Arras, ale před vojskem francouzského krále byl donucen ustoupit. Filip se dal do jeho pronásledování, padnul však do pasti, když vojáci flanderského hraběte strhli za Filipem mosty a oddělili jej tak od zbytku jeho armády a znemožnili mu návrat⁴⁸⁸. Francouzský král byl nucen vyjednávat, a tak prohlásil, že sám přišel do Flander, aby jednal o míru. Jeho uzavření podmínil Balduin dohodou s Richardem a obě strany se tak měly opět sejít 17. září mezi Gaillonem a Le Andely⁴⁸⁹.

---

482 Oeuvres se Rigord, str. 135 – 136; Bradbury: Philip Augustus, str. 120

483 Oeuvres se Rigord, str. 136

484 Bradbury: Philip Augustus, str. 120

485 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 14; Bradbury: Philip Augustus, str. 121

486 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 148

487 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 20; Oeuvres de Rigord, str. 137

488 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 20

489 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 150

Jakmile se Filip bezpečně vrátil do Francie, jakákoli jednání odmítl⁴⁹⁰, nakonec se však oba panovníci v září sešli ve stínu mohutného Gaillardu, aby mezi sebou uzavřeli další krátké příměří⁴⁹¹.

Do roku 1198 přešla na stranu anglického krále řada dalších francouzských vazalů a spojenců. Zejména to byli šlechtici ze severu, mezi nejvýznamnějšími vévoda z Louvain, Renaud de Dammartin, hrabě z Boulogne, Theobald ze Champagne, Ludvík z Blois, které bylo personální unii spojeno s hrabstvím Chartres, dále hrabata z Perche, Guines a Brienne. Na jihu se Richardovým spojencem stal již roku 1196 hrabě z Toulouse a na stranu anglického krále nakonec přešel také Artur Bretaňský⁴⁹². Všichni společně složili slib, že s Filipem neuzavřou příměří bez Richardova souhlasu. Korunní doména tak začala čelit vpádům žoldáků a jejich plenění⁴⁹³. Nedostatek peněz donutil Filipa, aby do Paříže povolal roku 1198 Židy, které na počátku své vlády z města vyhnal a jejichž majetek zabavil⁴⁹⁴.

Francouzský král se roku 1198 začínal ocitát v defenzivě a Richard toho využil k útoku do normandského Vexinu. V září se s Filipem střetl poblíž Vernonu a donutil krále k ústupu za jeho hradby⁴⁹⁵. Následně poplenil okolí Gisors a dobyl blízkou pevnost Courcelles. Když se ji Filip pokusil na sklonku září získat zpět, byl Richardem odražen a jeho prudký výpad donutil Filipa k rychlému ústupu, který by se mohl spíše nazvat útekem. Richard se do boje pouštěl bezhlavě a se vši svou prudkostí, aniž by mnohdy bral ohled na hrozící nebezpečí. V takových okamžicích bylo lepší před anglickým lvem raději ustoupit. Filip si dobře uvědomoval, že chce-li dosáhnout svých cílů, musí zůstat naživu. Podle líčení Rogera z Howdenu srazil Richard jediným kopím hned tři francouzské rytíře, a Filip proto rychle zamířil do bezpečí vysokých hradeb Gisors⁴⁹⁶. *„V tom boji král Francie celý zchvácený uprchl na hrad Gisors. A když překračoval most ve vesnici pod hradem, pod vahou rytířů se most probořil*

---

490 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 21; Bradbury: Philip Augustus, str. 123

491 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 150 – 151

492 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 54. Kronikář Rigord se oproti tomu ve své kronice zmiňuje pouze o flanderském hraběti Balduinovi a hraběti z Boulogne Renaudovi de Dammartin, srov. Oeuvres de Rigord, str. 137 – 138.

493 Oeuvres de Rigord, str. 138

494 tamtéž, str. 141; Hutton: Philip Augustus, str. 61

495 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 55

496 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 56. Tento střet na základě dalších pramenů podrobněji rozebírá Georges Duby, srov. Duby: France in the Middle Ages, str. 217.

*a sám král spadl do řeky Epte a napil se z ní, a kdyby nebyl urychleně vytažen, byl by se v ní utopil.*⁴⁹⁷

Celou příhodu Roger z Howdenu opakuje později ještě jednou a uzavírá: „*Král opustil své muže a prchal na starém Morelovi, který už měl, jak se říkalo, dobrých deset let.*“⁴⁹⁸ Přes králův útěk a zajetí řady francouzských rytířů se nejednalo o katastrofální porážku, a proto se také Richard nepokusil o dobytí Gisors a sám musel brzy čelit dalším francouzským útokům. Ani jedna ze stran neměla dostatek sil k rozhodujícímu vítězství, a tak byla opět otevřena mírová jednání.

I přes snahu arcibiskupa z Canterbury Huberta Waltera a papežského legáta Petra z Capue se podařilo uzavřít pouze příměří do 13. ledna 1199⁴⁹⁹, kdy se oba panovníci znovu sešli mezi Le Andely a Vernonem⁵⁰⁰. Zatímco Richard připlul na lodi po Seině a odmítl vstoupit na břeh, Filip zůstal na břehu a jednal s Richardem ze hřbetu svého koně. Jako prostředník vystupoval papežský legát, kterému se podařilo uzavřít příměří na pět let⁵⁰¹.

Příměří však málem nevydrželo déle než několik dní, když čtyři francouzští šlechtici zajali Richardova kapitána Mercadiera. Filipa tento neuvážený čin značně rozhořčil a král seslal na hlavy jeho tvůrců celou řadu kleteb, nakonec se ovšem celou záležitost podařilo vyřešit a Filip se zavázal, že nikdo z nich nejednal na jeho příkaz⁵⁰². Sám však přecenil pevnost uzavřeného příměří, když po Richardově odjezdu do Poitou začal opevňovat nový hrad v Le Goulet na hranici Normandie nedaleko od Le Andely a vymýtil přitom i okolní les, který měl náležet anglickému králi⁵⁰³. Aby zabránil dalšímu konfliktu, byl Filip nucen celý hrad ihned pobořit⁵⁰⁴, Richard ovšem trval na tom, aby došlo k vyřešení všech sporů mezi oběma králi, jinak žádný mír nebude⁵⁰⁵. Následná dohoda vydala do rukou anglického krále téměř všechna ztracená území

---

497 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 56

498 tamtéž, str. 59

499 tamtéž, str. 68

500 tamtéž, str. 79 – 80; Hutton: Philip Augustus, str. 61

501 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 80

502 tamtéž, str. 80

503 Krishcke: Anglické království v evropské politice, str. 155

504 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 80; Bradbury: Philip Augustus, str. 126

505 Krishcke: Anglické království v evropské politice, str. 155

s důležitou výjimkou Gisors, které se mělo stát věnem Richardovy neteře Isabely Kastilské, jež se měla provdat za francouzského následníka Ludvíka⁵⁰⁶.

Výsledky uzavřeného míru představovaly pro francouzského krále jen hubené zisky. Poté, co neuspěl ve vzájemných střetech na bitevním poli, rozhodl se oslabit Richardovu pozici na domácí půdě a přešel k osvědčené taktice vyvolávání sporů uvnitř plantagenetského rodu. „*Král Francie Filip, rozsévač svárů, napsal králi Anglie, že jeho bratr Jan, hrabě z Mortain, se s ním spojil proti němu, a ukázal mu Janův list. Vzácná to věc! Král Anglie uvěřil králi francouzskému, rozhněval se na svého bratra a odebral mu všechna jeho panství v Anglii i na kontinentě.*“⁵⁰⁷ Vzápětí se ukázalo, že se jednalo pouze o Filipovu lest, a „*(...) od té doby choval král Anglie svého bratra v lásce a méně věřil zprávám krále francouzského.*“⁵⁰⁸

Po uzavření příměří se Richard věnoval konsolidaci svého panství, zejména v rodových hrabstvích a v Akvitánii, odkud jeho pozornost v minulých letech neustále odváděly boje s Filipem na severu. Sám Filip se snažil podněcovat akvitánskou šlechtu, která neměla nikdy daleko ke vzpourám, proti Richardovi a právě to přivedlo v březnu roku 1199 anglického krále pod hradby hradu Châlus-Chabrol⁵⁰⁹, ačkoli se s jeho posledním bojem pojí také rozšířená pověst o nalezeném pokladu, který si pro sebe král Richard nárokoval⁵¹⁰. Poté, co nevelký hrad oblehl, vydal se s Mercadierem do jeho blízkosti, aby našli nejslabší místo vhodné k útoku. Richard opět nedbal na svou ochranu, ovšem tentokrát byly důsledky závažnější. Jeden z lučistníků jej zasáhl do ramene a hrot šípu uvízl hluboko v ráně⁵¹¹. Po náročném zákroku se jej lékaři podařilo vyjmout, do rány se však dostala infekce a šestého dubna jí Richard podlehl⁵¹². Ještě předtím nařídil Mercadierovi, aby hrad dobyl a celou posádku pověsil⁵¹³. Přestože na Sicílii potvrdil svým dědicem Artura Bretaňského, rozhodl se na smrtelné posteli

---

506 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 81; Bradbury: Philip Augustus, str. 125;

507 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 81

508 tamtéž, str. 81

509 Bradbury: Philip Augustus, str. 125 – 126

510 Tuto pověst shodně reprodukuje jak Rigord, tak Roger z Howdenu, srov. Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 82; Oeuvres de Rigord, str. 144.

511 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 82 – 83

512 tamtéž, str. 83 – 84; Gillingham: Richard I., str. 212 – 214

513 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 83 – 84

předat regnum svému bratru Janovi⁵¹⁴. Ten v posledních letech věrně sloužil po bratrově boku a získal i cenné vojenské zkušenosti. Artur byl oproti tomu ještě velmi mladý, než aby mohl čelit rostoucí moci francouzského krále, a protože přesná nástupnická pravidla neexistovala, rozhodl se Richard předat vládu raději staršímu a schopnějšímu Janovi⁵¹⁵.

5.2 Jan řečený Bezzemek a zánik anjouovského impéria

Jakmile se Filip dozvěděl o Richardově smrti, ihned svolal vojsko a vytáhl do Normandie⁵¹⁶. Jan se mezitím zmocnil královského pokladu na Chinonu⁵¹⁷ a 25. dubna byl v Rouenu investován normanským vévodou⁵¹⁸. Měsíc poté byl korunován anglickým králem⁵¹⁹, ovšem ostrovní šlechta vyjadřovala čím dál tím větší odpor vůči angažovanosti svých králů ve válkách na kontinentě, které z Anglie odčerpávaly značné množství peněz⁵²⁰. Ani nyní neměly války ustát, protože hladkému převzetí rodových držav v Anjou, Maine a Touraine bránily jak nároky Artura Bretaňského, tak zejména upadající autorita Plantagenetů, způsobená panovníkovou dlouhodobou nepřítomností. Pro místní šlechtu byl Jan cizím a vzdáleným vládcem, který navíc postrádal bratrovu autoritu a prestiž, a proto šlechta upřednostňovala nároky Artura Bretaňského⁵²¹, jehož dětský věk sliboval slabou královskou vládu a možnost ovlivňovat mladého chlapce v jeho rozhodnutích⁵²². Pouze Akvitánie byla díky své vévodkyni věrna vládnoucímu rodu⁵²³.

V polovině srpna se Jan s Filipem sešli v Normandii a francouzský král zde pro Artura požadoval předání Bretaně, Anjou, Maine a Touraine⁵²⁴. To Jan nehodlal

---

514 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 83

515 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 281

516 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 85; Bradbury: Philip Augustus, str. 133

517 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 86

518 tamtéž, str. 87

519 tamtéž, str. 90; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 158

520 Bradbury: Philip Augustus, str. 128

521 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 86 – 87; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 157; Bradbury: Philip Augustus, str. 131

522 Hutton: Philip Augustus, str. 63

523 Turner: Eleanor of Aquitaine, str. 282 – 284; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 158

524 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 95; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 159

připustit, a jak se ukázalo, nemohl zatím Filip očekávat žádné výrazné změny v dosavadním vývoji. Většina jeho nepřátel, kteří dosud stáli po Richardově boku, spatřovala v anjouovském impériu ochrannou bariéru před kapetovským vlivem, a proto se nyní postavila na Janovu stranu⁵²⁵. Ani šlechta v Maine nehodlala vyměnit vládu Plantagenetů za nadvládu Kapetovců a různými přísliby si Jan dokázal získat některé důležité šlechtice. Koncem září nakonec došlo i k uzavření smlouvy mezi Janem a Arturovou matkou Konstacií a Artur se tak načas dostal mimo kontrolu kapetovského dvora⁵²⁶.

22. května 1200 byl mezi oběma panovníky uzavřen mír v Le Gouletu, který potvrdil Janovo nástupnictví, zároveň ale představoval úspěch francouzské diplomacie, které se podařilo upevnit kapetovskou autoritu nad plantagenetskými vazaly⁵²⁷. Jan byl donucen složit Filipovi lenní slib za Normandii, která byla umenšena o svou východní část, Evreux a normandský Vexin, které připadly francouzské koruně. Zároveň měl Jan zaplatit vysoké odškodné a souhlasit se sňatkem své neteře Blanky s francouzským následníkem Ludvíkem, která by mu veněm přinesla ještě panství Graçay a Issoudun. Artur Bretaňský složil Janovi lenní slib za Bretaň, nadále však setrval pod ochranou Filipa. Dohodnutá svatba se konala hned nazítří v normandském Port-Mortu, protože na Francii byl v té době uvalen interdikt⁵²⁸.

Mírem z Le Gouletu načas ustalo válečné běsnění, které na mnoha místech proměnilo úrodnou krajinu v pustiny. Oba panovníci se potřebovali věnovat vnitřním záležitostem svých království, zvláště pak Filip, kterému vyvstal nový mocný nepřítel, tentokrát nikoli na druhé straně kanálu La Manche, ale v Římě, kde roku 1198 zemřel Celestýn III. a novým římským pontifikem byl zvolen relativně mladý právník Lothar di Segni, který přijal jméno Inocenc III. Ihned po svém nástupu do úřadu se rozhodl obnovit a posílit autoritu papežského stolce a znovu otevřel záležitost Filipova rozvodu s Ingeborg. V prosinci 1199 se v Paříži uskutečnil pod předsednictvím papežského legáta koncil, na kterém legát králi pohrozil uvalením interdiktu na jeho

---

525 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 95; Bradbury: Philip Augustus, str. 132

526 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 160

527 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 115; Bradbury: Philip Augustus, str. 133 – 134; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 160 – 161

528 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 115

zemi⁵²⁹. To Filipa přinutilo vyslat poselstvo do Říma, protože však o tom papežský legát nedostal zprávu, anebo nepovažoval tento krok za dostatečný, vyhlásil na počátku ledna nad Francií interdikt. „*Když se to král dozvěděl, nesmírně se rozčílil, že jeho biskupové s interdiktem souhlasili, a tyto biskupy z jejich stolců sesadil a jejich kanovníky a všechny kleriky nařídil vyhnat ze své země a jejich majetky zabavit.*“⁵³⁰

Vyhlášení interdiktu nakonec Filipa donutilo, aby vyjádřil ochotu Ingeborg opět přijmout a v září 1200 byl proto interdikt odvolán⁵³¹. Tím však Filipova veškerá dobrá vůle pominula a „(...) *Ingeborg, svou zákonnou manželku, královnu svatou, kterou zdobí všechny dobré mravy a ctnosti, všeho svého potěšení zbavenou, uzavřel v Étampes do svého hradu.*“⁵³² Na duben následujícího roku tak byl svolán nový koncil do Soissons, který měl s konečnou platností rozhodnout o obnovení nebo rozloučení manželství. Filip se nadále bránil tím, že s Ingeborg v manželství setrvat nemůže kvůli vzájemnému příbuzenství. Když ovšem papežský legát nenalezl žádný reálný důvod k rozvodu a chystal se vyřknout závěrečný verdikt proti králi, k úžasu všech přítomných opustil Filip i s Ingeborg koncil, aby zabránil vynesení jakéhokoli soudu, a po svých poslech vzkázal, že se k sobě královnu opět přijme⁵³³. I nadále ale mělo zůstat pouze u příslibů.

Než se legát Oktavián vrátil s těmito zprávami do Říma, vyřešila celý spor Anežčina smrt v červenci 1201⁵³⁴. Je zřejmé, že dokud Anežka žila, nebyl Filip připraven se od ní odloučit⁵³⁵, a po její smrti si na papeži vymohl, aby její děti byly uznány za legitimní potomky⁵³⁶. Ačkoli Ingeborg byla považována za francouzskou královnu a Filipovu legitimní manželku, král ji nikdy nepřijal do své blízkosti a v následujících letech zplodil přinejmenším jednoho levobočka, Petra Karlíka⁵³⁷,

---

529 Oeuvres de Rigord, str. 147

530 tamtéž, str. 147

531 Bradbury: Philip Augustus, str. 184

532 Oeuvres de Rigord, str. 147 – 148

533 tamtéž, str. 149; Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 146 – 148; Bradbury: Philip Augustus, str. 184

534 Oeuvres de Rigord, str. 150

535 Bradbury: Philip Augustus, str. 184 – 185

536 Oeuvres de Rigord, str. 151

537 Bradbury: Philip Augustus, str. 185

kterého papež Honorius III. navzdory nemanželskému původu uznal za hodného církevního benefícia⁵³⁸.

Od míru v Le Gouletu se Filip soustředil na zajištění dosavadních zisků a podél hranic začínaly vyrůstat jednoduché donjony k jejich obraně⁵³⁹. Dochované účty z let 1202 – 1203 obsahují také záznamy o činnosti válečných pokladníků, kteří měli za úkol najímat a platit posádky pohraničních hradů a pevností⁵⁴⁰. Od počátku však Filip patrně uvažoval i o další expanzi. Cesta k ní se naskytla, jakmile byl ukončen závažný spor s papežstvím. Ve Filipův prospěch hrálo také volání po další křížové výpravě a francouzský král odjezd své šlechty jen podporoval. Přestože po míru v Le Gouletu se vazalové, kteří dosud stáli proti němu, s králem opět usmířili, nebylo vůbec jisté, zda na jeho straně setrvají i při vypuknutí další války. Pro Filipa tak bylo výhodnější, když někteří z nich roku 1202 Francii opustili⁵⁴¹. Královští leníci navíc už dávno netvořili základ královského vojska a na jejich pomoc mohl král spoléhat pouze při vážném ohrožení země, v bojích s Richardem a Janem však téměř celá královská armáda sestávala z dobře placených žoldněů. Přestože žádné nebezpečí zatím nehrozilo, objížděl Filip již v roce 1201 hranice království a zřejmě hledal nejvhodnější místo, odkud by vedl budoucí útok⁵⁴².

Záminku k válce poskytl sám Jan svým neuváženým sňatkem v srpnu 1200. Definitivně se odloučil od Isabely z Gloucesteru a vzal si také Isabelu, tentokrát ovšem dědičku hrabství Angoulême, a to přesto, že již byla zasnoubena s Hugem, hrabětem z La Marche a hlavou mocného rodu Lusignanů⁵⁴³. Spíše než vášeň k mladé dívce hrály roli důvody politické. Sňatek měl zabránit další expanzi moci Lusignanů do strategického území mezi Poitou a Gaskoňskem⁵⁴⁴, Jan se však neobtěžoval s Lusignany nijak jednat a nabídnout adekvátní kompenzaci za neuskutečněný sňatek⁵⁴⁵.

---

538 Goff: Svatý Ludvík, str. 77

539 Bradbury: Philip Augustus, str. 138

540 Baldwin: Paris, 1200, str. 119

541 Bradbury: Philip Augustus, str. 139. Jednalo se například o flanderského hraběte Balduina či Theobalda ze Champagne.

542 tamtéž, str. 139

543 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 119

544 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 162; Turner: Eleonor of Aquitaine, str. 290

545 Turner: Eleonor of Aquitaine, str. 290; Krischke, Helena: Pád anjouovského impéria. Část I. – Král Jan a ztráta Normandie. Historický obzor, 2004, roč. 15, č. 3/4, str. 61

To bylo vnímáno jako vážná urážka celého rodu a na jaře 1201 Lusignanové povstali⁵⁴⁶. Jan se pokusil zorganizovat do hrabství vojenskou výpravu, narazil však na odpor anglické šlechty⁵⁴⁷. Po tomto neúspěchu odplul i s novou královnou do Normandie, kde se na ostrově v Le Andely ve stínu mohutného hradu Gaillardu setkal s Filipem II. a přijal jeho pozvání do Paříže, kde byl přivítán se všemi poctami⁵⁴⁸ a potvrdil zde vzájemný mír⁵⁴⁹. Filip byl v této době plně zaměstnán sporem s papežem kvůli svému sňatku s Anežkou z Merana, a tak na Jana pouze apeloval, aby vyslyšel stížnosti Lusignanů.

Namísto toho však anglický král obvinil Lusignany ze zrady a nařídil zabavit Hugovo panství La Marche a co nejvíce poškodit panství Eu na severovýchodě Normandie, které patřilo Hugovu bratru Ralfovi⁵⁵⁰. Lusignanové se proto na podzim 1201 odvolali ke králi s tím, že jim Jan odpírá spravedlnost⁵⁵¹.

Otevřené nepřátelství vyhlásil Filip Janovi roku 1202. V březnu se setkali na hranici Normandie a Jan byl vyzván, aby se jako králův leník dostavil po Velikonocích do Paříže a zodpovídal se zde z nařčení, která proti němu byla vznesena⁵⁵². Když Jan na tuto výzvu nereagoval, svolal Filip sněm předních šlechticů a baronů království⁵⁵³, kterým celou záležitost předložil, a v čele vojska vytáhl

---

546 Chronica Magistri Rogeri, IV., str. 160; Hutton: Philip Augustus, str. 65

547 tamtéž, str. 161 – 164

548 tamtéž, str. 164

549 tamtéž, str. 175

550 Krishcke: Anglické království v evropské politice, str. 165

551 tamtéž, str. 166

552 Oeuvres de Rigord, str. 151; The Gesta Regum with its Continuation, the Actus Pontificum, and the Mappa Mundi by Gervase the Monk of Canterbury. In The Historical Works of Gervase of Canterbury, II., ed. William Stubbs, London 1880, str. 93 (dále jen Gesta regum); Flores historiarum, III., str. 167. Roger z Wendoveru píše, že Filip přijel na toto setkání již ozbrojen, to však bylo způsobeno tím, že se právě vracel ze Soissons, kam vytáhl v čele vojenské výpravy zasáhnout proti tamním pánům, kteří měli utiskovat církev, srov. Oeuvres de Rigord, str. 151. Přestože Janův spor s Lusignany představoval vhodnou záminku pro obnovení bojů, Filip svá tažení zaštiťoval legitimními nároky a svou moc zakládal na svých právech vůči vazalům, a proto napřed poskytl Janovi možnost, aby se v celé záležitosti obhájil a spor urovnal smířčí cestou, srov. Bradbury: Philip Augustus, str. 141. Samozřejmě mohl předpokládat, že jako suverénní panovník Jan nepřistoupí na soud nad vlastní osobou, zároveň však zůstává otázkou, do jaké míry byl Filip rozhodnut obnovit již nyní konflikt s Plantagenety a zda se skutečně nesnažil vyřešit napřed celou záležitost dohodou.

553 Oeuvres de Rigord, str. 152. Pravděpodobně se ovšem jednalo zejména o členy královského dvora, srov. Hutton: Philip Augustus, str. 66. Rigord se nezmiňuje, co bylo předmětem jednání, ale pravděpodobně na něm Filip dosáhl souhlasu s tažením do Normandie a se zabavením Janových lén s výjimkou Normandie. Ta měla v tomto případě specifické postavení jako odvěké léno normandských vévodů, a proto se jí toto rozhodnutí netýkalo. Sám Rigord píše, že Jan byl do Paříže povolán jako hrabě z Poitou a Anjou a jako vévoda akvitánský, nikoli však jako vévoda normandský, takže mu toto vévodství ani zabaveno být nemohlo, srov. Oeuvres de Rigord, str. 151. Navíc právě v anjouovských hrabstvích měl Artur po Richardově smrti zjevnou podporu a v Poitou se Jan dostal do vážného

do Normandie. Na tažení pasoval Artura Bretaňského rytířem a na základě stížnosti Huga z Lusignanu odebral Janovi jeho léna vyjma Normandie a přijal za ně lenní slib od Artura⁵⁵⁴. Nato mu předal velení nad částí vojska a Artur zamířil na jih, aby obsadil svá nová léna.

Aby zabránila pádu země do Arturových rukou, vydala se stará královna Eleonora z kláštera Fontevrault do Poitou, cestou však byla obklíčena na hrabě Mirabeau. Jakmile se o tom Jan dozvěděl, s nevídanou rychlostí vytáhl matce na pomoc a nic netušící obléhatele nečekaně překvapil. Řada rebelů se dostala do Janova zajetí a mezi uvězněnými se ocitl také Artur⁵⁵⁵. Těžké podmínky žaláře stály život řadu vězňů a podobný osud pravděpodobně potkal také patnáctiletého Artura, brzy se však začaly šířit zvěsti o tom, že ho Jan nechal zavraždit či že Artur zemřel přímo jeho rukou⁵⁵⁶.

Pověst o vraždě se rychle šířila, a protože ji Jan nedokázal vyvrátit, řada šlechticů v údolí Seiny se od Jana odvrátila a přidala se na stranu francouzského krále. Roku 1203 ztratil Jan většinu Normandie a odplul do Anglie⁵⁵⁷, v březnu 1204 padl po dlouhém obléhání nedobytný Gaillard⁵⁵⁸ a v červnu se vzdal osamocený Rouen⁵⁵⁹. V posledním březnovém dni zemřela v neobvyklém věku osmdesáti let vévodkyně Eleonora a akvitánské elity nyní spěchaly složit lenní přísahy francouzskému králi⁵⁶⁰. Na jaře 1205 poté Filip dobyl v čele velké armády Chinon⁵⁶¹, symbol plantagenetské moci, a Jan tím ztratil téměř veškerá kontinentální léna⁵⁶², měl však ještě dost sil, aby se pokusil neblahou situaci zvrátit. V roce 1205 sice opět narazil na odpor anglické

---

konfliktu s Lusignany, bylo proto zřejmé, že zde Artur může uspět. Oproti tomu v Normandii se podobný vývoj očekávat nedal a Filip měl navíc zájem na postupném dobytí a integraci blízkého vévodství přímo do královské domény, a proto na ni sám zaměřil své výpady, srov. Duby: *France in the Middle Ages*, str. 218.

554 Flores historiarum, III., str. 167; Krischke: *Anglické království v evropské politice*, str. 167; Duby: *France in the Middle Ages*, str. 218

555 Flores historiarum, III., str. 168 – 169; Gesta regum, II., str. 94; Turner: *Eleonore of Aquitaine*, str. 292; Bradbury: *Philip Augustus*, str. 143; Hutton: *Philip Augustus*, str. 69

556 Flores historiarum, III., str. 170 – 171; Bradbury: *Philip Augustus*, str. 144

557 Krischke: *Anglické království v evropské politice*, str. 174; Bradbury: *Philip Augustus*, str. 149

558 Bradbury: *Philip Augustus*, str. 146 – 150; Hutton: *Philip Augustus*, str. 71 – 79. Náročné dobývání Richardovy velkolepé pevnosti líčí na stránkách své kroniky Filipův kaplan Vilém Bretaňský, který byl přímým svědkem obléhání hradu a roku 1208 se po smrti kronikáře Rigorda ujal psaní královské kroniky, viz *Oeuvres de Rigord*, str. 212 – 220.

559 *Oeuvres de Rigord*, str. 161

560 Turner: *Eleonore of Aquitaine*, str. 295

561 *Oeuvres de Rigord*, str. 162

562 Hutton: *Philip Augustus*, str. 80

šlechty, když se pokusil zorganizovat výpravu do Poitou⁵⁶³, ovšem již v červnu 1206 se v Portsmouthu shromáždilo vojsko a v červenci se Jan vylodil v La Rochelle⁵⁶⁴. Filip se ovšem na jeho vpád připravil a poté, co Jan dobyl a vypálil Anjou, uzavřeli mezi sebou oba králové dvouleté příměří⁵⁶⁵. V Janově držení zůstalo pouze Gaskoňsko a část Poitou.

I přes tento neúspěch se Jan ani v následujících letech nevzdával svého záměru o ovládnutích ztracených kontinentálních panství, další pokus o jeho realizaci však musel být odložen, protože Jan byl tentokrát nucen čelit duchovním zbráním papeže. Spor (o obsazení canterburského metropolitního stolce po smrti arcibiskupa Huberta Waltera v červenci 1205 vyústil v uvalení interdiktů na Anglii v březnu 1208 a nakonec v královu exkomunikaci v listopadu 1209⁵⁶⁶. Janovým odvetným krokem byla represe vůči všem, kteří se v nastalém sporu postavili proti němu. Nejprve tak zabavil majetek canterburského arcibiskupství a posléze všech biskupů, kteří po vyhlášení interdiktů opustili zemi. Po střetu s arcibiskupem z Yorku, který se týkal uvalení nových daní na církevní příjmy, zabavil obdobně i temporálie tohoto arcibiskupství⁵⁶⁷. Zatímco Roger z Wendoveru hovoří ve své kronice o vyhánění kléru a zabavování církevního majetku⁵⁶⁸, líčí Gervas z Canterbury tuto dobu v nejčernějších barvách, když hovoří o vraždách, žalářování, uvalení obrovských daní a celkovém útlaku církve⁵⁶⁹. Ve skutečnosti nebyla situace tak závažná, církevní představitelé však byli choulostiví na jakékoli zásahy do církevních práv a příjmů. Právě podobné zprávy však vedly francouzského krále k úvahám o možné invazi do Anglie.

Střet mezi Kapetovci a Plantagenety nepřímo pokračoval i po příměří z roku 1206, tentokrát se ovšem přenesl na půdu říše, kde od roku 1198 probíhal spor o korunu mezi mladším bratrem zesnulého císaře Jindřicha VI. Filipem Švábským a kandidátem welfské strany Otou IV. Brunšvickým. Zatímco Jan podporoval svého synovce Otu,

---

563 Gesta regum, II., str. 98; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 179; Bradbury: Philip Augustus, str. 155

564 Flores historiarum, III., str. 186 – 187

565 tamtéž, str. 188; Oeuvres de Rigord, str. 164; Bradbury: Philip Augustus, str. 155 – 156; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 179 – 180

566 Bradbury: Philip Augustus, str. 288. Ke sporu anglického krále s Innocencem III. viz. Krischke, Helena: Pád anjouovského impéria. Část II. – Janův spor s papežským. Historický obzor, 2004, roč. 15, č. 5/6, str. 98 – 105.

567 Krischke: Pád anjouovského impéria, II., str. 101

568 Flores historiarum, III., str. 223

569 Gesta regum, II., str. 102

postavila se francouzská diplomacie za štaufského kandidáta⁵⁷⁰. Žádné konkrétní podpory se však Filipovi Švábskému nedostalo, protože francouzský král byl plně zaměstnán svým konfliktem s Plantagenety a současná situace v říši mu vyhovovala⁵⁷¹.

Zpočátku vypadaly Otovy naděje slibně, za cenu řady ústupků v Itálii získal také podporu Innocence III., po ztrátě Normandie v roce 1204 však Janova podpora výrazně slábla, Otu opustila řada jeho spojenců a roku 1206 mu Filip Švábský zasadil drtivou porážku⁵⁷². Nečekaný obrat přivodila o dva roky později vražda Filipa Švábského rukou bavorského falckraběte, za níž stály Filipovy domácí spory⁵⁷³. Ota se nyní stal jediným kandidátem na říšský trůn, a přestože ústupkům vůči papežskému Patrimoniu již nebyl příliš nakloněn, obdržel z rukou Innocence III. v říjnu 1209 císařskou korunu⁵⁷⁴.

Ani v tomto okamžiku však anglo-welfské spojenectví nepředstavovalo pro Filipa II. vážnou hrozbu. V listopadu 1209 byla nad anglickým králem vynesena exkomunikace a Jan se již v létě 1209 zabýval upevněním anglického vlivu ve Skotsku a v následujících dvou letech podnikl také úspěšné výpravy do Irska a Walesu⁵⁷⁵. Přes svůj slib pomoci strýci Janovi proti francouzskému králi se tak Ota zatím zaměřil na posílení svého vlivu v říši. K tomu mu mělo dopomoci získání sicilského království na mladém synovi císaře Jindřicha VI. Fridrichovi. Svým pokusem spojit svou vládu v říši a v sicilském království si však proti sobě postavil papeže, který Otu v listopadu 1210 exkomunikoval⁵⁷⁶. S podporou Filipa II. prohlásila říšské opozice roku 1211 Otu Brunšvického za sesazeného a zvolila mladého sicilského krále Fridricha.

Jan se mezitím soustředil na obnovení protifrancouzské koalice, kterou vybudoval jeho bratr Richard. Důležitým spojencem v tomto úsilí mu byl hrabě z Boulogne Renaud, který se dostal do sporu s francouzským králem a v roce 1211 mu byla všechna jeho léna zabavena korunou⁵⁷⁷. Ve snaze získat svá panství zpět složil Renaud lenní přísahu Janovi, nabídl mu pomoc proti francouzskému panovníkovi

---

570 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 192

571 Hutton: Philip Augustus, str. 91

572 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 193

573 Rapp, Francis: Svatá říše římská národa německého: Od Oty Velikého po Karla V., Praha 2007, str. 155 – 157

574 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 197; Rapp: Svatá říše římská, str. 156 – 157

575 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 198

576 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 198 – 199; Rapp: Svatá říše římská, str. 156 – 157

577 Oeuvres de Rigord, str. 243 – 245; Duby: France in the Middle Ages, str. 219

a sloužil jako důležitý zprostředkovatel mezi anglickým králem, císařem a šlechtici z říše i severovýchodu Francie, kteří se postavili proti Filipovi⁵⁷⁸. Nejdůležitějším mužem v této oblasti, kterého bylo třeba získat na svou stranu, byl flanderský hrabě Ferrand, který se po Filipem zprostředkovaném sňatku s jednou z Balduinových dcer stal roku 1212 novým flanderským hrabětem⁵⁷⁹. Přestože se přímo nepřidal na stranu protifrancouzské koalice, odmítl proti ní také bojovat. Když na shromáždění v Sens konaném 8. dubna 1213 vyjádřil Filip II. svůj úmysl uskutečnit invazi do Anglie a požádal své leníky o podporu, byl to Ferrand, kdo králi pomoc odepřel⁵⁸⁰. Uvedl přitom, že Filip nemá k invazi žádné právo a naopak žádal, aby mu byla vrácena panství Aire a St.-Omer, která v době Ferrandova ještě slabého postavení krátce po nástupu v hrabství zabral princ Ludvík s odůvodněním, že má na tato města nárok jako na věno své matky⁵⁸¹.

Nebezpečí francouzské invaze donutilo v roce 1213 krále Jana k rychlému vyřešení svého sporu s papežem a k přijetí Štěpána Langtona jako canterburského arcibiskupa. Přestože exkomunikace byla snata až na počátku července 1214, již na konci dubna 1213 došlo ke vzájemnému usmíření a 15. května předal Jan na setkání s papežským legátem nedaleko Doveru své království do rukou papeže a vzápětí jej jako papežské léno obdržel od legáta zpět⁵⁸². Mezitím se Filip II. přesunul s vojskem na sever a 22. května zakotvilo francouzské loďstvo v přístavu Gravelines mezi Calais a Dunkerque. Na základě Janova podřízení papeži však bylo v poslední chvíli francouzskému králi nařízeno, aby od invaze upustil. Filip přirozeně zuřil⁵⁸³, a aby pokryl náklady na svolání celého tažení a zároveň se vypořádal se zrádným leníkem, vytáhl se shromážděným vojskem do Flander.

Zpočátku zaznamenala francouzská armáda četné úspěchy, poté však Jan vyslyšel Ferrandovu žádost o pomoc a vyslal Viléma, earla ze Salisbury, a Renalda

---

578 Bradbury: Philip Augustus, str. 290 – 291

579 tamtéž, str. 284 – 285; Duby: France in the Middle Ages, str. 219

580 Flores historiarum, III., str. 256; Oeuvres de Rigord, str. 245 – 246; Bradbury: Philip Augustus, str. 286

581 Flores historiarum, III., str. 256 – 257; Bradbury: Philip Augustus, str. 285; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 222

582 Flores historiarum, III., str. 248 – 252; Oeuvres de Rigord, str. 253 – 254; Krischke: Pád anjouovského impéria, II., str. 104

583 „*Haec audiens rex Francorum iratus valde dixit, se jam in apparatu navium, victualium et armorum plusquam sexaginta millia libras expendisse, et ex praecepto domini pappae laborem praefatum et in peccatorum remissionem suscepisse.*“ Flores historiarum, III., str. 256

z Boulogne spolu s jeho dalšími stoupenci a s množstvím lodí a mužů do Flander⁵⁸⁴. Nepřátelská flotila nečekaně napadla francouzské loďstvo v přístavu Damme a téměř všechny lodě zničila nebo zajala. Ty, které dosud do nepřátelských rukou nepadly, byl poté Filip donucen raději sám spálit⁵⁸⁵. Jeho kapitán Cadoc při útoku nejspíš padnul, a i když boje dál pokračovaly až do jara 1214, musela být většina dobytého území nakonec vyklizena⁵⁸⁶. Na konci roku se hrabě Ferrand vypravil do Anglie, aby posílil spojení s Janem a získal další prostředky k boji proti francouzskému králi⁵⁸⁷. Profrancouzská šlechta byla nucena vyhledat ochranu u Filipova dvora a Ferrand po dvou letech od svého nástupu definitivně upevnil svou moc v hrabství.

Již v létě 1213 hodlal Jan využít toho, že francouzské vojsko bojovalo ve Flandrách, a sám zamýšlel zaútočit do Poitou a obnovit anjouovské kontinentální panství. Současná politická konstelace k tomu byla vhodná, protože řada těch, kteří se dříve přidali na stranu francouzského panovníka, byla s rostoucím vlivem kapetovské královské moci ochotna znovu nad sebou uznat vládu plantagenetského krále⁵⁸⁸.

Ovšem i nyní stejně jako v letech 1201 a 1205 narazil Jan na odpor anglické šlechty. Nepomohlo ani jeho demonstrativní vyplutí na moře v přesvědčení, že ho jeho šlechta bude nakonec následovat⁵⁸⁹. Ta nejprve poukázala na skutečnost, že Jan nebyl dosud formálně zbaven exkomunikace, a poté se dožadovala některých svých starých práv⁵⁹⁰. Zejména severoanglická šlechta pak po ztrátě Normandie ztratila jakýkoli zájem účastnit se dalších kontinentálních válek⁵⁹¹. Ani od císaře nepřišla zatím odpověď na Janovu nabídku společného útoku na Francii, protože všechny jeho síly byly v říši plně vázány na boj proti Fridrichu II.⁵⁹² Důležité ovšem bylo, že severoříšská šlechta

---

584 Hutton: Philip Augustus, str. 85

585 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 205; Bradbury: Philip Augustus, str. 286

586 Bradbury: Philip Augustus, str. 286. K Filipovu boji ve Flandrách viz Oeuvres de Rigord, str. 249 – 252, k porážce francouzského loďstva srov. Flores historiarum, III., str. 257 – 258.

587 Bradbury: Philip Augustus, str. 286; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 205

588 Bradbury: Philip Augustus, str. 289

589 Flores historiarum, III., str. 259 – 269; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 205 – 206

590 Flores historiarum, III., str. 260

591 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 206

592 tamtéž, str. 206

zůstávala věrná protifrancouzské koalici, kterou sice ohrozila zrada brabantského vévody, ten byl ovšem již v říjnu 1213 poražen⁵⁹³.

Na počátku ledna 1214 složil hrabě Ferrand králi Janovi lenní přísahu za vybrané anglické statky a společně projednali konečnou podobu útoku na Francii⁵⁹⁴. Druhého února vyplulo anglické vojsko směrem k La Rochelle, kde se po dlouhé plavbě proti nepříznivému zimnímu větru vylodilo 15. února⁵⁹⁵. Jan okamžitě přijímal lenní přísahy od zdejších baronů a po výpadu na jih, kterým si zajistil svou pozici v Akvitánii a usmířil se s Lusignany⁵⁹⁶, obrátil vojsko na sever do Anjou a 17. června vstoupil v jeho čele do Angers⁵⁹⁷. Filip s Ludvíkem byli nuceni postavit se s vojskem anglickému králi, ze severu však přišly zprávy o postupu císařské armády.

Po své volbě se Fridrichu II. okamžitě dostalo francouzské podpory. V roce 1212 se sešel s princem Ludvíkem poblíž Toulouse a později se ve Vaucouleurs setkal i s Filipem II.⁵⁹⁸ Otova pozice v říši neustále slábla a jen triumfální vítězství mohlo celou situaci ještě změnit a přivést do jeho tábora nové spojence. Proto vyslyšel Janovy nabídky ke společnému útoku, a zatímco Jan se vylodil v Poitou, vytáhl Ota do Francie ze severovýchodu. Filip byl nucen rozdělit své síly a poté, co značnou část armády zanechal pod velením Ludvíka, sám se zbytkem vojska zamířil proti Otovi.

V době, kdy Jan vyplouval, ještě nebylo zcela jasné, zda a kdy přesně Ota zaútočí⁵⁹⁹, a anglický král tak zřejmě předpokládal, že proti němu nyní postupuje celé francouzské vojsko⁶⁰⁰. Poitoušská šlechta, která mu nedávno složila svůj lenní hold, odmítla svést s francouzským králem otevřenou bitvu, a Jan proto urychleně zanechal obléhání hradu La Roche-au-Moine a dal se na ústup⁶⁰¹. Ve skutečnosti byla však jeho armáda větší než síly, které proti němu postupovaly, a v otevřené bitvě by měl šanci

---

593 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 207

594 tamtéž, str. 208

595 Flores historiarum, III., str. 280

596 Bradbury: Philip Augustus, str. 294

597 tamtéž, str. 290; Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 209; Hutton: Philip Augustus, str. 85; Duby: France in the Middle Ages, str. 220

598 Bradbury: Philip Augustus, str. 293; Oeuvres de Rigord, str. 240

599 Bradbury: Philip Augustus, str. 296

600 tamtéž, str. 295

601 Flores historiarum, str. 286; Oeuvres de Rigord, str. 263; Hutton: Philip Augustus, str. 85; Duby: France in the Middle Ages, str. 220

na vítězství. Francouzský princ měl oproti Janovi lepší zprávy o svém nepříteli a také o jeho početní převaze, a proto když Jan ukončil obléhání La Roche a dal se s armádou do pohybu, Ludvík znejistěl. „*Když uslyšel, že Jan se dal s vojskem do pohybu, obával se, aby na něj nezaútočil, dal se také na ústup, a tak se obě armády daly na útěk, každá zády k té druhé.*“⁶⁰²

Ota se teprve v půli července objevil s armádou ve Valenciennes v Henegavsku, kde se k němu přidala řada tamních spojenců. 23. července stanul Filip s vojskem v Péronne a o dva dny později v Tournai severně od Valenciennes⁶⁰³. Pravděpodobně měl v úmyslu překvapit nepřítele útokem ze severu, pohyb obou armád byl však znesnadněn nepřesnými informacemi o poloze nepřítele. Otta nakonec zamířil na sever k Mortagne-du-Nord, kde nejspíš zamýšlel využít soutoku řek Scarpe a Escaut, které by francouzské armádě zablokovaly možný ústup. Otta spoléhal na značnou početní převahu své armády a předpokládal, že dosáhne snadného vítězství. Aby jeho tažení přineslo kýžený efekt, musel svést bitvu. Filip do ní naopak nespěchal, a aby se císaři vyhnul, zamířil s vojskem severozápadně k Lille⁶⁰⁴. V okolní krajině polí a luk mohla jízda snáze operovat a za hradbami města bylo možné najít bezpečné útočiště. Otovi spojenci však na základě zpráv zvěďů považovali Filipův postup za francouzský útěk a nabádali císaře, aby využil nastalé paniky v nepřátelském vojsku a zaútočil⁶⁰⁵.

Císařské vojsko dostihlo francouzskou armádu nedaleko Lille u vesnice Bouvines, namísto panikou zachváceného mužstva se mu však postavila přichystaná a sešikovaná armáda. Filipovo rychlé rozhodnutí připravit se k bitvě znamenalo důležitou výhodu. Přestože v jednom okamžiku se nepřátelé probojovali až ke králi, který byl shozen ze sedla a život mu zachránilo pouze jeho brnění a pohotovost šlechticů jeho dvora, kteří byli odhodláni chránit krále vlastními těly⁶⁰⁶, skončila nakonec bitva vítězně pro francouzskou stranu. Zatímco Ota Brunšvický z bojiště

---

602 Flores historiarum, str. 287

603 Bradbury: Philip Augustus str. 296. O pohybu vojsk informuje ve své kronice Vilém Bretaňský, který se jako královský kaplan účastnil tažení a bitvy po králově boku, srov. Oeuvres de Rigord, str. 266 – 269.

604 Bradbury: Philip Augustus, str. 297

605 Bradbury: Philip Augustus, str. 297. K bitvě u Bouvines viz Duby, Georges: Neděle u Bouvines 27. července 1214, Praha 1997; Bradbury: Philip Augustus, str. 304 – 311

606 Duby: Neděle u Bouvines, str. 55

uprchl, řada zrádců jako byli Renaud z Boulogne či flanderský hrabě Ferrand, padla do zajetí⁶⁰⁷.

Porážka Oty IV. a Janův rychlý ústup až do La Rochelle znamenal vítězství Filipa II. a definitivní potvrzení ztráty anglických kontinentálních lén. Na Chinonu bylo uzavřeno šestileté příměří a anglická koruna si jako francouzská léna mohla nadále ponechat pouze část Poitou a Gaskoňsko⁶⁰⁸. Po vypršení uzavřeného příměří byl již Jan Bezzemek mrtev a za jeho syna Jindřicha III. vládli v Anglii regenti. Jindřich III. se sice za své vlády pokusil anjouovské impérium obnovit, ale jediným výsledkem jeho úsilí zůstaly dvě neúspěšné výpravy v letech 1230 a 1242. Po dlouhých jednáních byl mezi anglickým panovníkem a Filipovým vnukem Ludvíkem IX. Svatým uzavřen roku 1259 konečný mír⁶⁰⁹.

---

607 Bradbury: Philip Augustus, str. 311 – 313

608 tamtéž, str. 314

609 Krischke: Anglické království v evropské politice, str. 217

6 Závěrečná léta vlády

Jacques le Goff charakterizuje Filipa II. po bitvě u Bouvines jako krále, který tíhnul k podřimování na vavřínech vítězství⁶¹⁰, a Georges Duby v podobném duchu uvádí, že po 27. červenci 1214 mohl Filip spokojeně sedět na trůně⁶¹¹. Filipova vláda se stala mezníkem ve francouzských dějinách a Bouvines představuje vyvrcholení této vlády⁶¹². Stárnoucí král pobýval v následujících letech zejména v královském paláci v Paříži, kde trávil čas se svým malým vnukem Ludvíkem, budoucím svatým králem Ludvíkem IX., který naopak jen zřídka vídal svého otce⁶¹³. Z Filipa Augusta se stal Filip Dobyvatel, vítězný král, který dal roku 1214 zemi mír. Přesto tímto vítězstvím veškerá králova panovnická činnost neskončila, vojenské střety pouze vystřídala diplomatická jednání a dobyvačná tažení nahradila snaha o udržení a efektivní správu nabytých území⁶¹⁴.

S přibývajícimi léty Filip stále méně často objížděl své království, které se navíc nevidaně rozrostlo, a daleko více úkolů svěřoval několika věrným u svého dvora, kteří za své postavení vděčili pouze jemu a kterým král bezmezně důvěřoval⁶¹⁵. Nejvýraznější osobností u pařížského dvora byl bezesporu bratr Guérin de Glapion, johanitský rytíř, který dlouhá léta věrně sloužil po králově boku⁶¹⁶. Jeho schopností si Filip poprvé povšiml ve Svaté zemi a po roce 1201 se objevil v čele královské administrativy. Ve válce s anglickým králem měl na starosti také vojenské záležitosti a v bitvě u Bouvines naplno projevil své strategické nadání. Jako jeden z mála Filipových rádců byl za své věrné služby odměněn biskupským stolcem v Sens a převzal tak částečnou odpovědnost také za církevní záležitosti, Vilém Bretaňský jej proto právem nazval druhým mužem po králi⁶¹⁷.

---

610 Goff: Svatý Ludvík, str. 38

611 Duby: France in the Middle Ages, str. 226

612 tamtéž, str. 59

613 tamtéž, str. 38

614 Hutton: Philip Augustus, str. 86

615 Baldwin: Paris, 1200, str. 117. Ke královskému dvoru blíže tamtéž: str. 110 – 116

616 tamtéž, str. 111 – 112; Bradbury: Philip Augustus, str. 317, Goff: Svatý Ludvík, str. 38

617 „*Secundus a rege.*“ Srov. Baldwin: Paris, 1200, str. 111

Území pod vládou francouzského krále se oproti počátkům Filipovy vlády významně zvětšilo a s tím se také nadále rozvíjela královská administrativa⁶¹⁸. Při správě jednotlivých krajů mohl panovník spoléhat na své baillis, v pařížském Templu se nadále vedlo přesné účetnictví a v důsledku značného zvýšení příjmů království začínaly v pokladně vznikat rozsáhlé finanční rezervy⁶¹⁹.

Královův triumfální příjezd do Paříže po bitvě u Bouvines vyvolal vlnu nadšení. Filipovo vítězství mělo přinést zemi konečný mír. Ještě nějaký čas ovšem trvalo, než bylo na cestách opět bezpečno. Filip se po návratu z křížové výpravy stále častěji uchýloval k najímání placených žoldáků a ti v dobách míru začali představovat jen těžko ovladatelný živel, který se nyní potuloval zemi⁶²⁰. Přesto přinášely již první mírové roky hospodářský růst, a zatímco na hranicích Flander a zbývajících plantagenetských držav na západě vznikaly další hrady k jejich obraně⁶²¹, vyrůstaly okolo měst nové hradby, které by pojaly demografický přírůstek⁶²². Filip byl králem nejlidnatějšího státu v Evropě. Přestože deset milionů obyvatel tehdejší Francie představuje pouze mlčenlivou masu, která na nás z pramenů nijak nepromlouvá, je třeba mít na paměti, že bez těžké práce těchto deseti milionů rolníků a měšťanů by Filipova úspěšná a silná vláda nebyla možná⁶²³.

Velká část flanderské šlechty zůstala po bitvě u Bouvines ve francouzských žalářích, v následujících letech však byla většina vykoupena na svobodu a stala se plně loajální francouzskému králi⁶²⁴. Jediným, kdo vězení až do konce svého života neopustil, byl flanderský hrabě Ferrand a to i přes veškerou snahu jeho manželky, hraběnky Jany. Ta sice nyní stanula v čele Flander, zásadní vliv na politiku hrabství však měla profrancouzská šlechta. Anglický vliv zde byl zcela eliminován a Bouvines se tak stalo také symbolem postupného úpadku flanderské samostatnosti⁶²⁵.

---

618 Baldwin: Paris, 1200, str. 125 – 126

619 tamtéž, str. 124; Duby: France in the Middle Ages, str. 175 – 176

620 Goff: Svatý Ludvík, str. 61; Duby: France in the Middle Ages, str. 159 – 160

621 Duby: France in the Middle Ages, str. 158

622 Goff: Svatý Ludvík, str. 61

623 tamtéž, str. 58

624 Bradbury: Philip Augustus, str. 324

625 tamtéž, str. 324 – 326

Poté, co 18. září 1214 uzavřel s francouzským králem šestileté příměří⁶²⁶, přeplavil se Jan v říjnu do Anglie⁶²⁷. Již dříve musel čelit odporu anglické šlechty vůči válkám na kontinentě a zvyšujícím se daním, další neúspěch však tentokrát vedl ke zformování silné koalice nespokojených baronů. Jan se snažil získat čas jednáním s opozicí a mezitím vyslal posly k papeži Innocencovi III., který se postavil proti požadavkům baronů, a zároveň na počátku března přijal kříž⁶²⁸. Jako křižák požíval Jan zvláštní církevní ochrany, a protože papež měl zájem na uskutečnění další křížové výpravy, byl odhodlán bránit krále, který měl výpravu vést. Ten se již v roce 1213 stal leníkem papeže a jeho porážka by proto znamenala nemalou ránu prestiži kurie. V květnu se ovšem situace vymkla Janovi z rukou a 15. června byl nucen podepsat šlechtě Velkou listinu svobod, která jí zaručovala řadu práv a zároveň znamenala výrazný zásah do sféry panovnické moci⁶²⁹.

Jan neztrácel čas a již začátkem září přišel do Anglie dopis, ve kterém Innocenc III. ostře odsoudil celé povstání, listinu prohlásil za navěky neplatnou a exkomunikací hrozil každému, kdo by na králi vymáhal její dodržování⁶³⁰. V Anglii začala válka mezi Janem a barony, kteří se ihned vydali k francouzskému dvoru, aby jednali o možné vojenské podpoře. Za tímto účelem nabídli také princí Ludvíkovi anglickou korunu⁶³¹. Jeho nároky na ostrovní trůn byly sice problematické a opíraly se pouze o Ludvíkův sňatek s vnučkou krále Jindřicha II. Blankou Kastilskou, v probíhajícím konfliktu však neměla rozhodovat legitimita nároků, ale síla zbraní. Ambiciózní Ludvík pod dojmem nedávných úspěchů v boji s plantagenetským králem anglickou nabídku k invazi na ostrov uvítal, Filip byl ale k takové výpravě skeptický.

Zkušený a pragmatický král si uvědomoval, že počáteční úspěchy baronů ještě neznamenají snadnou cestu k vítězství. Jeho předpoklad se ostatně potvrdil na jaře 1216, kdy Janova vojska ovládla většinu země⁶³². Filip se nikdy bez uvážení nevrhal do velkých konfliktů a představoval tím protiklad impulzivního Richarda. Naopak dával

---

626 Hutton: Philip Augustus, str. 86

627 Flores historiarum, str. 293

628 Malý, Jan: První válka baronů a Ludvík VIII. jako král Anglie (1215 – 1217). Bakalářská práce ÚSD FF UK, Praha 2013, str. 22

629 tamtéž, str. 23

630 tamtéž, str. 28

631 tamtéž, str. 29; Bradbury: Philip Augustus, str. 318

632 Malý: První válka baronů, str. 33

raději přednost jistým, byť omezeným ziskům. Vítězství u Bouvines je zřetelným příkladem toho, že se Filip nenechával unést dojmem z vojenských úspěchů k pokračování expanze, ale naopak upřednostňoval jednání a zajištění dosavadních zisků, o které by budoucí porážkou mohl také snadno přijít. Přestože myšlenka na definitivní pokoření Plantagenetů mu jistě musela znít lákavě, neměl v tomto okamžiku na dobytí Anglie eminentní zájem. Zároveň tu také byly širší politické souvislosti, které Filipovy bránily, aby se synovými záměry vyjádřil svůj souhlas.

Největší překážku k přenesení bojů na druhý břeh kanálu La Manche představoval Innocenc III. Králův nedávný spor s tímto papežem byl příliš vážným na to, aby si Filip mohl dovolit riskovat další střetnutí s kurií. Jan měl nyní status křižáckého krále a plnou podporu Říma, jehož hrozby exkomunikací bylo třeba brát zcela vážně. Exkomunikace francouzského panovníka by v takovém případě mohla vést k tomu, že šlechta z nedávno dobyté Normandie a hrabství na Loire vypoví králi svou poslušnost a všechny zisky, jejichž dobytí věnoval Filip mnoho let své vlády, tak budou ztraceny. Oprávněnost invaze do Anglie byla velmi problematická a Filip s ní proto nemohl vyjádřit svůj souhlas. Po dlouhých jednáních se však v roce 1216 rozhodl, že svému synovi nebude v jeho osobním zapojení do povstání anglických baronů bránit⁶³³.

Komplikovaná jednání mezi vyslanci anglické šlechty, francouzským králem a jeho synem a papežským legátem probíhala od počátku roku 1216⁶³⁴. Legát Galo krále opakovaně žádal, aby zabránil plánovanému útoku, Filip nicméně zkoumal možnosti, které se k oprávnění invaze nabízely, a jednání se dále protahovalo. Francouzská strana poukazovala na Janovo účelové přijetí kříže a na skutečnost, že se roku 1213 poddal lenní svrchovanosti papeže bez souhlasu anglické šlechty a tím celý akt ztrácí na platnosti, Ludvík poté hájil své nároky na anglický trůn skrze svůj sňatek s Blankou Kastilskou. Zásadní argument však představovalo Janovo údajné odsouzení královským soudním dvorem v Paříži v roce 1202 k propadnutí všech

---

633 Bradbury: Philip Augustus, str. 319 – 320

634 tamtéž, str. 318 – 319; Malý: První válka baronů, str. 34 – 36

kontinentálních lén, která držel od francouzského krále, a roku 1203 dokonce jeho odsouzení ke smrti za vraždu Artura Bretaňského⁶³⁵.

V souvislosti s možnou invazí do Anglie bylo třeba najít dostatečně pádné důvody k její legitimizaci a Filip tak opět využil své dvorní juristy. Protože přesné vymezení práv mezi pánem a jeho vazalem ještě neexistovalo, mohli královi juristé s lenním právem volně pracovat a interpretovat jej. Tak mohl Filip v průběhu své vlády vymáhat různé lenní povinnosti a domáhat se řady práv, která vyplývala ze vztahů mezi pánem a vazalem, ale v praxi nebyla dosud vyžadována. Filipovi předchůdci ostatně neměli ani dostatečnou moc, aby svá teoretická práva mohli vymáhat. Základním předpokladem v Janově případě byl fakt, že vazalovi neposlušnému svého lenního pána nebo nespravedlivému k vlastním leníkům může být léno odebráno⁶³⁶. K obvinění anglického krále tak posloužila stížnost jeho vazala Huga z Lusignanu ke královskému dvoru poté, co si Jan vzal jeho snoubenku Isabelu z Angoulême. Jan byl obviněn, že se v dubnu 1202 nedostavil ke královskému soudnímu dvoru v Paříži, kde měl celou záležitost objasnit. Tím prý porušil své lenní povinnosti a byl odsouzen k propadnutí svých panství koruně.

Roku 1202 se ovšem královský soudní dvůr nejspíš nesešel a Jan s velkou pravděpodobností nikdy nebyl do Paříže povolán, takto však byla celá záležitost prezentována roku 1216. Janovo údajné odsouzení legalizovalo výsledek války z roku 1214 a francouzskou držbu Normandie, Bretaně a hrabství severně od Loiry, nemohlo však postačit k ospravedlnění Janova sesazení z anglického trůnu. Francouzský dvůr tak přišel ještě s dalším soudem nad anglickým králem, který měl proběhnout roku 1203. Na základě zvěstí, které kolovaly o osudu Artura Bretaňského, a vzhledem k tomu, že roku 1216 již bylo zřejmé, že Artur je skutečně mrtev, tvrdil nyní francouzský dvůr, že Jan byl za Arturovu vraždu roku 1203 královským soudním dvorem odsouzen jako francouzský leník k trestu smrti⁶³⁷. Pozdější autoři tyto zprávy převzali a zařadili je do svých děl, ovšem skutečnost, že nikdo ze soudobých kronikářů

---

635 Malý: První válka baronů, str. 34 – 35; Hutton: Philip Augustus, str. 65 – 67; Bradbury: Philip Augustus, str. 141; Baldwin: Paris, 1200, str. 117 – 118

636 Hutton: Philip Augustus, str. 67

637 tamtéž, str. 69; Malý: První válka baronů, str. 34 – 35

se k letům 1202 a 1203 o ničem podobném nezmiňuje, napovídá tomu, že žádný soud nad anglickým králem ve skutečnosti nikdy neproběhl⁶³⁸.

Tyto a další důvody k invazi do Anglie byly probírány mezi francouzským dvorem a papežským legátem na dubnovém sněmu v Melunu nedaleko Paříže roku 1216, na kterém nakonec Filip udělil svému synovi osobní svolení s jeho výpravou, před římským legátem se však od celé záležitosti osobně distancoval a synovi ani nenabídl žádnou podporu. Pragmatický král byl k úspěchu synova záměru skeptický, tažení chyběla potřebná legitimita a Janova pozice nebyla v roce 1216 zdaleka tak slabá, přesto se nakonec rozhodl, že ambicióznímu Ludvíkovi nebude bránit. Papežský legát měl sice proti královi rozhodnutí námitky, nemohl však vůči němu nijak zasáhnout. Filip se tak vyhnul možné roztržce s papežem, který se nyní ocitl v nesnadné situaci, neboť neměl zájem ani na porážce svého leníka, anglického krále, ale ani na porážce francouzského prince, protože francouzští králové vždy vystupovali jako ochránci papežství. K výsledkům jednání se tak prozatím nevyjádřil⁶³⁹.

Mezitím Ludvík přislíbil anglickým baronům svou podporu a měsíc po jednání v Melunu stanul na pobřeží Anglie. Velmi rychle si získával podporu a nutil Jana k dalšímu ústupu⁶⁴⁰. V červenci zemřel papež Inocenc III., kterého na římském stolci vystřídal Honorius III. Ten sice proti kapetovskému princovi nevystupoval tak ostře, přesto se i on přikláněl na stranu Jana Bezzemka⁶⁴¹ a nesňal z Ludvíka exkomunikaci, kterou na něj uvalil papežský legát krátce před Inocencovou smrtí⁶⁴². Vyobcování z církve zatím francouzskému princovi nebránilo pokračovat v úspěšném dobývání země, znemožňovalo nicméně jeho korunovaci anglickým králem⁶⁴³. Když na podzim nečekaně zemřel Jan Bezzemek, zmizel náhle celý důvod války baronů a na trůn usedl jeho devítiletý syn Jindřich. Ochranu nad malým následníkem převzal starý rytíř Vilém le Maréchal, který věrně stál po boku krále Jindřicha II. i Richarda I. V listopadu byl Jindřich korunován anglickým králem a tím bylo Ludvíkovo tažení odsouzeno

---

638 O celé záležitosti mlčí oba královští historiografové Rigord a Vilém Bretaňský a žádná zmínka o soudu nad anglickým králem se nenachází ani v kronice Rogera z Wendoveru, jehož dílo podává velmi cenný obraz vlády Jana Bezzemka.

639 Malý: První válka baronů, str. 35

640 Bradbury: Philip Augustus, str. 320 – 321

641 Malý: První válka baronů, str. 37

642 Bradbury: Philip Augustus, str. 319

643 Malý: První válka baronů, str. 37

k nezdaru⁶⁴⁴. Na konci roku došlo k uzavření příměří a na jaře 1217 odplul Ludvík do Francie, aby získal posily pro další tažení, oproti roku 1216 však byla jeho pozice v Anglii viditelně otřesena a z obavy před možným střetem s Římem odmítl Filip poskytnout synovi svou podporu⁶⁴⁵. Přestože Ludvíkův boj o anglický trůn nebyl ještě ztracen, bez otcovy pomoci se mu nepodařilo situaci zvrátit a francouzské posádky se jedna po druhé vzdávaly⁶⁴⁶. Na počátku září byl uzavřen konečný mír a na konci měsíce opustil Ludvík Anglii⁶⁴⁷. Přestože jeho tažení představovalo pouze krátkou kapitolu v době Filipovy vlády, od které se navíc král veřejně distancoval, znamenalo zároveň vyvrcholení změn, které se za vlády Filipa II. ve Francii udály, a odhalilo dosud nevídanou sílu a možnosti kapetovské monarchie.

Vedle krátkého zápasu o anglický trůn však byla pozornost francouzských rytířů zaměřena na jižní Francii, kde se na samém počátku třináctého století rozpoutal dlouholetý boj proti katarské herezi. Jižní Francie nepředstavuje jediné místo, kde se objevily různé formy hereze, od počátku jedenáctého století se setkáváme se zprávami o kacířích také v Akvitánii, Flandrách, v Champagni, v okolí Orléansu, ale také v Německu či v Itálii. Právě v Orléansu nechal roku 1022 druhý kapetovský král Robert Zbožný upálit deset kanovníků, kteří propadli herezi. Ve své Knize proti katarským bludům poprvé použil Ekbert ze Schönau pojmu kataři k souhrnnému označení různých heretických proudů, které se snažil popsat jako jednotnou skupinu, jíž je také třeba jako celku čelit⁶⁴⁸.

Ve většině oblastí se podařilo různé formy hereze v průběhu 11. a 12. století odstranit, popřípadě je nahradit církevní reformou, s jejímiž požadavky mnoho heretických proudů splynulo⁶⁴⁹. V určité míře se hereze udržela v jižní Francii, kde byla královská moc jen velice slabá a vzájemná rivalita tamní šlechty s církevními preláty oslabovala také vliv církevní reformy, přesto ani zde nemáme do poloviny 12. století o katarech žádné zprávy. V polovině století se však z pramenů náhle vynořuje katarská hereze v podobě již relativně pevně zakotvené církevní organizace s vlastní naukou,

---

644 Bradbury: Philip Augustus, str. 322; Malý: První válka baronů, str. 40 – 41

645 Malý: První válka baronů, str. 43 – 44

646 Bradbury: Philip Augustus, str. 323

647 Malý: První válka baronů, str. 50 – 51

648 Žďárská, Zuzana: Katarská hereze v jižní Francii. Diplomová práce ÚSD FF UK, Praha 2013, str. 23

649 tamtéž, str. 17; Walter Leggett Wakefield: Heresy, Crusade and Inquisition in Southern France 1100 – 1250, London 1974, str. 19

kteřá se v mnoha směrech značně vzdálila platným církevním dogmatům⁶⁵⁰. Specifické kulturní prostředí francouzského jihu s sebou neslo také niternější přístup k víře a náboženským otázkám⁶⁵¹ a komplikovaný lenní systém, pouze velmi slabá závislost languedocké šlechty na francouzském králi a nízká autorita mocných hrabat nad vlastními leníky spolu se vzájemnou rivalitou šlechty a církevních představitelů poskytovala jen omezené možnosti k účinnému zásahu proti katarské herezi⁶⁵².

Od svého nástupu do úřadu římského biskupa projevoval papež Inocenc III. zájem o dění na jihu Francie⁶⁵³. Exkomunikace mocného hraběte z Toulouse, kterou roku 1196 provedl Inocencův předchůdce Celestýn III., nepřinesla očekávaný efekt, a proto ji nový papež roku 1198 z toulouského hraběte za příslib jeho spolupráce při potlačování hereze sňal⁶⁵⁴. Roku 1201 však Inocenc hraběti Raymondovi neúspěšně připomínal jeho povinnosti⁶⁵⁵ a spolupráce se nedočkal ani od jihofrancouzských prelátů⁶⁵⁶, proto roku 1204 apeloval na francouzského krále jako na nejvyššího lenního pána toulouského hraběte⁶⁵⁷. Mír, který Filip roku 1201 uzavřel s Janem Bezzemkem, nepovažoval však francouzský král za definitivní konec vzájemných bojů, a proto nyní neměl nejmenší zájem angažovat se na vzdáleném jihu a naopak se zaměřoval na možnosti reálných zisků na severu na úkor anglického krále. Inocenc tak musel v boji proti kacírům nadále pokračovat pouze zbraněmi duchovními, zejména prostřednictvím kázání, která sice přinášela určitý efekt, na vymýcení hereze v Languedocu však nestačila. Papež se proto roku 1205 opět obrátil na francouzského krále a vyzval jej k zákroku proti heretikům⁶⁵⁸. „*Zaberte majetky hrabat, baronů a obyvatel, kteří nechtějí vymýtit kacírství ze svých zemí, nebo kteří si troufají je udržovat. Nečekejte a připojte celé jejich území ke královské doméně.*“⁶⁵⁹ Papež nabízel všem účastníkům plnomocné odpustky a zamýšlená výprava tak nabývala povahy křížového tažení. Filip ovšem ani nyní na papežovu výzvu neodpověděl.

---

650 Wakefield: Heresy, Crusade and Inquisition, str. 30 – 34

651 tamtéž, str. 77 – 78

652 tamtéž, str. 52 – 54, 67 – 68, 72 – 73

653 tamtéž, str. 87

654 Sumption, Jonathan: The Albigensian Crusade, London 1999, str. 63 – 68; Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 58

655 Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 59

656 tamtéž, str. 57 – 58

657 Wakefield: Heresy, Crusade and Inquisition, str. 92

658 tamtéž, str. 92

659 Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 58, převzato z Roquebert, Michel: Histoire des cathares, Paris 2002, str. 113

Situace se změnila až v okamžiku, kdy byl 14. ledna 1208 zavražděn papežský legát Petr z Castelnau a z krvavého činu byl okamžitě obviněn hrabě Raymond VI. z Toulouse, kterého Petr z Castelnau na jaře předchozího roku exkomunikoval a nad jehož panstvím vyhlásil interdikt⁶⁶⁰. Hned v březnu vydal papež bulu, kterou nabízel celé panství toulouského hraběte v plén dobyvatelům, kteří se jej mohli ujmout, stále ovšem jako leníci francouzského krále⁶⁶¹. Proti takovému zásahu do svých práv se ovšem Filip okamžitě ohradil. Jako lenní pán hraběte Raymonda považoval za své výhradní právo rozhodnout o jeho sesazení, zvláště když hrabě sám nebyl z hereze obviněn⁶⁶². Přestože myšlenka křížové výpravy nebyl nakloněn, byl nakonec ochoten o ní uvažovat, jestliže by církev zajistila mír ze strany anglického krále a sama se finančně podílela na nákladech tažení.

Zatímco probíhala jednání o křížové výpravě, vyslal hrabě Raymond posly do Říma a snažil se tažení odvrátit, Inocenc III. ovšem neměl přílišnou důvěru v Raymondovu snahu bojovat proti herezi na svém panství. Myšlenka křížové výpravy proti katarům měla u francouzské šlechty větší úspěch než u jejího krále a například vévoda burgundský nebo hrabě de Nevers se energicky chopili kříže, svou účast nicméně podmínili svolením krále⁶⁶³. Ten povolal sněm do Villeneuve-sur-Yonne, kde dal za přítomnosti papežských legátů francouzské šlechtě svolení k účasti na tažení, sám se však odmítl postavit do jeho čela a nedovolil ani princ Ludvíkovi, aby tak učinil, neboť jej potřeboval jako velitele vojsk na severu⁶⁶⁴.

V červnu se křížácké vojsko začalo shromažďovat poblíž Lyonu⁶⁶⁵ a hrabě Raymond VI. mezitím podstoupil veřejné pokání a přislíbil svou pomoc křížáckému vojsku, které se mu tak podařilo odvrátit od svého panství⁶⁶⁶. V červenci dospěli křížáci na jih a prvního srpna stanuli před Carcassone, které náleželo vikomtu Raymondovi Rogeru Trencavelovi. Po jeho dobytí byl Trencavel uvězněn v podzemí svého vlastního hradu, kde v listopadu zemřel⁶⁶⁷. Po pádu města se velká část šlechty vrátila zpět, neboť splnila povinnost čtyřicetidenní služby a dosáhla tak přislíbených odpustků.

---

660 Sumption: *The Albigensian Crusade*, str. 73 – 76

661 Žďárská: *Katarská hereze v jižní Francii*, str. 65

662 tamtéž, str. 65 – 66

663 Sumption: *The Albigensian Crusade*, str. 78;

664 Žďárská: *Katarská hereze v jižní Francii*, str. 67

665 Sumption: *The Albigensian Crusade*, str. 85

666 Wakefield: *Heresy, Crusade and Inquisition*, str. 97; Žďárská: *Katarská hereze v jižní Francii*, str. 68 – 69

667 Žďárská: *Katarská hereze v jižní Francii*, str. 74

Novým vikomtem z Béziers a Carcassone se stal nepřilíš mocný, zato ambiciózní šlechtic Simon z Montfortu, který tak v tomto okamžiku stanul v čele výpravy a od jara 1209 pokračoval s novými posilami ze severu v dobývání jednotlivých měst a hradů.

Postoj hraběte Raymonda vůči křižákům se ukázal být velice vlažným, a proto byl roku 1211 obviněn z pomáhání heretikům⁶⁶⁸, počátkem roku 1213 jej ale zachránil aragonský král Petr II., lenní pán Simona z Montfortu za jeho nová panství. Ten papeži nabídl, že se Raymond VI. vzdá svého titulu hraběte z Toulouse a panství předá svému nezletilému synovi, který bude v pravé víře vychováván u barcelonského dvora, dokud nedospěje⁶⁶⁹. Vzhledem k nebezpečí nástupu aragonského vlivu v jižní Francii byl Filip II. ochoten dovolit roku 1213 Ludvíkovi, aby se chopil kříže a uskutečnil výpravu na jih, nakonec však Ludvíka zadržel, když se v květnu rozhodl pro invazi do Anglie. Simon z Montfortu se navíc nebyl ochoten smířit s tím, že by měl vyklidit všechna území, která dobyl na panství toulouského hraběte, a byl rozhodnut čelit aragonskému králi silou. V září 1213 se Petr II. střetl s křižáckým vojskem v bitvě u Muretu a jeho smrt znamenala konec aragonské angažovanosti v Languedocu⁶⁷⁰.

Po bitvě u Bouvines neměl již Filip důvod, aby dál bránil svému synovi vydat se na jih a ten na konci dubna 1215 vyrazil v čele vojska do Toulouse. Ludvík se při svém prvním tažení teprve seznamoval s jihofrancouzským prostředím, a jak se zdá, nepověřil jej Filip žádnými úkoly, ale naopak ponechal celou výpravu pouze jeho velení, Ludvík se tak spojil se Simonem z Montfortu a nevyvíjel žádnou vlastní aktivitu⁶⁷¹. Jakmile uplynulo čtyřicet dní služby pod znamením kříže, většina jeho mužů Ludvíka opustila a ten tak byl nucen zamířit zpátky na sever.

V listopadu zahájil svou činnost IV. lateránský koncil, který Raymonda VI. definitivně sesadil a většinu jeho panství předal Simonu z Montfortu, pouze jeho menší část v oblasti Provence obdržel pod patronací Svatého stolce Raymondův syn, budoucí hrabě Raymond VII.⁶⁷² V létě se tak Simon z Montfortu vypravil do Paříže, aby králi složil za Toulouse lenní přísahu, když se dozvěděl, že Raymond VI. se svým synem

---

668 Wakefield: Heresy, Crusade and Inquisition, str. 104

669 Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 86

670 tamtéž, str. 89 – 90; Wakefield: Heresy, Crusade and Inquisition, str. 109 – 110

671 Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 92

672 Wakefield: Heresy, Crusade and Inquisition, str. 114 – 115; Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 94

využili jeho nepřítomnosti a obnovili svou vládu nad velkou částí hrabství⁶⁷³. V září 1217 dobyl Raymond samotné Toulouse a v dubnu 1218 k němu přitáhl Simon z Montfortu a město oblehl, v průběhu bojů byl však na konci června 1218 zabit⁶⁷⁴.

Počátkem léta se tak na jihu opět objevil princ Ludvík v čele křížového tažení, ovšem čtyřicetidenní služba křížáků byla příliš krátká na to, aby se situaci podařilo Ludvíkovi zvrátit. Hrabě Raymond ovládl jihofrancouzská bojiště a Montfortův syn Amaury naléhavě žádal Filipa II. o pomoc a nabízel, že králi předá všechna svá panství, která po otci zdědil a o která nyní neprávem přišel. Ve stejnou dobu však ke královu dvoru dorazilo také poselstvo Raymonda VII., který hodlal využít toho, že Amaury z Montfortu dosud králi nesložil lenní slib, a doufal, že Filip uzná jeho legitimní nástupnictví v hrabství, zvláště, když se Raymond VII. na rozdíl od svého otce ničím neprovinil. Filip se dostal do nelehké situace. Tažení na jih nenabízelo starému králi žádné velké výhody. I kdyby se mu podařilo upevnit vazbu nového hraběte k pařížskému dvoru, královský vliv na jihu Francie by byl přesto značně omezen ohromnou vzdáleností Toulouse od Paříže, která pro soudobý systém správy znamenala nepřekonatelnou překážku. Zároveň nemohl akceptovat nástupnictví Raymonda VII., protože by tím nebezpečně ohrozil své vztahy s papežem, kterými již dostatečně otrásl králův souhlas s Ludvíkovým tažením do Anglie. Proto nakonec Filip obě poselstva odmítl a prozatím vyčkával⁶⁷⁵.

Když v srpnu 1222 Raymond VI. zemřel, stal se novým hrabětem jeho syn jako Raymond VII. z Toulouse. Amaury znovu požádal krále o pomoc při obraně právoplatného dědictví po otci, kterému hrabství Toulouse přiřkl lateránský koncil. Filip proto svolal na květen 1223 koncil kléru a šlechty do Melunu nedaleko Paříže, kde měla být celá záležitost projednána. O tom, zda koncil skutečně proběhl, chybí zprávy, pokud se však sešel, je možné, že k definitivní shodě zde nedošlo, a proto papežský legát svolal v červenci další koncil do Sens⁶⁷⁶. Tohoto koncilu se však král již nezúčastnil.

I přes zhoršující se zdravotní stav se Filip nadále věnoval výkonu vlády a uskutečňoval cesty po království, byť již v omezené míře. Počátkem července pobýval

---

673 Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 95 – 96

674 Wakefield: Heresy, Crusade and Inquisition, str. 121

675 Žďárská: Katarská hereze v jižní Francii, str. 99 – 100

676 tamtéž, str. 100

na normandských hranicích, když se mu viditelně přitížilo. Na koncil, který již dříve svolal do Pacy-sur-Eure, proto povolal také Ludvíka, aby syna připravil na brzké převzetí vlády⁶⁷⁷. Jakmile se mu ulevilo, rozhodl se Filip pokračovat v cestě, 14. července ovšem v Mantes-la-Jolie zemřel ve věku téměř padesáti devíti let. Královo tělo bylo dopraveno do padesát kilometrů vzdálené Paříže a pohřbeno v Saint-Denis. Jako první francouzský král byl Filip II. pohřben podle vzoru anjouovských panovníků i s královskými insigniemi⁶⁷⁸. Ve své závěti z roku 1222 odkázal značné množství peněz na pomoc křesťanům ve Svaté zemi, na almužny chudým, vdovám, sirotkům a malomocným a královské šperky věnoval klášteru Saint-Denis. Nezapomněl také bohatě zaopatřit královnu Ingeborg, která zemřela až roku 1236, a také své nelegitimní potomky⁶⁷⁹. Vedle rozsáhlého, mocného a dobře spravovaného království zanechal Filip svému sedmatřicetiletému synu Ludvíkovi také značné finanční prostředky.

Nedlouho po Filipově smrti se objevily pokusy o jeho svatořečení. Králův obraz, který vytvořil Rigord ještě za Filipova života, skutečně nese některé atributy světce. Filip nikdy neklel, vyhýbal se společnosti kejklířů a jiných nečestných osob a odmítal pořádání turnajů, proti kterým církev neúnavně brojila⁶⁸⁰. Krále v jeho životě provázejí zázraky, které dokazují Boží přízeň tomuto panovníkovi, první se v Rigordově díle objevují v souvislosti s tažením proti Filipu Alsaskému a bitvou u Boves. Jako dítě byl nazýván Dieudonné, Boží dar, a jeho úmrtí měla ohlásit kometa. Údajné zázraky se měly dít i po králově smrti a jistý italský rytíř ze Segni se například zázračně uzdravil, aby mohl papeži oznámit, že nejkřesťanštější král právě zemřel⁶⁸¹. Viděl prý jej, jak ve společnosti svatého Diviše stoupá v průvodu bělostných andělů k nebi⁶⁸². Ovšem ve třináctém století už pouze zázraky ke svatořečení nestačily a Filip rozhodně nebyl svatým mužem. Měl rád dobré jídlo a dobré pití, byl náruživý⁶⁸³ a jeho manželský život, který mu vynesl dočasné vyobcování z církve, byl v Římě považován za skandální⁶⁸⁴.

---

677 Bradbury: Philip Augustus, str. 332

678 Bradbury: Philip Augustus, str. 332; Goff: Svatý Ludvík, str. 38

679 Bradbury: Philip Augustus, str. 331

680 Baldwin: Paris, 1200, str. 76. Pokud již Filip II. klel, pak pouze neškodným vyřčením „u kopí svatého Jakuba“, srov. tamtéž, str. 76

681 Goff: Svatý Ludvík, str. 39

682 Bradbury: Philip Augustus, str. 332

683 Baldwin: Paris, 1200, str. 70

684 Goff: Svatý Ludvík, str. 39

V očích svých poddaných se však Filip stal králem, který svou mocí a slávou dalece převyšoval své předchůdce. Přes dlouholeté boje s anglickými panovníky byly vzájemné střety omezeny na úzké oblasti a většina země žila v době Filipovy vlády v míru. Nejpostiženějším krajem se stala hranice Normandie a královské domény, zejména úrodné údolí Seiny, jiných oblastí se však válečné běsnění dotýkalo pouze dočasně a jen zřídka opakovaně. Vítězstvím u Bouvines se stal Filip nejen králem dobyvatelem, ale také králem, který zemi přinesl konečný mír. V neposlední řadě byl také králem křižáckým, který putoval do Svaté země, a třebaže nevydobil Jeruzalém z pohanských rukou, vrátil se ověnčen vavříny vítězství. Nikdy nevedl tažení, která by nedovedl ospravedlnit, a proto se také zdržel jakékoli podpory Ludvíkovy invaze do Anglie a zejména se distancoval od křižových výprav do Languedocu, které s sebou nesly i masakry obyvatelstva. Filip se stal králem, který již nevládl pouze skromnému Ilê-de-France, ale který skutečně ztělesňoval královskou moc Francie. Rozkvět panovnické symboliky a posvátné povahy monarchie našel svůj zřetelný odraz v podobě královského pohřbu v Saint-Denis. A nový pohled na monarchii a osobu panovníka vyústil krátce po Filipově smrti také v neúspěšnou snahu o jeho svatořečení.

Smrtí Filipa II. a nástupem Ludvíka VIII. se však nemělo završit jen třiačtyřicetileté panování jednoho krále, ale také dlouhá etapa vlády sedmi kapetovských panovníků, po nichž měla na francouzský trůn opět usednout karlovská dynastie. V roce 1040 byla prý v Montreuil-sur-Mer objevena legenda, podle které se Hugu Kapetovi zjevil ve snu svatý Valerián a prorokoval mu, že jeho rod bude vládnout po sedm generací⁶⁸⁵. Číslo sedm znamenalo v duchu této doby věčnost, koncem 12. století byl však jeho význam chápán více doslovně a v takovém případě proroctví znamenalo, že Filip August je posledním kapetovským panovníkem⁶⁸⁶. S růstem kapetovské královské moci se začínaly na dvorech velkých vazalů objevovat názory, že Kapetovci uzurpovaly roku 987 legitimní vládu Karlovců, a proroctví svatého Valeriána se tak za Filipovy vlády dostalo pozornosti⁶⁸⁷.

Roku 1220 vložil Štěpán de Gallardon do jednoho z register královské kanceláře opis proroctví, ve kterém se praví, že svatý Valerián se zjevil již Hugovu otci,

---

685 Duby: France in the Middle Ages, str. 206

686 tamtéž, str. 206

687 Baldwin: The government of Philip Augustus. Foundations of French Royal Power in the Middle Ages. Oxford 1991, str. 370

Hugovi Velikému, a tím pádem zpochybnil literární výklad proroctví, protože sedmým a posledním kapetovským králem by pak podle něj byl Ludvík VII., a pokusil se naopak poukázat na symbolický smysl, v němž má číslo sedm význam věčnosti⁶⁸⁸. To o dva roky později dokládá také autor knížecího zrcadla Karolinus určeného pro Ludvíka VIII., ve kterém uvádí genealogii Kapetovců od Roberta Zbožného a nepochybuje, že Ludvík je pravým dědicem Karlovců, jako byl Robert nebo jeho otec Hugo Kapet⁶⁸⁹. Zároveň již roku 1196 mnich Ondřej Sylvius z kláštera v Marchiennes, jehož donátory byla henegavská hrabata, zdůraznil, že Isabela Henegavská pochází v přímé linii od předposledního karlovského krále Ludvíka IV., a s nástupem jejího syna Ludvíka tak na francouzský trůn skutečně znovu dosedne karlovský panovník⁶⁹⁰.

Tak se také roku 1223 skutečně stalo. Na své nástupnictví čekal Ludvík dlouho, v době otcovy smrti mu bylo již třicet šest let. Filip mu nikdy nesvěřil spoluvládu, ani žádné větší panství, přesto k němu však Ludvík zůstal loajální a nikdy proti otci nepovstal. Jeho postavení bylo ostatně příliš pevné na to, aby Ludvík svým povstáním něčeho dosáhl, a proto mu nezbývalo než čekat. Přesto se již ve svých dvaceti šesti letech pokusil naplnit své ambice, když se roku 1213 chopil kříže proti katarům a hodlal vytáhnout na jih, a roku 1216 konečně dostal svou první příležitost, když s francouzským loďstvem vyplul k anglickým břehům. Po neúspěchu v boji o ostrovní trůn představovala jižní Francie místo, kde mohl Ludvík po smrti Simona z Montfortu uspokojit svou ctižádost. Právě jižní Francie se mu však také stala osudnou. V lednu roku 1226 opět přijal kříž, aby zasáhl proti hraběti Raymondu VII.⁶⁹¹, ovšem při návratu z tažení v listopadu téhož roku Ludvík VIII. zemřel na úplavici⁶⁹². Na Filipovo státnické dílo tak mohl navázat až jeho vnuk Ludvík IX., který na svého děda rád s uznáním vzpomínal⁶⁹³.

---

688 Baldwin: *The government of Philip Augustus. Foundations of French Royal Power in the Middle Ages.* Oxford 1991, str. 370

689 Duby: *France in the Middle Ages*, str. 226

690 Goff: *Svatý Ludvík*, str. 65

691 Žďárská, Zuzana: *Katarská hereze v jižní Francii*, str. 104

692 tamtéž, str. 106; Bradbury: *Philip Augustus*, str. 335 – 336

693 Goff: *Svatý Ludvík*, str. 38 – 40

Závěr

Když byl prvního listopadového dne roku 1179 korunován patnáctiletý Filip II. v Remeši králem, nic nenasvědčovalo tomu, že jeho vláda se stane přelomem ve vývoji francouzské monarchie. Mladý a nezkušený, na druhou stranu ale také ambiciózní a odhodlaný Filip převzal vládu po svém otci Ludvíku VII. Ludvíkova vláda přinesla francouzskému království zvýšenou prestiž, ale znamenala také citelné ochlazení vztahů mezi anglickým a francouzským panovníkem a počátek kapetovsko-plantagenetského soupeření.

Jindřich II. ovládal jako Ludvíkův vazal velkou část francouzského království. Přestože z právního hlediska byl za svá panství podřízen francouzskému králi, v praxi byla jeho lenní podřízenost jen těžko vymahatelná. Jako král anglický a držitel rozsáhlých kontinentálních lén byl Jindřich daleko mocnější, než byl jeho lenní pán, a v první polovině sedmdesátých let se proto francouzský panovník pokusil tento nepoměr sil změnit a podpořil mohutné povstání Jindřichových synů proti otci. Jejich porážka znamenala nepřímo také potupnou porážku francouzského monarchy.

S nástupem Filipa II. vstoupily anglofrancouzské vztahy do zdánlivě nové fáze. Jindřich II. zestárl a ubývalo mu již sil a jeho hlavní starostí tak bylo, jak předat nestejnorodý celek svého panství svým synům. Měl proto zájem na udržení přátelských vztahů s novým francouzským králem a byl ochoten vyjádřit mu svou podporu v jeho boji o moc, který byl Filip po nástupu na trůn nucen svést se svými mocnými příbuznými, především s flanderským hrabětem Filipem Alsaským, který krátce po králově korunovaci dosáhl jeho sňatku se svou neteří Isabelou Henegavskou. Vliv Filipa Alsaského u pařížského dvora ovšem netrval dlouho a s jeho konečnou porážkou královským vojskem v bitvě u Boves začala nová etapa Filipovy vlády, která přinesla také změny v dosavadním vztahu mezi ním a anglickým králem.

Aby posílil své postavení lenního pána, musel Filip napřed dosáhnout oslabení Jindřichových pozic na kontinentě. Podobně jako jeho otec využil nyní i on nových svárů v plantagenetském rodě a postupně podpořil v boji proti otci Jindřichovy syny Jindřicha Mladšího, Geoffreya a nakonec Richarda. Zápas o dědictví anglické koruny a moc nad anjouovskými zeměmi završila až Jindřichova smrt v létě roku 1189.

S nástupem Richarda I. na anglický trůn se naplno spustily přípravy dlouho očekávaného křížového tažení. Panovníci se společně vydali na cestu v létě 1190,

přátelské vztahy obou mladých králů ovšem velice brzy ochladly a změnily se ve vzájemnou rivalitu a nakonec otevřené nepřátelství. Richard velice rychle zapomněl na podporu, které se mu dostalo v jeho boji o korunu. Výpravy se účastnil nejen jako francouzský leník, ale také jako suverénní panovník ostrovního království a brzy zastínil francouzského krále svým bohatstvím, vojenskými úspěchy a ani při řešení diplomatických záležitostí nebyl ochoten brát ohledy na Filipova stanoviska.

K vážnému střetu mezi oběma králi došlo již na Sicílii, kde byli nuceni strávit společně zimu. Spory mezi křižáky a obyvateli Messiny vyústily v útok na město, při němž oba králové stanuli proti sobě. Richard se navíc na Filipovi dopustil hrubé urážky, když definitivně odmítl vzít si po letech zasnoubení jeho sestru Alici a oznámil svůj plánovaný sňatek s navarrskou princeznou Berengarií. Filip záměrně opustil Sicílii jen těsně před jejím příplutím do Messiny, další spory ovšem pokračovaly hned, jakmile se oba králové opět setkali v Akkonu. Hlavní pře se týkala otázky obsazení jeruzalémského trůnu, na který nakonec Richard prosadil svého kandidáta Guye z Lusignanu. Nemocný a rozhořčený Filip se záhy po dobytí města rozhodl k návratu do Francie a počátkem srpna 1191 opustil břehy Svaté země. Právě díky svému brzkému odjezdu si Filip získal odsouzení dobových kronikářů i některých dnešních historiků jako zbabělý a lstivý král, právě jeho odjezd ovšem znamenal počátek důležitých změn, které ovlivnily další vývoj francouzského království. Zároveň je třeba zdůraznit, že Filip měl pro svůj odjezd pádné důvody a na rozdíl od Richarda představoval daleko pragmatičtějšího a cílevědomějšího panovníka. Nejenom pro něj, ale i pro řadu dalších, kteří se vrátili s francouzským králem, výprava skončila namáhavým a důležitým dobytím přístavu Akkon. Na ty, kteří ovšem ve Svaté zemi zůstali, Filip nezapomněl a přenechal jim značné množství peněz pro pokračování tažení.

Přestože bezpochyby zamýšlel využít Richardovy nepřítomnosti ve svůj prospěch, požadavky na území normandského Vexinu a hrad Gisors, které Filip po svém návratu vnesl, byly plně legitimní, neboť se jednalo o věno jeho sestry Alice, kterou Richard odmítl pojmout za manželku. Filip na normanských baronech požadoval jak její propuštění, tak navrácení Gisors zpět do francouzských rukou. Normanská šlechta to ovšem odmítla, a když se Filip rozhodl vtrhnout do Normandie v čele vojska, narazil na odpor svých vlastních rytířů, kteří se obávali zaútočit na území křižáckého krále.

Situace se změnila, když byl Richard na zpáteční cestě zajat rakouským vévodou Leopoldem, který jej předal císaři. Důvodem Richardova zajetí se stala urážka, které se anglický král na vévodovi dopustil po dobytí Akkonu, radost z jeho zajetí měl ovšem i císař Jindřich VI., který od svého nástupu v říši plánoval tažení proti sicilskému králi Tankrédovi, jemuž Richard při svém pobytu na Sicílii vyjádřil podporu a nepřímo se tak postavil proti císaři. Největší radost měl ovšem Filip a výjimečné příležitosti hodlal plně využít. Otevřel jednání s Richardovým bratrem, a zatímco Jan rozpoutal válku v Anglii, vpadl Filip do Normandie a velmi rychle dobyl Gisors a další hrady. Zároveň zahájil také diplomatická jednání s císařem, jejichž cílem bylo co nejdříve pozdržet Richardovo propuštění. Filip se zároveň zabýval i myšlenkou na invazi do Anglie, kde by podpořil Janův boj o trůn, a zamýšlel k tomu využít flotily dánského krále Knuta. Vzájemné spojenectví měl stvrdit králův sňatek s Knutovou sestrou Ingeborg, ráno po svatební noci však Filip svou manželku nečekaně zapudil a záhy poté se s ní nechal rozvést.

Po svém propuštění se Richard v Anglii zdržel pouze necelé dva měsíce, a jakmile zde plně obnovil svou královskou autoritu, přeplavil se na kontinent a zahájil dlouhou válku s francouzským králem. Její výsledek znamenal téměř úplné obnovení plantagenetských držav z roku 1190, avšak konkrétní průběh bojů nebyl tak jednoznačný. Ani jedna strana neměla natolik velkou převahu, aby si dovolila riskovat svedení rozhodující bitvy, a vzájemné boje tak nabyly podoby drobných střetů a obléhání důležitých hradů a měst. Několikrát se spolu tváří v tvář utkali i oba králové a Richardova zuřivost a neohroženost několikrát donutila Filipa k útěku, aby si zachránil vlastní život.

Do průběhu bojů zasahovala častá vyjednávání, jejichž výsledkem nicméně bylo pouze několik krátkých příměří, která přinášela potřebnou dobu oddechu, než jeden ze soupeřů klid zbraní opět porušil. Anglické diplomacii se podařilo zformovat silnou koalici Filipových protivníků složenou ze severoříšských hrabat i samotných francouzských vazalů na severovýchodě království. Na počátku roku 1199 bylo uzavřeno pětileté příměří, přičemž jediným podstatným ziskem francouzské koruny zůstal normandský Vexin a Gisors.

Veškeré anglické úspěchy pohřbila Richardova nečekaná smrt pod hradbami hradu Châlus-Chabrol o několik měsíců později. Přestože na Sicílii určil dědicem koruny svého synovce Artura Bretaňského, rozhodl se před svou smrtí předat vládu

staršímu a zkušenějšímu bratru Janovi. Ten bez potíží dosáhl korunovace anglickým králem, avšak šlechta z anjouovských hrabství a Poitou se přiklonila spíše na stranu ještě nedospělého Artura Bretaňského. Filip II. se okamžitě postavil za jeho nároky, Jan se ovšem ukázal jako obratný politik, který dokázal získat bratrovy spojence na svou stranu, a roku 1200 bylo mezi ním a francouzským králem uzavřeno příměří.

Filip byl v této době nucen namísto nepřátelským armádám čelit duchovním zbraním papeže. Protože svůj sňatek s Ingeborg považoval za anulovaný, vzal si roku 1196 dceru meránského hraběte Anežku. Když roku 1198 vystřídal na papežském stolci Celestýna III. poměrně mladý a energický Inocenc III., okamžitě otevřel otázku králova nejasného rozvodu s dánskou princeznou a možného bigamního manželství s Anežkou Meránskou. Králova neochota přijmout Ingeborg zpět do své blízkosti vyústila v uvalení interdiktu na Francii a celý spor ukončila až Anežčina smrt roku 1201.

Tím se Filipovi uvolnily ruce k dalšímu pokračování války s anglickým králem. Záminku k obnovení bojů poskytl Jan již roku 1200 svým neuváženým sňatkem s Isabelou z Angoulême, která byla zasnoubena s hlavou mocného rodu Lusignanů. Janovo autoritativní chování vůči Lusignanům vedlo k jejich stížnosti u pařížského dvora na chování jejich lenního pána a zároveň vazala francouzského krále, který tak roku 1202 vyhlásil Janovi otevřené nepřátelství a vtrhl do Normandie. Na tažení pasoval Artura Bretaňského rytířem a přijal od něj lenní slib za Janovy země, které za nejasných okolností anglickému králi odebral patrně na sněmu se šlechtou, který se konal před začátkem tažení, a v čele vojska Artura vyslal, aby se ujal vlády na svých nových panstvích. Artur byl ovšem zastížen Janovým nečekaným útokem a uvržen do kobek ve Falaise, kde nejspíš v následujících letech zemřel. Zvěsti o jeho vraždě ovšem přivedly řadu Janových spojenců do tábora francouzského krále a do roku 1205 ztratil anglický panovník kontrolu nad všemi kontinentálními lény s výjimkou Gaskoňska a části Poitou. Janův spor s papežem o obsazení arcibiskupského stolce v Canterbury vedl poté roku 1208 k uvalení interdiktu na Anglii a o rok později ke králově exkomunikaci.

Mezitím došlo k výrazným mocenským změnám v říši, kde proti sobě po smrti císaře Jindřicha VI. stanuli Filip Švábský a Ota IV. Brunšvický. Poté, co byl jeho konkurent rukou vraha odstraněn, dosáhl Ota v roce 1209 císařské korunovace. Svým záměrem dobýt sicilské království však okamžitě ztratil veškerou podporu kurie a Inocenc III. jej na podzim 1210 exkomunikoval a na radu francouzského dvora

korunoval Fridricha II. Otovo postavení v říši se rok od roku zhoršovalo, a aby mohl celou situaci ještě zvrátit, musel dosáhnout velkého vítězství, kterým by vydobyl ztracenou prestiž a získal na svou stranu nové spojence.

Roku 1213 se mezi Filipem a Janem schylovalo ke konečnému střetu. V průběhu května se na severofrancouzském pobřeží shromáždilo královské vojsko a chystalo se k invazi do Anglie. Pouze urychlené vyřešení Janova sporu s papežem nakonec Filipův útok odvrátilo. Události roku 1213 Jana naposledy donutily, aby se pokusil o dobytí ztracených kontinentálních lén, a ve spolupráci s Otou IV. udeřil následujícího roku na francouzského krále ze dvou stran. Ten byl nucen rozdělit své síly mezi sebe a prince Ludvíka, a zatímco Ludvík donutil Jana k ústupu až do La Rochelle, svedl Filip poblíž vesnice Bouvines vítěznou bitvu s císařovým vojskem a definitivně tím potvrdil své dosavadní zisky. Příměří, uzavřené na konci září 1214, potvrdilo francouzskou držbu Normandie, Bretaně, Anjou, Maine a Touraine a Akvitánie. V anglických rukou zůstalo nadále jako francouzské léno pouze Gaskoňsko a část hrabství Poitou, pouhý stín bývalého anjouovského impéria Janova otce Jindřicha II.

Vítězství u Bouvines znamenalo završení Filipova mnohaletého soupeření s třemi anglickými panovníky a konec anjouovského impéria. Zatímco na počátku svého panování nebyl Filip o mnoho mocnější než řada jeho velkých vazalů a královská vláda se omezovala pouze na nevelkou oblast okolo Paříže, po bitvě u Bouvines ztělesňoval Filip II. silného a mocného panovníka, jehož království mělo brzy stanout v čele evropské politiky.

V následujících letech se projevovala Filipova pokročilá léta a panovník dával přednost spíše poklidnému setrvávání v královském paláci v Paříži. Královská administrativa doznala za jeho vlády řady proměn a Filip mohl nyní plně spoléhat na své věrné u svého dvora, které pověřoval správními, soudními, finančními i vojenskými úkoly a neopomenutelný význam mělo také zavedení instituce královských baillis.

Pozornost francouzských rytířů byla v té době soustředěna mimo válku s anglickým králem také na jižní Francii. Neúspěšné snahy o potlačení tamní hereze vedly Inocence III. k vyhlášení křížové výpravy. Papež adresoval francouzskému králi několik výzev k uspořádání tažení, ten byl ovšem zaměstnán svým vlastním bojem proti Janovi na severu, který nabízel reálnější zisky nežli válka na vzdáleném jihu.

Filip se odmítal výpravy zúčastnit a stejně tak zabránil svému synovi Ludvíkovi, aby se postavil do jejího čela. Protože právě v těchto letech ovšem boje s anglickým panovníkem ustaly, přestože se mohly kdykoli znovu nečekaně rozhořet, je třeba hledat ještě další důvody Filipova odmítavého postoje. Ačkoli mělo tažení plnou podporu papeže, Filip si zjevně nehodlal kazit svou pověst křesťanského krále a účastnit se tažení proti svým vlastním poddaným, které bylo spojeno s několika masakry jihofrancouzského obyvatelstva.

Po vítězství u Bouvines se princ Ludvík krátce angažoval v boji o anglický trůn poté, co byl Jan roku 1215 donucen šlechtickou opozicí k podepsání Velké listiny svobod a následně se rozputala válka mezi ním a anglickými barony, kteří nabídli francouzskému princovi anglickou korunu. Sám Filip byl k synovu podniku značně skeptický a aby si znovu nezneprátil papeže Inocence, který vyjádřil svůj nesouhlas jak s počínáním baronů, tak s invazí do Anglie, odmítl svému synovi poskytnout víc než skromnou podporu a od celé záležitosti se veřejně distancoval podobně jako od Ludvíkova pozdějšího tažení proti albigenským.

Filip August byl zkušeným a pragmatickým panovníkem, kterým dával přednost drobným, ovšem jistým ziskům, a pokud vytáhl v čele vojska, opíral se o legitimní nároky. Křížové tažení do jižní Francie se neslučovalo s jeho přístupem a Filip nebyl zřejmě ochoten kazit si účastí na tomto podniku svou pověst a ohrozit tím dosavadní zisky, které ještě nebyly zajištěny konečným mírem. K jeho podepsání nakonec došlo až mezi jeho vnukem Ludvíkem IX. a Janovým synem Jindřichem III. roku 1259. Ovšem ani tím vzájemné spory zcela neutichly a teprve Stoletá válka měla rozhodnout o tom, zda anglický král definitivně přijde o své kontinentální državy anebo obnoví slavné anjouovské impérium Jindřicha II.

Vláda Filipa II. Augusta znamenala významné změny ve vývoji francouzské monarchie směrem k mocnému království a silnému evropskému státu, jakým je dodnes. Generace Filipových nástupců na tyto zisky dále navázaly, rozšířily je a nakonec je také úspěšně uhájily ve vojenských střetech. Po těchto významných panovnících se tak pozornost historiků postupně zaměřila také na postavu krále Filipa Augusta. Množství pramenů k tomuto období je omezené a do budoucna nelze příliš počítat s tím, že by došlo k jeho rozšíření o nějaký významný nále. Oficiální charakter dochovaných narativních pramenů naopak staví další hranice možnostem bádání, které ovšem zdaleka není vyčerpáno. Kvůli omezené pramenné základně je správná

interpretace textů o to důležitější k pochopení královny vlády, jeho osobnosti a celého tohoto období francouzských dějin. I přes nedávný zvýšený zájem francouzské historiografie o postavu Filipa II. Augusta nepřestává být výzkum tohoto období přínosným. Práce nefrancouzských autorů mohou přinášet nový pohled, nové otázky a nový přístup a významně tak doplňovat současné bádání.

Skromný krok tímto směrem představuje také tato práce. Jejím cílem byla analýza nejdůležitějších okamžiků vlády Filipa II. a nastínění králova života a osobnosti, pokud to charakter pramenů dovolil. Zároveň lze tuto práci považovat za analýzu dostupných pramenů a výsledků angloamerického bádání, na kterou bych rád navázal ve svém dalším studiu tohoto období francouzských dějin a vlády kapetovských králů. Na základě podrobného studia pramenů jsem se věnoval některým dílčím otázkám spojeným s výpovědmi soudobých kronikářů a možnostmi jejich interpretace. Na některé z těchto otázek jsem se pokusil odpovědět, jiné zůstaly dosud otevřené a vybízejí k dalšímu pokračování této práce, které by vedle výsledků angloamerického bádání zohlednilo také závěry francouzské historiografie. Přesto doufám, že i v této podobě se v českém prostředí bude jednat o užitečný příspěvek k vládě tohoto kapetovského panovníka, který, řečeno s trochou nadsázky, stál u zrodu dnešní podoby Francie.

Seznam použitých pramenů a literatury

Prameny:

COXE, Henry O. (ed.): *Rogeri de Wendover Chronica, sive Flores Historiarum*, III., London 1841

DELABORDE, Francois (ed.): *Oeuvres de Rigord et de Guillaume le Breton*, Paris 1882

SOUKUP, Pavel: *Třetí křížová výprava dle kronikáře Ansberta*, Příbram 2003

STUBBS, William (ed.): *Chronica Magistri Rogeri de Houedene*, 4 sv., London 1868 – 1871

STUBBS, William (ed.): *Gesta regis Henrici Secundi Benedicti abbatis (The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I.)*, 2 sv., London 1867

STUBBS, William (ed.): *Itinerarium peregrinorum et Gesta regis Ricardi, auctore, ut videtur, Ricardo, canonico Sanctae Trinitatis Londoniensis*. In *Chronicles and Memorials of the Reign of Richard I.*, I., London 1864

STUBBS, William (ed.): *The Gesta Regum with its Continuation, the Actus Pontificum, and the Mappa Mundi by Gervase the Monk of Canterbury*. In *The Historical Works of Gervase of Canterbury*, II., London, 1880

VANDERKINDERE, Léon (ed.): *La Chronique de Gislebert de Mons*, Bruxelles 1904

WARNER, George F. (ed.): *Giraldi Cambrensis Opera. VIII. De principis instructione liber*, London 1891

Literatura:

BALDWIN, John W.: *Paris 1200*, Stanford 2010

BALDWIN, John W.: *The Government of Philip Augustus*, Oxford 1986

BLOCH, Marc: *Feudální společnost*, Praha 2010

BRADBURY, Jim: *Philip Augustus*, Harlow 1998

BRADBURY, Jim: *The Capetians: Kings of France, 987 – 1328*, London 2007

DUBY, Georges a kol.: *Dějiny Francie od počátků po současnost*, Praha 2003

DUBY, Georges: *France in the Middle Ages 987 – 1460*, Oxford 1994

DUBY, Georges: *Neděle u Bouvines 27. července 1214*, Praha 1997

EHLERS, Joachim a kol.: *Francouzští králové v období středověku*, Praha 2003

FERRO, Marc: *Dějiny Francie*, Praha 2006

- GILLINGHAM, John: *The Life and Times of Richard I.*, London 1973
- GOFF, Jacques le: *Svatý Ludvík*, Praha 2012
- HUTTON, William Holden: *Philip Augustus*, London 1896
- KRISCHKE, Helena: *Anglické království v evropské politice druhé poloviny dvanáctého a počátku třináctého století*. Diplomová práce ÚSD FF UK, Praha 2000
- KRISCHKE, Helena: *Richard Lví srdce – mezi legendou a skutečností*. Historický obzor, 2007, roč. 18, č. 9/10
- KRISCHKE, Helena: *Pád anjouovského impéria. Část I. – Král Jan a ztráta Normandie*. Historický obzor, 2004, roč. 15, č. 3/4
- KRISCHKE, Helena: *Pád anjouovského impéria. Část II. – Janův spor s papežským*. Historický obzor, 2004, roč. 15, č. 5/6
- MALÝ, Jan: *První válka baronů a Ludvík VIII. jako král Anglie (1215 – 1217)*. Bakalářská práce ÚSD FF UK, Praha 2013
- RAPP, Francis: *Svatá říše římská národa německého: Od Oty Velikého po Karla V.*, Praha 2007
- ROUX, Jean-Paul: *Král*, Praha 2009
- RUNCIMAN, Steven: *A History of the Crusades. Vol. III. The Kingdom of Acre and the Later Crusades*, Harmondsworth 1965
- SIVÉRY, Gérard: *Philippe Auguste*, Paris 1993
- SUMPTION, Jonathan: *The Albigensian Crusade*, London 1999
- TURNER, Ralph V.: *Eleonore of Aquitaine*, London 2009
- WAKEFIELD, Walter L.: *Heresy, Crusade and Inquisition in Southern France 1100 – 1250*, London 1974
- WARREN, Wilfred Lewis: *Henri II.*, London 1973